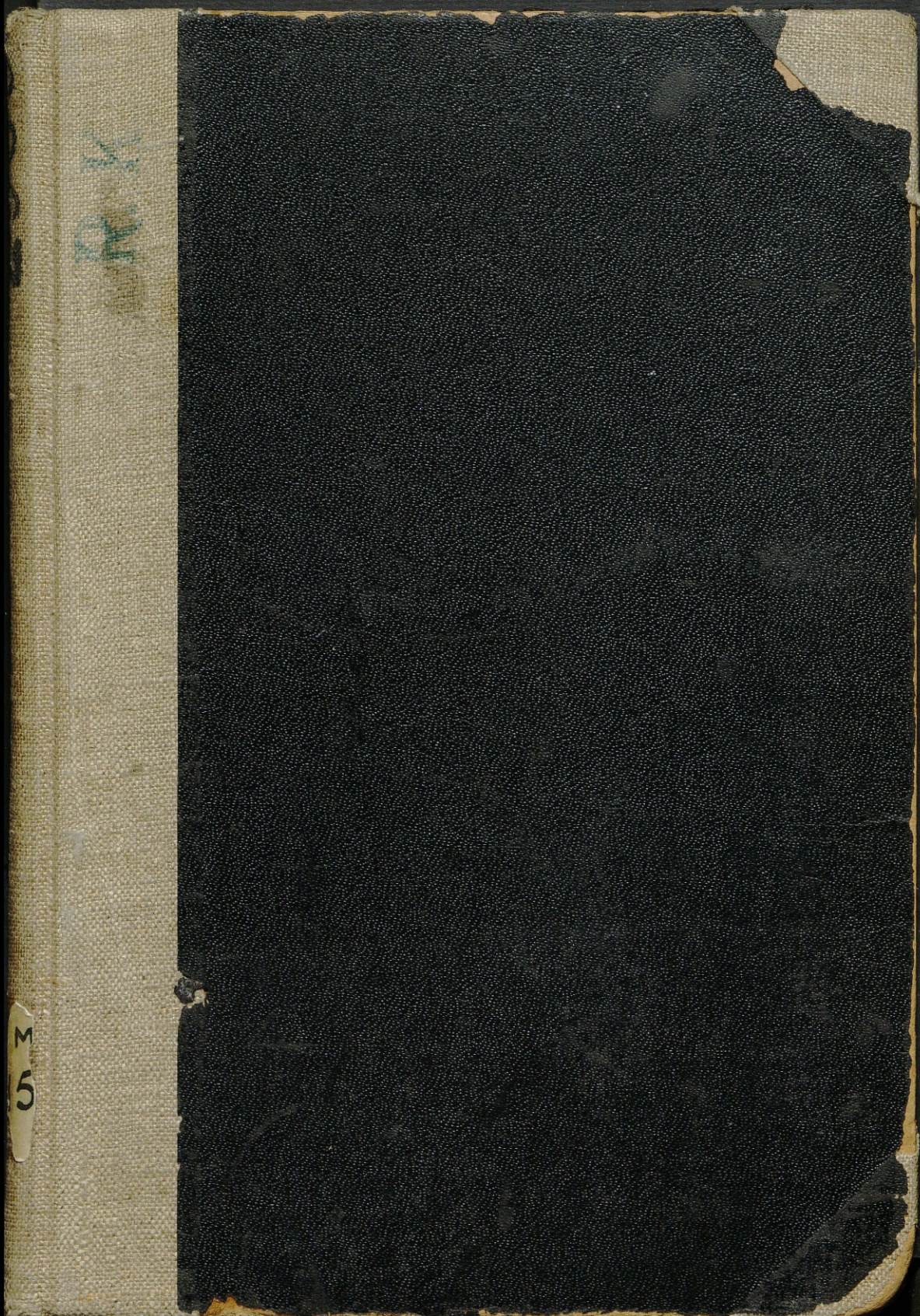
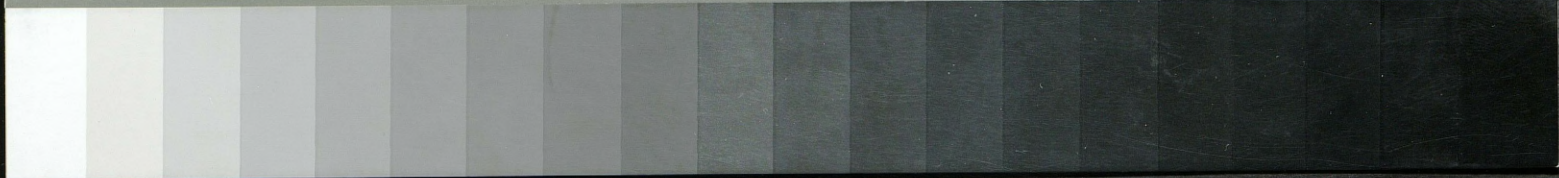

Grey Scale #13

DANES-PICTA.COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

22

3
5

56 533

2368

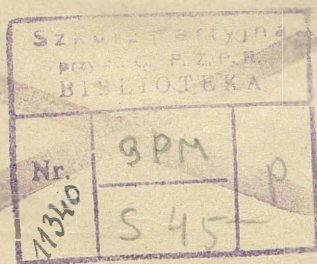
R. K. 2368

T. SELIMOWSKI

POLSKIE LEGALNE STRONNICTWA POLITYCZNE

ZARYS POPULARNY

WYDANIE TRZECIE

BIBLIOTEKA
RODZINY KOŁKOWEJ
W KRAKOWIE

NAKŁADEM AUTORA

W A R S Z A W A 1 9 3 5

83 (438)12; 329

Prawa Autorskie zastrzeżone.

Przedruk w części lub całości wzbroniony.

30861

2

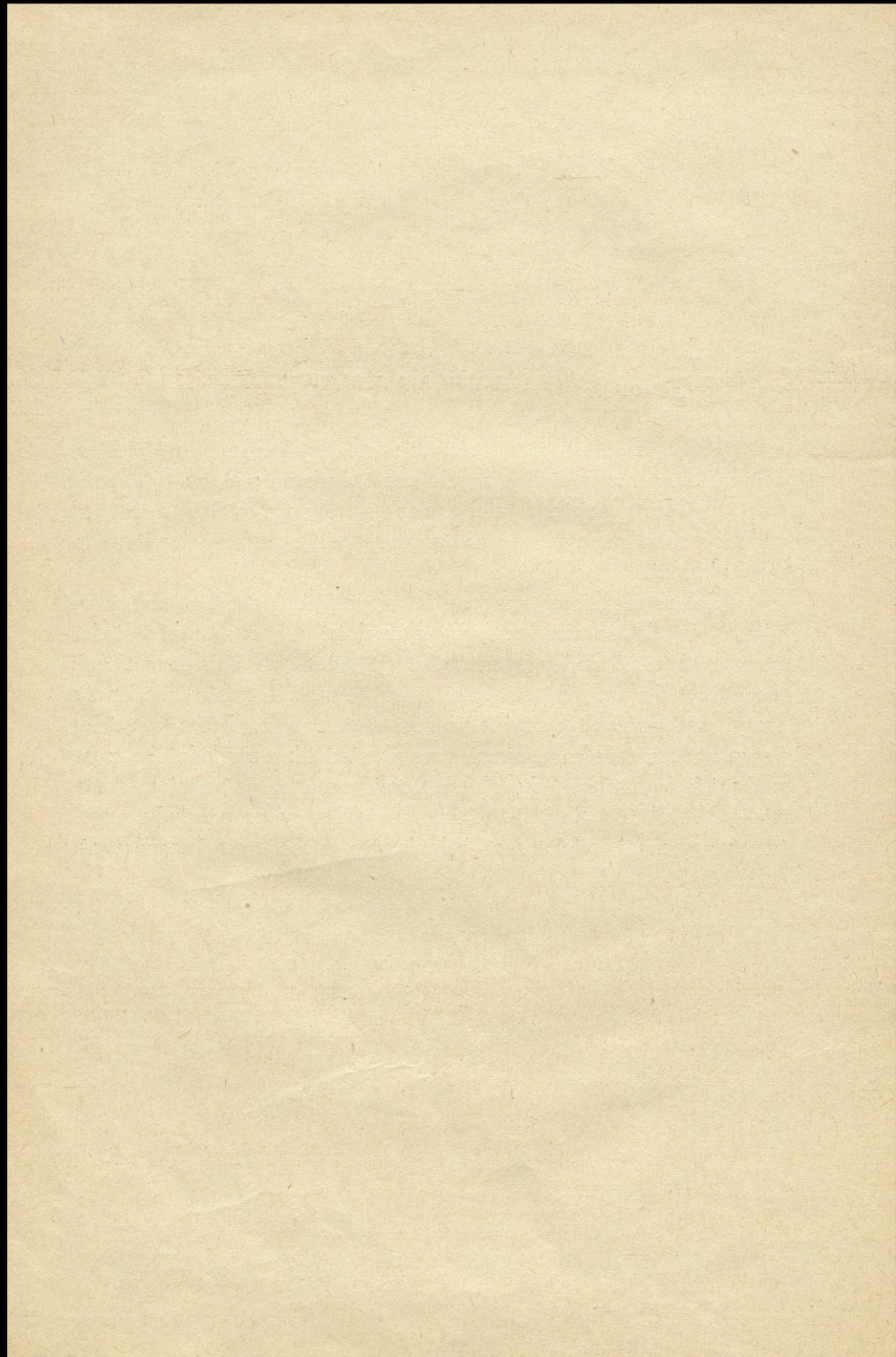

PRZEDMOWA.

Praca niniejsza jest trzeciem z kolei wydaniem „Polskich Legalnych Stronnictw Politycznych“, które ukazały się w 1930 roku.

W porównaniu z pierwszym — obecne wydanie zawiera materiał rozszerzony i zaktualizowany, oraz podany w nieco innym układzie.

Celem niniejszej pracy jest wypełnienie choćby częściowej luki w dziedzinie popularnych wydawnictw o charakterze informacyjnym z dziedziny życia polskich legalnych ugrupowań politycznych. Autor nie stanął ściśle na gruncie formalnym i oprócz partyj politycznych omówił również organizacje, które w ścisłym słowa znaczeniu nie są niemi, zostały jednak uwzględnione z powodu ich wybitnego charakteru politycznego. Pominęto natomiast Niezależną Socjalistyczną Partję Pracy ze względu na to, że w znacznej większości członkowie jej nie są narodowości polskiej.

WSTĘP.

Definicja partji.

W prawodawstwie, obowiązującym w Polsce, nie znajdziemy definicji stronnictwa politycznego.

Prof. Cybichowski¹⁾ daje dla niego następującą definicję: *„Przez stronnictwo polityczne rozumiemy gromadę ludzi, która ma wspólny program polityczny, dotyczący zadań państwowych”*.

Autor nie dodaje, że stronnictwo jest zorganizowaną grupą ludzi, uzasadniając to tem, że nie da się pomyśleć partja bez organizacji, choćby przez wzgląd na to, że ułożenie i wykonanie programu tej organizacji wymaga. Z określenia tego wynika, że anarchiści i nihiliści partją nie są, gdyż nie uznają państwa.

Nieco inaczej określa to prof. Kulczycki²⁾, mówiąc, że przez stronnictwo polityczne rozumiemy *„pewien związek ludzi, złączonych na podstawie określonego programu politycznego, społecznego, czy gospodarczego”*.

Geneza partji.

Od najdawniejszych czasów ludzkość dzieliła się na grupy społeczne, bądź o granicach niezmiennych i niezależnych od woli człowieka, bądź uzależnionych od pozytywnych norm prawnych, a więc mogących ulegać zmianom w miarę reform prawodawstwa. Istniały przeto kasty, klany, stany, korporacje społeczne i t. p.

Przez całe średniowiecze, a nawet w niektórych krajach do połowy XIX stulecia istniał podział na stany. Było ich cztery, a mianowicie: duchowny, szlachecki, mieszczański (t. zw. „stan trzeci”) oraz chłopski. Granice między stanami były dość sztywne, lecz nie nieprzekraczalne. Podział na stany nie polegał tylko na wyodrębnieniu ludzi, związanych pewnemi wspólnemi cechami i podobnemi warunkami bytu, lecz stwarzał również między stanami różnice głębsze, gdyż wynikające z różnorodności obowiązującego w nich prawa, zarówno publicznego jak i prywatnego.

¹⁾ Z. Cybichowski „Polskie prawo państwowe”, Tom I, str. 57.

²⁾ L. Kulczycki „Nauka o państwie”, str. 70.

Np. w rządach krajem (za wyjątkiem Szwajcarji i Tyrolu) mogły brać udział tylko dwa pierwsze stany, w samorządzie — również i trzeci. Najwięcej upośledzonym był stan chłopski.

Taki podział społeczny przetrwał z małemi zmianami w Europie aż do wielkiej rewolucji francuskiej w 1789 r., to znaczy, aż do czasu proklamowania „Deklaracji praw człowieka i obywatela”. Z tą chwilą ruch wolnościowy zaczął się krzewić w szybkim tempie, tak, że stosunkowo w krótkim czasie nawet najwięcej reakcyjne i despotyczne państwa Europy zrównały w prawach swych obywateli. To zrównanie nie było jednak całkowite, gdyż dotyczyło przeważnie tylko prawa sądowego. Trzeba było dłuższego czasu, zanim przyszło równouprawnienie całkowite. Następowало to dopiero przez nadawanie pięcioprzymiotnikowego prawa głosowania do ciał ustawodawczych i samorządowych.

Z chwilą jednak zniesienia formalnych granic między stanami i umożliwienia szerszym masom ludności brania udziału w życiu publicznem państwa — społeczeństwo, pod wpływem teraz już zgoda innych okoliczności, zaczęło się znów różniczkować. Powstawać poczęły mianowicie separatyzmy na tle socjalnem, gospodarczem, intelektualnem, towarzyskiem i t. p. Zaczęły powstawać nowe grupy społeczne, między któremi granice nie były już tak sztywne, jak między stanami.

Zróżniczkowana ludzkość nie miała, rzecz oczywista, jednolitego poglądu nawet na najważniejsze zagadnienia natury społecznej, a posiadając możność wywierania wpływu na rządy państwem, aby to łatwiej osiągnąć, musiała tworzyć pewne organizacje ludzi myślących jednakowo.

W ten sposób powstały partje, czyli stronnictwa polityczne.

Partja w zrozumieniu dzisiejszem istnieje więc właściwie od czasu wprowadzenia rządów parlamentarnych. Najpierw powstały przeto w Anglii, a później, bo dopiero w połowie XIX wieku, w innych państwach. Co prawda partje znane były już daleko wcześniej i istniały np. w starożytnym Rzymie, a nawet w dawnej Polsce (były niemi t. zw. familje różnych możnych rodów np. Czartoryskich, Potockich, Branickich i innych) nie miały jednak tego znaczenia i cech co dzisiaj, gdyż powstawały zazwyczaj na tle pewnych aktualnych zagadnień, oraz nie posiadały form organizacyjnych i charakteru tworów stałych, a co najważniejsze — programu, tylko doraźne, na krótką metę obliczone zadanie.

Podział.

Celem łatwiejszego orjentowania się wśród istniejących partyj, możemy je podzielić na szereg grup w zależności od założeń programowych, taktycznych lub innych właściwości.

Jeżeli weźmiemy za podstawę normy prawne istnienia, to partje w Polsce możemy podzielić na:

- a) legalne, czyli działające w ramach obowiązującego prawa i
- b) nielegalne, czyli przez państwo zakazane (rozwiązane) z powodu prowadzenia działalności, kolidującej z prawem.

Według ogólnego nastawienia programowego i taktycznego dzielimy partje na:

a) reakcyjne (od słowa łacińskiego „reago“, t. j. odpędzam, oddziałuję, zawracam), t. zn. dążące do powrotu minionego porządku społecznego¹⁾;

b) zachowawcze, inaczej konserwatywne (od słowa łac. „conservo“ — zachowuję), niechętnie ustosunkowujące się do wszelkiego nowatorstwa, powściągliwie wprowadzające nowoczesne reformy, lecz zasadniczo nie przeciwstawiające się zmianom, wprowadzanym drogą ewolucji;

c) liberalne (od słowa łacińskiego „liber“ — wolny), dążące do reform społecznych i postępu, hołdujące hasłom indywidualistycznym, t. j. przeciwstawiające się wszelkim więzom, narzucanym przez zbiorowość;

d) radykalne (od słowa łacińskiego „radix“ — korzeń), dążące do niezwłocznych, zasadniczych (od korzenia) zmian, drogą nieewolucyjną.

Według ustosunkowania się do idei narodowej — partje dzielimy na:

a) nacjonalistyczne, identyfikujące naród z państwem wyznające złe pojęty, spaczony i egoistyczny patryjotyzm, przyczyniając więcej szkody, niż korzyści własnemu państwu.

b) stojące na gruncie narodowym, lecz traktujące to zagadnienie z punktu widzenia państwowego, hołdujące polityce porozumienia z innymi narodowościami, zamieszkującymi dane państwo;

¹⁾ W Polsce takich niema; z partyj obcych możemy do nich zaliczyć: stronnictwo junkrów pruskich, monarchistów hiszpańskich, francuską grupę „Action Française“ i inne.

c) międzynarodowe (kosmopolityczne), które wysuwają na plan pierwszy solidarność międzynarodową klas, a pojmują zagadnienie narodowościowe wąsko, traktując je bardzo często wyłącznie jako sprawę językową.

Nadto można dzielić jeszcze partje według innych kryteriów jak: wyznanie, narodowość, specjalne nastawienie programowe, teren działania, zakres działania i t. p.

Mogą więc być partje gospodarcze, robotnicze, ludowe, mieszczańskie i t. d.

Zrozumiałą jest rzeczą, że podział partji na specjalne grupy jest dowolny i nie może być nigdy absolutnie ścisłym. Dlatego też zaszeregowanie danej partji do poszczegółnej grupy może natrafiać niejednokrotnie na pewne trudności, gdyż granice pomiędzy grupami są dość elastyczne.

Podstawy prawne istnienia.

W pierwszych latach istnienia państwa polskiego powstawały w praktyce administracyjnej wątpliwości, czy partje polityczne należy uważać za stowarzyszenia i czy wobec tego winny się one legalizować. Wątpliwość tę rozstrzygnął dopiero 17 lutego 1920 r. Minister Spraw Wewnętrznych przez wydanie okólnika 51 za Nr. Pr. 215/4:

„Do wszystkich wojewodów i t. d.: Ponieważ zdarzyły się wypadki, że podległe mi władze żądały od stronnictw politycznych lub też ich komitetów przymusowej legalizacji na zasadzie tymcz. dekr. o stow. z dn. 3.I.1919 (Dz. Pr. 3 poz. 88) wyjaśniam, że stronnictwa polityczne, jako organizmy o celach i strukturze specyficznej, nie podpadają pod pojęcia stowarzyszenia lub związku i dlatego też, zgodnie z praktyką państw demokratycznych Europy Zachodniej, przymusowej legalizacji nie podlegają. O ile zachodzi wątpliwość, czy dane zrzeszenie jest stronnictwem politycznem w sprawie tej należy się zwracać do M. S. Wewn.“.

Wynika z tego wyraźnie, że na całym terenie państwa partje polityczne w odróżnieniu od stowarzyszeń, nie są obowiązane do rejestracji swych statutów, meldowania władzy o założeniu organizacji partyjnej lub do składania prośby o zezwolenie na założenie organizacji.

Program polityczny.

Dla programu politycznego można przyjąć następujące określenie: *„programem politycznym są wszystkie cele, do których partja dąży w obronie interesów swej grupy”*; inaczej plan polityczny działania partji, zasady, hasła, którym partja hołduje i chce wprowadzić w życie.

Dla większości partji program posiada tylko teoretyczne znaczenie i tylko w stosunkowo niewielkiej mierze dążenia i hasła programowe mają wpływ na ich posunięcia w praktycznym życiu politycznym. Dowodem tego jest fakt, że istnieją stronnictwa polityczne, wyznające prawie ten sam program (np. doniedawna obydwie odłamy N. P. R., P. P. S. i P. P. S. d. Fr. Rew.), a znajdujące się na dwóch biegunowo różnych krańcach układu sił politycznych. Życie praktyczne wykazało, że charakter działalności i rola partji nie tyle zależy od jej programu, ale od tego, kto dąży do realizowania postulatów w nim zawartych, t. zn. w czyich rękach znajduje się kierownictwo partji.

Rola i znaczenie partji.

Organizacje polityczne są we współczesnem państwie koniecznością. Rola ich w życiu publicznem jest podwójna: ułatwiają ludziom mającym wspólne cele w zakresie życia społeczno-polityczno-kulturalnego i gospodarczego ich urzeczywistnienie, a z drugiej strony — przez skupianie ludzi pokrewnych poglądów politycznych — przyczyniają się do zaprowadzenia pewnego ideo-wo-organizacyjnego porządku w państwie.

Partje posiadają jednak i ujemne strony.

W Polsce n. p. partji jest zbyt dużo i dlatego wprowadzają wielką rozbieżność opinii w społeczeństwie i bezpłodne walki partyjne dla znikomych celów w stosunku do napięcia tych walk.

Drugą wadą stronnictw u nas, która zwłaszcza przy bierności mas nie da się usunąć, to wysuwanie na plan pierwszy garści przywódców, bez których masa jest niezdolna do samodzielnej akcji na odległą metę, zwłaszcza w sprawach skomplikowanych. Przywódcy, umiejący kierować masą, stają się niezbędnymi i, zdobywając dużą władzę, przestają się liczyć z żądaniami ogółu członków, skutkiem czego demokracja¹⁾, której istotną cechą jest sprawowanie rządów przez ogół obywateli, ulega

¹⁾ Dosłownie — rządy ludu (ludowładztwo).

w praktyce zupełnemu niekiedy wypaczeniu. Wytwarza się oligarchja¹⁾ rządząca, despotyczna, nietolerancyjna, której partja jest posłuszna i którą trudno jest usunąć.

Wreszcie trzecią najgorszą wadą stronnictwa jest stosowanie przez większość z nich demagogji²⁾. Partje polityczne, chcąc zyskać jaknajwiększą ilość zwolenników, posługują się nią często, licytując się w hojnym szafowaniu nieziszczalnych obietnic, rzucanych ludowi przez agitatorów. Demagogja jest wielką plagą społeczno-polityczną, demoralizuje ludzi, wywołuje przesadne żądania i nieuniknione niezadowolenie mas, gdy one nie mogą być zrealizowane, utrudniają sytuację państwa, wprowadzając nieraz administrację państwową w bardzo kłopotliwe położenie. Demagogja jest też szeroko wykorzystywana przez stronnictwa wywrotowe, prowadzące pod wpływem czynników obcych i wrogich państwu destrukcyjną propagandę społeczno-polityczną, obliczoną na rozbięcie życia gospodarczego, politycznego i społecznego państwa.

Tylko wysoka kultura myśli państwowej, oparta na wyrobieniu umysłowem i politycznem, ciągle podnoszenie poziomu wykształcenia społeczno-politycznego obywateli państwa, oraz natychmiastowa reakcja społeczeństwa i władzy państwowej, mogą zatamować zgubne skutki demagogji, złagodzić kryzys społecznej i politycznej psychologii szerokich warstw społeczeństwa, przyczyniając się do oczyszczenia atmosfery życia publicznego i zmuszenia stronnictw do pracy korzystnej dla dobrobytu i mocy państwa.

1) Dosłownie — panowanie nielicznych, możnowładztwo.

2) Podsycanie i podniecanie niskich i zawistnych instynktów bezkrytycznego tłumu. aby stać się jego przywódcą.

Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem.

Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem został pomyślany jako organizacja nadrzędna dla tych zorganizowanych lub niezorganizowanych politycznie grup społeczeństwa, które za najwyższy cel stawiają sobie dobro państwa i gotowe są dążyć do tego przez harmonijną współpracę z czynnikami niem kierującemi¹⁾. Takie ujęcie stanowiska przez inicjatorów koncepcji bloku ma uzasadnienie w tem, że w obecnych czasach, w silnie rozbudowanym społeczeństwie, rola każdej grupy społecznej niewątpliwie odbija się na losach państwa, a dysharmonje, panujące wśród nich przy całkowitem zapoznaniu interesów państwa, jako całości i braku koordynacji między społeczeństwem a rządem, mogą być niebezpieczne dla bytu każdego organizmu państwowego, a tembardziej Polski w jej pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości.

Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem stawia więc sobie, jako zadanie naczelne, przestawienie roli obywatela w Państwie z biernej i obronnej na *czynną i współdziałającą*. Zadanie to Blok realizuje przez skupianie w swych szeregach jednostek, wyróżniających się wśród swego otoczenia aktywnym stosunkiem do życia publicznego, jednostek, zdolnych do wnoszenia w to życie nowych wartości pozytywnych.

¹⁾ B. B. W. R. powstał w 1927 roku w okresie przedwyborczym do ciał ustawodawczych. Do Klubu parlamentarnego B. B. W. R. (w sejmie i senacie 1928 — 30) wchodziłi posłowie względnie senatorowie reprezentujący oprócz najrozmaitszych sfer społeczeństwa również i następujące ugrupowania polityczne:

- Stronnictwo Prawicy Narodowej,
- Stronnictwo Chrześcijańsko Rolnicze.
- Polską Organizację Zachowawczą Pracy Państwowej,
- Stronnictwo Katolicko Ludowe,
- Zjednoczenie Stanu Średniego,
- Partję Pracy,
- Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast.

Po wyborach w r. 1930 w skład klubu B. B. W. R. weszli nadto przedstawiciele Związku Chłopskiego i Narodowego Stronnictwa Pracy (N. P. R. — lewicy).

To, co przeciwnicy jedynej, zgodnie z interesem polskiej racji stanu — koncepcji B. B. W. R. uważają za jej słabość, t. j. zgrupowanie organizacyj różnorodnych społecznie, politycznie i gospodarczo, jest największą siłą i dumą bloku, gdyż właściwie zastosowano w nim poraz pierwszy w historii Polski hasło zespolenia wszystkich warstw i stanów dla dobra Państwa, co dowodzi wartości moralnych członków B. B. W. R., którzy potrafili podporządkować dobru publicznemu własne interesy.

W tem leży siła bloku, który oparty o takie fundamenty moralne i ufny we wskazania ideowe Marszałka Piłsudskiego, będącego personifikacją czynu niepodległościowego z okresu niewoli, osoby, której nawet najwięksi wrogowie nie mogą zarzucić kierowania się względami osobistymi, może śmiało realizować swe zadania, nie bacząc na opinie tych, co tylko dla burzenia i podważania gmachu państwowego mogą znaleźć wspólny język.

Blok w swem działaniu posługuje się nową metodą pracy politycznej, zupełnie inną od metod, stosowanych przez partie polityczne. Metoda ta polega z jednej strony na poważnem i uczciwem bronienu przez posłów i członków Bloku interesów i potrzeb tych grup społecznych, które oni reprezentują, z drugiej zaś strony — na zrozumieniu konieczności uzgodnienia stanowiska z przedstawicielami innych zapatrywań lub innych interesów. Działacze Bloku rozumieją, że to uzgodnienie trzeba osiągnąć, albowiem tylko w ten sposób można osiągnąć koordynację sił, zamiast ich rozbijania. Metoda pracy politycznej, jaka się ustaliła i rozwinęła w Bloku, stworzyła szeroką podstawę porozumienia jednostek naprawdę wartościowych zarówno w sprawach najbardziej zasadniczych, jak ustrój Państwa, jak i w sprawach bieżących, dotyczących tego czy innego konkretnego zagadnienia, bez pozbawiania tych jednostek tego, co człowiek niezależny ceni najbardziej — możności posiadania własnych zapatrywań i wypowiadania własnego zdania.

Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem jest jednostką całkowicie zwartą, współpracujące z nim grupy polityczne nie osłabiają całości bloku i samodzielnej polityki na terenie parlamentu nie prowadzą.

Naogół grupy te nie prowadzą i w terenie samodzielnej akcji poważniejszej, a ich działacze pracują głównie w ramach B. B. W. R.; tem należy też tłumaczyć powszechny objaw, że wszystkie ugrupowania polityczne, które znalazły się na płasz-

czyźnie politycznej bloku, nie wykazują większej żywotności organizacyjnej.

Organizacja B. B. W. R. przedstawia się następująco: na czele jej stoi Prezes Organizacji, któremu jest bezpośrednio podporządkowany Sekretarz Generalny B. B. W. R., jako Kierownik Działu Organizacyjnego.

Komórkami organizacyjnymi B. B. W. R. w terenie są: a) Rady Wojewódzkie i Stołeczna, b) Rady Powiatowe i Grodzkie, c) Komitety Gminne, Miejskie i Dzielnicowe.

Terytorjalny zakres działania każdej komórki organizacyjnej Bloku odpowiada w zasadzie podziałowi, dokonanemu dla celów państwowej administracji ogólnej.

Rady Wojewódzkie działają na obszarze województwa.

W m. st. Warszawie Rada Wojewódzka nosi nazwę Rady Stołecznej.

Rady Powiatowe działają na obszarze powiatów.

W miastach, wydzielonych z powiatów Rady Powiatowe noszą nazwę Rad Grodzkich.

Komitety Gminne działają na obszarze gmin.

W miastach, niewydzielonych Komitety Gminne noszą nazwę Komitetów Miejskich.

Organami wykonawczymi Rad Wojewódzkich, Powiatowych i Grodzkich są Sekretarjaty Wojewódzkie, Powiatowe i Grodzkie.

Organami pracy tych Rad są sekcje wojewódzkie, powiatowe i grodzkie.

Najniższą jednostką organizacyjną są koła jako organa pracy Komitetów. W skład kół wchodzi działacze społeczni, członkowie B. B. W. R., — związani ze sobą wspólnymi zainteresowaniami, wynikającymi z potrzeb miejscowych. Głównym zadaniem tych kół jest znajdowanie dla siebie zadań i inicjowanie prac w zakresie potrzeb społecznych i gospodarczych, które własnymi przedewszystkiem siłami i środkami organizacyj społecznych, współpracujących z B. B. W. R. mogą być wykonane.

Na terenie Śląska B. B. W. R. nie pracuje. Natomiast idee współpracy z rządem reprezentuje tam Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie Pracy, stowarzyszenie posiadające statut zarejestrowany u władz administracyjnych.

Prasa.

Z pośród wydawnictw prasowych, reprezentujących ideologję B. B. W. R. lub z nią sympatyzujących, wymienić należy następujące pisma:

D Z I E N N I K I.

„Gazeta Polska“	Warszawa (główny organ bloku)
„Kurjer Poranny“	„
„Polska Zbrojna“	„
„Express Poranny“	„
„Dzień Dobry“	„
„Dobry Wieczór“	„
„Kurjer Polski“	„
„Czas“	Kraków-Warszawa
„Express Ilustrowany“	Łódź
„Republika“	„
„Gazeta dla Wszystkich“	„
„Ilustrowany Express Wieczorny“	„
„Kurjer Łódzki“	„
„Echo“	„
„Dziennik Poznański“	Poznań
„Kurjer Wileński“	Wilno
„Słowo“	„
„Express Wileński“	„
„Ilustrowany Kurjer Codzienny“	Kraków
„Dzień Pomorski“	Toruń
„Polska Zachodnia“	Katowice
„Głos Trybunałski“	Piotrków Tryb.
„Dziennik Piotrkowski“	„
„Expres Zagłębia“	Sosnowiec
„Ziemia Radomska“	Radom
„Dzień Płocki“	Płock
„Dzień Częstochowski“	Częstochowa
„Gazeta Kaliska“	Kalisz
„Ilustrowany Kurjer Pomorski“	Starogard.

INNE PISMA PERJODYCZNE.

„Gospodarz Polski“	Warszawa
„Gazeta Chłopska“	„
„Młoda Wieś“	„
„Siew“	„
„Wiejska Droga“	„
„Jutro Pracy“	„
„Peowiak“	„
„Inwalida“	„
„Praca Obywatelska“	„

„Głos Gminy Wiejskiej“	Warszawa
„Głos Miast“	„
„Pracownik Samorządowy“	„
„Strzelec“	„
„Droga“	„
„Polityka Narodów“	„
„Biuletyn Strzelecki“	Łódź
„Gazeta Ludowa“	Toruń
„Rolnik Wielkopolski“	Poznań
„Lud Katolicki“	Kraków
„Wołyń“	Łuck
„Ukraińska Nywa“	„
„Nowa Gazeta Podlaska“	Siedlce
„Gazeta Poleska“	Brześć n/B.
„Głos Wsi“	Radom
„Rolnik Nowogródzki“	Nowogródek
„Ziemia Biłgorajska“	Biłgoraj
„Ziemia Łęczycka“	Łęczyca
„Głos Polski“	Tarnopol
„Przegląd Łomżyński“	Łomża
„Gazeta Pabjanicka“	Pabjanice.

Monarchistyczna Organizacja Wszechstanowa.

Charakterystyka i program.

Monarchistyczna Organizacja Wszechstanowa jest jedyną partją polityczną w Polsce o programie wyraźnie monarchistycznym. Mimo jej wszechstronności, głównym terenem działalności M.O.W. jest jednak wieś, gdzie partja popularyzuje hasło: „Władza dla króla, ziemia dla ludu, ład i sprawiedliwość dla wszystkich“.

Naogół M.O.W. nie cieszy się wielkimi wpływami. Pewne, zresztą niewielkie wpływy, posiada w woj. warszawskim, łódzkim, kieleckim — zwłaszcza w okolicach Częstochowy i Piotrkowa oraz w poznańskim. Członkowie jej i sympatycy na wsi przeważnie rekrutują się ze zwolenników dawnej Monarchistycznej Organizacji Włościańskiej, w mieście — nieistniejących już Organizacji Monarchistycznej i Obozu Monarchistów Polskich.

Stosunek partji do rządów pomajowych jest naogół umiarkowanie krytyczny.

M.O.W. stosuje taktykę niekiedy dość radykalną, zwłaszcza na wsi, gdy zwalcza wpływy ludowych partji lewicowych.

Wysuwa następujące postulaty programowe (najważniejsze):

Dziedziczna monarchja konstytucyjna, ściśle ograniczenie i określenie praw sejmu, któryby stał się tylko organem opiniodawczym, zastąpienie senatu izbą gospodarczą, odpowiedzialność ministrów wyłącznie przed królem, przeprowadzenie reformy rolnej z odszkodowaniem, tolerancja narodowościowa i religijna.

Oznaką M.O.W. jest zielony krzyż na białym polu lub biało-zielona wstążeczka. Świętem organizacyjnym jest dzień 3-go maja. Do obchodu tego święta są statutowo obowiązani wszyscy członkowie partji.

Do wybitniejszych członków partji zaliczyć należy: Kazimierza Prószyńskiego, Henryka Przyborowskiego, Zygmunta Platera i innych.

Historja.

Monarchistyczna Organizacja Wszechstanowa przekształciła się z Monarchistycznej Organizacji Włociańskiej, zorganizowanej przez secesjonistę z „Wyzwolenia” — b. posła Aleksego Ćwiakowskiego. Poważniejsza działalność M. O. W. datuje się od stycznia 1926 r. Wybitny udział w organizowaniu stronnictwa wzięli dawni członkowie Organizacji Monarchistycznej, jak: Stefan Gruchała, ś. p. A. Drucki-Lubecki, dr. J. Muszyński i inni. Walki i nieporozumienia w Organizacji Monarchistycznej i Obozie Monarchistów Polskich wzmocniły znacznie partję, do której przechodziły całe ogniwa organizacyjne, rozkładających się grup monarchistycznych.

Przy wyborach do sejmu w r. 1928 M. O. W. zgłosiła własną listę wyborczą, uzyskała jednak w sumie zaledwie 54.000 głosów i nie zdobyła ani jednego mandatu.

Z biegiem czasu dość szybkie tempo rozwoju organizacji partji uległo zahamowaniu z powodu powstałych konfliktów wewnętrznych, w których rezultacie szereg wybitniejszych działaczy M. O. W. ze St. Gruchałą na czele opuściło jej szeregi. Uczynił to później i założyciel partji A. Ćwiakowski, usuwając się od życia politycznego.

Prasa.

„Głos Monarchy” (m.)

— Warszawa.

~~BIBLIOTEKA
ROZETNY KOLEJOWEJ
KRAKOWIE~~

Zjednoczenie Zachowawczych Organizacji Politycznych.

Kierunek zachowawczy ma w Polsce stosunkowo mało zwolenników, a i ci doniedawna, bo do początku 1933 r., zgrupowani byli w trzech następujących partjach: Stronnictwie Prawicy Narodowej, Chrześcijańskim Stronnictwie Rolniczem i Polskiej Organizacji Zachowawczej Pracy Państwowej. W lutym 1933 r. organizacje te połączyły się, tworząc Zjednoczenie Zachowawczych Organizacji Politycznych. Poza tem istnieje jeszcze kilka luźnych grup konserwatywnych, niezwiązanych z żadną z istniejących partyj, reprezentujących inny kierunek myśli zachowawczej lub stroniących od wymienionych organizacji ze względów wyłącznie taktycznych.

Wspomniane wyżej trzy ugrupowania konserwatywne, stanowiący na gruncie współpracy z rządem Marszałka Piłsudskiego, wyłoniły po wyborach do ciał ustawodawczych w 1928 r. — celem koordynowania swych posunięć nazewnątrż — „Komitet Zachowawczy”. Komitet ten był ciałem stałym. Funkcje egzekutywne pełnił trójosobowy Wydział Wykonawczy.

Na współpracę z rządem Marszałka Piłsudskiego poszły zblokowane stronnictwa zachowawcze pod hasłem:

„poparcia życia publicznego na zasadach nauki i moralności chrześcijańskiej i zachowania należytego stanowiska Kościoła Katolickiego;

„naprawy ustroju Państwa drogą wzmocnienia władzy wykonawczej, reformy Izby Ustawodawczych, ustanowienia sądowej ochrony konstytucji”;

„stworzenia podstaw dla normalnego rozwoju gospodarczego na zasadzie poszanowania prawa własności”;

„utrwalenia autorytetu Państwa, przeciwstawiania się wszelkiej demagogji, nadużywającej hasła społecznych i politycznych lub upozorowanej rzekomym interesem narodowym; walki z wywrotem, a szerzenia zdrowej, zachowawczej myśli społecznej i politycznej.

Na wiosnę 1930 r. wszystkie trzy grupy konserwatywne, dążąc do dalszej konsolidacji ruchu zachowawczego i łącząc się z możliwością rozpisania nowych wyborów do ciał ustawodawczych, uczyniły dalszy krok w kierunku zjednoczenia się i związały się wzajemnie jeszcze silniej przez powołanie nadrzędnej dla siebie organizacji p. n. „Zachowawczy Związek Organizacyj Politycznych i Gospodarczych”.

W lutym 1933 r. doszło już do całkowitego zespolenia partyj, które połączyły się tworząc nową organizację p. n. „Zjednoczenie Zachowawczych Organizacyj Politycznych”.

Nowoutworzona organizacja nie posiada jeszcze opracowanego programu. Działalność swą opiera na programach swych partyj składowych, które nie miały pomiędzy sobą poważniejszych różnic o charakterze zasadniczym (vide).

Do wybitniejszych działaczy Zjednoczenia Zachowawczych Organizacyj Politycznych należą: Janusz Radziwiłł, Zygmunt Leszczyński, Jan Bobrzyński i inni.

Mimo, że faktycznie istnieje już tylko jedno stronnictwo konserwatywne, to jednak ze względu na to, iż bezwątpienia jeszcze przez dłuższy czas będą w niem wpływy jego poszczególnych części składowych, przeto niezbędnem jest zapoznanie się z charakterystyką i historią Stronnictwa Prawicy Narodowej, Stronnictwa Chrześcijańsko-Rolniczego i Polskiej Organizacji Zachowawczej Pracy Państwowej.

Prasa.

„Czas” (dz.) — Kraków-Warszawa (dawniej organ Stron. Prawicy Narodowej).

„Dziennik Poznański”.

„Prawda” (t) — Łódź.

„Słowo” (dz.) — Wilno (dawniej organ Pol. Org. Zachow. Pracy Państwowej).

Stronnictwo Prawicy Narodowej.

Charakterystyka i program.

Stronnictwo Prawicy Narodowej, czyli t. zw. „stańczycy”, było najstarszą polską organizacją polityczną. Powstało w Krakowie w okresie pozytywistycznym, po upadku powstania styczniowego. Według określenia wybitnych jej członków, Prawica Na-

rodowa była nie tylko stronnictwem, ale i „szkołą myśli państwowo-twórczej i naturalnego postępu“.

Konserwatyzm Prawicy Narodowej tem się różnił od konserwatyzmu innych organizacyj zachowawczych, że nie był wyrazicielem interesów pewnych, ściśle zamkniętych w sobie sfer, czy stanów, lecz stawiał zasadę swobodnej, naturalnej ewolucji, nieforsowanej lekkomyślnie i przedwcześnie, ani też nie tamowanej żadną sztuczną doktryną, czy egoizmem klasowym. Pragnął nałożyć na rozpęd pożądań i porywów społeczeństwa takie hamulce, aby go dostosować do naturalnego tempa rozwoju kultury i sił materialnych“.

Główne wytyczne programowe stronnictwa dadzą się ująć w następujących punktach (wyjątki z programu):

„Stronnictwo Prawicy Narodowej dąży do oparcia nie tylko życia prywatnego, ale i życia publicznego na zasadach moralności chrześcijańskiej. Fakt ten nie wyklucza hasła tolerancji religijnej, jakiego Kościół Katolicki oddawna stale broni.

Stosunek Państwa do Kościoła Katolickiego powinien być oparty na zupełnej wolności Kościoła, a to znowu powinno zostać stwierdzone odpowiednim konkordatem.

S. P. N. dąży do wprowadzenia Rady Stanu, utworzenia trybunału konstytucyjnego i zrównania kompetencji obu izb parlamentarnych — sejmu i senatu.

W dziedzinie administracyjnej spory między władzami państwowymi a obywatelami państwa na tle nieporozumień co do stosowania przepisów prawnych, powinny być oddawane pod orzecznictwo niezawisłych trybunałów administracyjnych. Całe sumienie narodu powinno być nawskroś przepojone instynktem państwowym; wychowanie młodzieży na nim powinno być oparte, obok czynnika wiary i poszanowania prawa; wreszcie jak najszersze masy powinny być troskliwie przygotowane do wykonywania tych wielkich praw, jakie im ustrój demokratyczny przyznaje, w duchu interesu poszczególnych jednostek i grup, czyli części społeczeństwa.

Względem na interes ogólny podyktowane jest dalej przeświadczenie, że należy dążyć w naszym społeczeństwie do tego, aby ograniczyć przerost ducha partyjnego w walkach politycznych z jego nienawiścią do wszelkiego przeciwnego zdania, z jego nadużyciami obelg i posądzeń; z jego bezkrytycyzmem wobec kierowników i agitatorów partyjnych; z jego dążnością, wreszcie do rządzenia państwem wedle klucza stronniczego, a nie wedle uzdolnienia i wykształcenia osób, mających wejść w skład rządu.

W imię ogólnego interesu przeciwstawia się stronnictwo „Prawicy Narodowej“ jak najostrzej idei walki klas, a staje natomiast na podstawie idei solidaryzmu i współdziałania.

Opieka nad przemysłem, handlem i miastami jest koniecznym warunkiem każdego zrównania się z Zachodem i musi też

być zupełnie równolegle rozwinięta do opieki nad interesami rolnictwa.

Reformy rolne powinny uszanować prawo własności, gdyż jego naruszenie burzy praworządność, staje się zachętą do dalszych przewrotów socjalnych i uniemożliwia gospodarowanie racjonalne, obliczone na dalszą metę.

Istnienie silnego polskiego poczucia narodowego jest jednym z najważniejszych węzłów społecznych, a tem samem państwo musi tego ducha pielęgnować i popierać wszystkie jego objawy. Należy z tem jednak pogodzić poszanowanie dla wszystkich innych narodowości, Państwo Polskie zamieszkujących.

Oparcie ustroju demokratycznego li tylko na czynniku liczby, jest doprowadzeniem idei demokratycznej do absurdu.

Tylko demokracja, licząc się ze znaczeniem inteligencji, może się trwale utrzymać i potrzeby państwa należycie zaspokoić. Dlatego koniecznem jest dążenie do nowego ukształtowania ordynacji wyborczych, które w obecnem swem brzmieniu zapewniają przewagę mechanicznej liczbie w najważniejszych kierunkach życia polskiego“.

Do wybitniejszych członków stronnictwa należeli: Janusz Radziwiłł, prof. Estreicher, Zdz. Tarnowski, red. Beaupré, J. Bo-brzyński i inni.

Historja.

Początek istnienia Str. Praw. Narod. (choć nie w obecnej formie) datuje się od czasów powojennych. Aż do ostatnich lat przed wybuchem wojny światowej stronnictwo grało pierwszorzędą rolę w życiu politycznem ówczesnej Galicji i zajęło przodujące w niem stanowisko. Był to najświetniejszy okres w historii „stańczyków“.

Po nim nastąpił okres krytyczny: walka z rosnącym pod wpływem Narodowej Demokracji ruchem rusofilskim, czas aktywizmu podczas wojny światowej, a po wojnie — bardzo znaczna utrata wpływów i cofnięcie się do roli biernego obserwatora życia politycznego odrodzonego państwa polskiego.

Dopiero po wypadkach majowych nastąpił pewien zwrot: stronnictwo przeszło do czynnej roli w życiu państwa i energicznie poprowadziło, tak dotychczas zaniedbywaną akcję organizacyjną. W czerwcu 1926 r. powołano do życia organizację warszawską, w listopadzie tegoż roku — łódzką, a w lutym 1927 roku — lwowską.

Już w krótkim czasie po wypadkach majowych stronnictwo znalazło się w obozie Marszałka Piłsudskiego.

W nowopowstałym „Zjenoczeniu Zachowawczych Organizacji Politycznych“ działacze b. Stron. Prawicy Narodowej odgrywają decydującą rolę.

Stronnictwo Chrześcijańsko-Rolnicze.

Charakterystyka i program.

Stronnictwo Chrześcijańsko - Rolnicze było organizacją polityczną ziemian i średnio zamożnych włościan. Wpływy posiadało przeważnie w województwach poznańskim i pomorskim. Było to stronnictwo konserwatywne, kastowe, mające za zadanie obronę interesów rolnictwa. Taktykę jego cechował wielki umiar i powściągliwość. W terenie swoich wpływów odgrywało poważną rolę zarówno w życiu politycznym jak i społecznym.

Stron. Ch. R. było jednym z trzech, które weszły w skład Zjedn. Zachow. Organ. Politycznych.

Z uwagi na to, że z chwilą ukonstytuowania się Komitetu Zachowawczego (ciało stałe), Str. Ch. R. nie prowadziło samodzielnej akcji politycznej, a program jego został uwzględniony w deklaracji ideowej Komitetu, można poprzestać na omówieniu jedynie najwięcej istotnego dla S. Ch. R. działu — programu rolnego.

Postulaty agrarne stronnictwa mówią przede wszystkim o konieczności oparcia postępu na dorobku indywidualnym i zrewidowania szeregu obowiązujących ustaw, a w pierwszym rzędzie ustawy o reformie rolnej. Następnie — o potrzebie uruchomienia niskoprocentowego rolnego kredytu obrotowego, rozwiązania zagadnień melioracji rolnych, o reformie ustawodawstwa podatkowego i ubezpieczeń społecznych, popieraniu eksportu produktów rolnych i szerzeniu oświaty fachowej. Ponadto stronnictwo domagało się uregulowania w drodze ustawy norm obrotu ziemią.

Do wybitniejszych członków stronnictwa zaliczyć należy: Szułdrzyńskiego, Chłapowskiego, Łubieńskiego i innych.

Historja.

Chrześcijańskie Stronnictwo Rolnicze powstało w 1920 r. z inicjatywy wielkopolskich organizacyj rolniczych, które uznały za wskazane podjęcie obrony interesów rolnictwa na terenie politycznym, a zwłaszcza ciał ustawodawczych.

Przez pierwsze trzy lata stronnictwo ograniczało swą działalność do Wielkopolski i Pomorza, a w 1923 r. rozpoczęło pracę organizacyjną w b. Królestwie Polskim, gdzie założono placówki w województwach: warszawskim, łódzkim i kieleckim.

Do wyborów sejmowych i senackich w 1922 r. stronnictwo poszło w bloku „Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej“ (lista Nr. 8). Posłowie i senatorowie, przynależni do S. Ch. B. nie stworzyli własnego Klubu, lecz połączyli się z parlamentarzystami Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego, tworząc Klub Chrześcijańsko-Narodowy, liczący 23 posłów i 10 senatorów.

Do wystąpienia Marsz. Piłsudskiego w maju 1926 r. Stron. Ch. R. ustosunkowało się zdecydowanie krytycznie, niewiele

różniąc się pod tym względem od ówczesnego Zw. Ludowo-Narodowego, z którym znajdowało się w bliższym kontakcie.

Kwestja pełnomocnictw dla pomajowego rządu wywołała pierwsze poważniejsze rozdzźwięki między Klubem Ch. N. a Klubem ZLN., gdy pierwszy uznał za konieczne przyznanie tych pełnomocnictw.

Po rozwiązaniu Sejmu i Senatu w 1927 r. i rozpisaniu nowych wyborów powstały między Str. Ch. R. a Str. Ch. Nar. poważne nieporozumienia na tle haseł wyborczych i w związku z tem definitywnego określenia swego stanowiska do rządów pomajowych. Ostatecznie nastąpiło całkowite zerwanie stosunków między temi dotychczas współdziałającemi grupami i Str. Ch. Rolnicze opowiedziało się za współpracą z rządem. Przy wyborach wystawiło listę pod nazwą: „Katolicka Unja Ziem Zachodnich“ (Nr. 30), która mimo uzyskania dość znacznej ilości głosów nie otrzymała ani jednego mandatu. Jednakowoż stronnictwo było reprezentowane w ciałach ustawodawczych przez swych przedstawicieli, którzy otrzymali mandaty w innych okręgach z listy Nr. 1. Przedstawiciele ci weszli w skład Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, tworząc w jego łonie wraz z posłami i senatorami innych grup zachowawczych t. zw. Koło Gospodarcze.

W lutym 1933 stronnictwo połączyło się z pozostałemi grupami konserwatywnemi, tworząc „Zjednoczenie Zachowawczych Organizacyj Politycznych“.

Polska Organizacja Zachowawczej Pracy Państwowej.

Charakterystyka i program.

Polska Organizacja Zachowawczej Pracy Państwowej (czyli t. zw. „żubry“) jest trzecią grupą konserwatywną, wchodzącą w skład Zj. Zach. Org. Polit. Partja ta nie sięgała swemi wpływami daleko poza Wileńszczyznę. Różnice programowe między nią a dwoma pozostałemi partjami, połączonemi w ZZOP, polegały głównie na tem, iż P. O. Z. P. P. wyraźnie podkreślała charakter monarchistyczny, a taktyczne, że zdradzała tendencje do radykalniejszych metod rewizji zagadnień ustrojowych Państwa. Tendencje te ujawniały się raczej tylko na łamach organu prasowego „Słowo“, natomiast wystąpienia w parlamencie i w życiu publicznem cech tych nie posiadały.

Członkowie i zwolennicy partji rekrutowali się głównie z pośród właścicieli ziemskich i sfer naukowych. Życie polityczne P. O. Z. P. P. ogniskowało się dokoła jedyne go organu prasowego — wileńskiego „Słowa“, którego redaktor St. Mackiewicz (ps. Cat) jest jednym z czołowych osobistości stronnictwa. Pismo to reprezentuje jednak raczej indywidualną myśl polityczną i społeczną jego redaktora, niż POZPP, a tembardziej nowego Zj. Zach. Org. Polit.

Ponadto do najwybitniejszych działaczy stronnictwa należeli: b. min. K. Niezabytowski, b. min. A. Meysztowicz, b. min. E. Sapieha, prof. A. Parczewski i inni.

Historja.

P. O. Z. P. P. była najmłodszą z pośród omawianych ugrupowań zachowawczych, gdyż powstała dopiero w lipcu 1926 r. Od chwili swego powstania znalazła się w szeregach obozu „pomajowego“, tworząc w nim skrajne prawe skrzydło.

Przy wyborach do sejmu w r. 1928 poszła z BBWR. W późniejszych wypadkach politycznych i konfliktach między rządem a sejmem zdradzała tendencje, zmierzające do zmniejszenia zakresu władzy parlamentu na rzecz głowy państwa.

Związek Pracy Mocarstwowej.

Charakterystyka i program.

Związek Pracy Mocarstwowej jest stowarzyszeniem o charakterze politycznym. Posiada osobowość prawną. Rola jego polega głównie nie na prowadzeniu bezpośredniej akcji politycznej, lecz na nadawaniu kierunku podporządkowanym organizacjom, związanym z nim bądź statutowo, bądź tylko personalnie.

Związek Pracy Mocarstwowej jest bowiem organizacją nadrzędną, skupiającą w swych szeregach kierowników poszczególnych grup społeczno-politycznych. Działalność jego poszła w kierunku tworzenia organizacyj wtórnych, działających w ściśle ograniczonym środowisku, wyznających jednakże wspólną ideologję mocarstwową.

Zatem pracę na terenie wyższych szkół prowadzi Stowarzyszenie akademickie „Myśl Mocarstwa“;

na szerszym terenie młodzieży — „Stowarzyszenie oświatowo-sportowe „Legja Mocarstwa“;

wśród młodzieży wiejskiej — „Związek Drużyn Ludowych Mocarstwowej Polski“.

Komórkami właściwemi Związku Pracy Mocarstwowej są w terenie „koła fabryczne“ i „koła organizacyjne“.

Zasadniczymi podstawami ideologii Związku Pracy Mocarstwowej są następujące założenia:

Interes Państwa, jako całości jest najwyższem prawem publicznem, któremu winny być podporządkowane wszelkie interesy klas i grup społecznych. Pozytywne rozwiązanie zagadnienia Polskiej Mocarstwowej racji stanu zależy od umiejętnego rozstrzygnięcia problemu narodowościowego i problemu ustroju socjalnego. W dziedzinie narodowościowej ideologia mocarstwowa opiera się o tak zwanej tradycji Jagiellońskiej — zgodnej współpracy Narodu Polskiego z jego pobratymcami słowiańskimi w granicach wielkiego wspólnego Państwa Polskiego. W dziedzinie socjalnej — głosi hasło solidaryzmu zawodowego, przeciwstawiając go koncepcji walki klas. W szczególności dąży do oparcia budowy spo-

łącznej o pionowe związki zawodowe oraz zniesienia sejmu politycznego i zastąpienia go Izbą, skupiającą przedstawicieli wszystkich zawodów.

W stosunku do rządów „pomajowych” Związek Pracy Mocarstwowej zajmuje stanowisko b. życzliwe.

Związek Pracy Mocarstwowej nie uznaje w swem życiu wewnętrznym wyborów: wszystkie stanowiska obsadzone są drogą nominacji. Prowadzona też jest ścisła dyscyplina wewnętrzna i stosowana zasada osobistej odpowiedzialności każdego przełożonego w zakresie powierzonych mu obowiązków.

Naogół wpływy Związku Pracy Mocarstwowej są minimalne i na skutek tarć wewnętrznych powstałych na tle zarówno ideologicznem, jak i osobistem ulegają dalszej redukcji. Cały szereg wybitniejszych działaczy, zniechęconych sytuacją panującą w organizacji, opuściło jej szeregi.

Historja.

Ruch mocarstwowy datuje się od założenia po wypadkach majowych w r. 1926 z inicjatywy Rowmunda Piłsudskiego i Jerzego Gedroycia stowarzyszenia akademickiego „Myśl Mocarstwowa”. Dla uintensywnienia prac i dla rozszerzenia terenu działania powołano w r. 1928 organizację o charakterze nadrzędnym — Związek Pracy Mocarstwowej i zaczęto tworzyć wtórne organizacje.

Stronnictwo Narodowe.

Charakterystyka i program.

Stronnictwo Narodowe jest partją nacjonalistyczną, społeczną nie dość umiarkowaną o taktyce niekiedy radykalnej i bojowej. Cechuje ją bezkompromisowość, bezwzględność w zwalczaniu przeciwników, zaborczość oraz wybitne tendencje do odgrywania dominującej i kierowniczej roli na prawym skrzydle polskiego obozu politycznego.

Będąc od pierwszych prawie lat swego istnienia w walce ideowej z ruchem niepodległościowym, na którego tradycjach opiera się obóz Marsz. Piłsudskiego, Str. Nar. walki tej nie przerywało w żadnym momencie wypadków dziejowych.

To też stosunek jego do rządów „pomajowych” jest zdecydowanie opozycyjny, co jest wywołane nie tyle może rozbieżnościami poglądów na system rządzenia i zagadnienia chwili bieżącej, ale i odmienną psychiką obydwóch i tradycyjną wzajemną niechęcią.

Stronnictwo starało się ściśle izolować od wpływów zewnętrznych tak, że inne ugrupowania, które przeszły do zdecydowanej opozycji wobec rządu, nie mogły znaleźć na terenie parlamentu 1928-30 platformy do wspólnej akcji ze Stronnictwem Narodowym. Nawet tak bliskie mu przedtem Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji uznało za możliwe nawiązanie ścisłej współpracy taktycznej z lewicą, a nie ze Stronnictwem Narodowym (przystąpienie do t. zw. „centrolewu”).

Po wypadkach majowych w r. 1926 walka ta stała się głównym nakazem chwili stronnictwa i usunęła na plan dalszy najistotniejsze nawet jego wskazania programowe.

Właściwie rola Stronnictwa Narodowego (w okresie rządów pomajowych) ogranicza się do stosowania jak najdalej idącej negacji wobec poczynąń sfer rządzących.

Stronnictwo zalicza się do prawego skrzydła polskiego obozu politycznego. Program społeczny posiada dość umiarkowany. Wypowiada się zdecydowanie przeciwko walce klas, a socjalistyczne pojęcia społeczne uważa za wysoce szkodliwe, „prowadzące do

zwyrodnienia życia społecznego, którego skrajnym wyrazem jest ustrój bolszewicki”.

Dla kościoła katolickiego domaga się, w państwie stanowiska naczelnego. W programie gospodarczym stronnictwo wypowiada się za ograniczeniem gospodarki państwowej i samorządowej, a zwiększeniu roli kapitału i inicjatywy prywatnej.

Pojmowanie Polski współczesnej jako państwa narodowego, a nie narodowościowego zgóry przesądza niechętny i bojowy stosunek stronnictwa do mniejszości narodowych. Niechęć ta skierowana jest w pierwszym rzędzie przeciwko żydom, których stronnictwo żąda usunięcia z ogólnego szkolnictwa powszechnego oraz średniego i stworzenia dla nich osobnych szkół, a w szkolnictwie wyższym — stosowania wobec nich „*numerus clausus*”.

Z początkiem roku 1933 Stronnictwo weszło w fazę kryzysu ideowo-programowego, wywołanego dążeniami „młodych”, którzy uważając, że zarówno program jak i taktyka Stronnictwa Narodowego przeżyły się i nie odpowiadają potrzebom chwili — podjęli walkę o nowe hasła „*obozu narodowego*”.

Ten kryzys wewnętrzny ulega stałemu nasileniu i przybiera coraz poważniejsze rozmiary, godząc wprost w całość organizacyjną oraz konsolidację ideologiczną „*obozu narodowego*”.

Wynikiem prądów nurtujących stronnictwo było przyjęcie przez Radę Nacelną (najwyższą władzę organizacyjną) na posiedzeniu w dniu 15 kwietnia 1934 r. gospodarczych wskazań programowych, w myśl których stronnictwo przyjmuje jako podstawę gospodarczą państwa drobny warsztat wytwórczy, domaga się roztoczenia specjalnej opieki nad drobną i średnią własnością oraz dąży do „*upowszechnienia własności*”.

Działalność społeczna stronnictwa nie jest sama dla siebie celem, lecz środkiem dla osiągnięcia korzyści politycznych. Prowadzona jest na bardzo dużą skalę, a liczne instytucje i stowarzyszenia opanowane przez stronnictwo są najpoważniejszą podwaliną jego wpływów. Stąd też Stronnictwo Narodowe przywiązuje ogromną wagę do pracy społecznej, a nawet uważa ją za więcej skuteczny sposób popularyzowania swej ideologii, niż właściwą pracę partii politycznej jako takiej.

Naogół rola stronnictwa w życiu społecznym jest bezsprzecznie dość duża, posiada jednak charakter wyraźnie polityczny.

Członkowie i sympatycy stronnictwa rekrutują się przeważnie z pośród wolnych zawodów, ziemian, duchowieństwa katolickiego,

pracowników umysłowych oraz w pewnej mierze — kupiectwa i rzemiosła.

Kierownictwo partji zwraca specjalną uwagę na pracę wśród młodzieży, zwłaszcza akademickiej i te sfery dostarczają jej stosunkowo najwięcej zwolenników.

Rozmieszczenie wpływów stronnictwa w terenie nie jest jednolite. Największe wpływy posiada w woj. poznańskim i pomorskiem, a następnie kieleckiem, łódzkim, w Warszawie, Lwowie i Wilnie. Minimalne — w śląskim, krakowskim oraz na kresach wschodnich i południowo-wschodnich.

Do najwybitniejszych działaczy stronnictwa należą: Roman Dmowski (najwięcej popularny w stronnictwie człowiek, uważany w jego sferach za najwybitniejszego polskiego męża stanu doby obecnej; w partji żadnego oficjalnego stanowiska nie zajmuje), St. Głębiński, Wojciech Trąpczyński, Roman Rybarski, Seweryn Czetwertyński, Karol Wierczak, Joachim Bartoszewicz, St. Kozicki, prof. W. Komarnicki, Marjan Seyda i inni.

Z pośród stowarzyszeń i związków, opanowanych przez Stron. Nar. (częściowo lub całkowicie) wymienić należy:

Narodową Organizację Kobiet,

Zw. Zaw. „Praca Polska“,

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół“,

Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej Męskiej i Żeńskiej,

Związek Hallerczyków,

Związek Dowborczyków „Ku chwale Ojczyzny“,

Związek Podof. Rez. Ziem Zachodnich,

Związek Uczestników Powstania Włkp.,

Tow. Powstańców i Wojaków D. O. K. VII,

Stowarzyszenie Zjednoczonych Ziemianek,

różnego typu organizacje akademickie oraz szereg innych organizacji.

Historja.

Partja powstała formalnie w październiku 1928 r., przekształcając się ze Związku Ludowo-Narodowego. Decyzja w tej sprawie zapadła na posiedzeniu Klubu Parlamentarnego tej partji w dniu 29 czerwca 1928 r. Przekształcenie miało znaczenie wyłącznie taktyczne, gdyż chodziło o rozszerzenie stronnictwa przez zgrupowanie pod jego sztandarami jak największej ilości grup politycznych i społecznych. Zmiana nazwy miała ułatwić konsolidację obozu

„narodowego“ i usunąć jedną z poważniejszych w tym względzie przeszkód — pewne zastrzeżenia ze strony tych ugrupowań, które nie zgadzały się całkowicie z programem, a przede wszystkim metodami pracy i taktyką Zw. Lud. Nar.

Zw. Lud. Nar. powstał w roku 1919 z połączenia Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego ze Stronnictwem Chrześcijańsko-Ludowym (ks. Stojałowskiego), działającym na terenie Małopolski.

Stronnictwo Narodowo-Demokratyczne zostało założone w r. 1897 przez Jana Popławskiego, Romana Dmowskiego i Zygmunta Balickiego, działaczy t. zw. „Ligi Narodowej“, przekształconej z „Ligi Polskiej“. Ta ostatnia została założona po powstaniu styczniowym i miała na celu krzewienie nastrojów patriotycznych w społeczeństwie i zwalczanie prądów ugodowych wobec zaborców. Obydwie Ligi skupiały elementy wysoce patriotyczne i odgrywały doniosłą rolę w tych sferach społeczeństwa polskiego, które stały na gruncie niepodległościowym.

Program partji miał już pewne zabarwienie nacjonalistyczne, był jednak społecznie dość radykalnym, a interes ludu utożsamiał z interesami narodu. Ten pierwiastek ludowy nie przeszkadzał, iż partja była zasadniczo wszechstanowa.

Stopniowo, celem stworzenia lepszych warunków rozwoju organizacyjnego i łatwiejszego popularyzowania swych haseł, stronnictwo zaczęło tworzyć szereg uzależnionych od siebie przybudówek, działających na ściśle określonych terenach, jak robotniczym, ludowym, młodzieży i t. p.

Działalność Stronnictwa objęła niebawem wszystkie dziedziny. Powstały organy prasowe, przeznaczone dla poszczególnych sfer społeczeństwa. Praca prowadzona była pod hasłem walki z próbami wynaradawiania Polaków przez rządy zaborcze.

W miarę rozwoju wypadków politycznych N. D. zaczęła odbiegać od ideowych założeń Ligi Polskiej, przyjmując wobec zaborców stanowisko coraz więcej ugodowe.

W pierwszych latach bieżącego stulecia stronnictwo stało się grupą polityczną całkowicie lojalną wobec państwa rosyjskiego, i na tem stosunku zaczęło bazować całą politykę we wszystkich zaborach.

Na tle ustosunkowania się N. D. do Rosji powstały coraz większe tarcia wewnątrz partji, aż wreszcie po rewolucji w 1905 r. nastąpił rozłam.

Ekspozytury stronnictwa: na terenie ludowym — Narodowy Związek Chłopski, oraz robotniczym — Narodowy Związek Robotniczy — zerwały z N. D., usamodzielniając się całkowicie. (Pierwszy z nich wraz z dwoma innymi grupami ludowymi dał w 1915 r. początek Polsk. Str. Ludowemu „Wyzwolenie“, drugi — połączył się w 1920 r. wraz z Nar. Stron. Robotników w NPR.).

Po rozłamie polityka filorosyjska pozwoliła Narodowej Demokracji również na wzięcie udziału w ruchu „panslawistycznym“, mimo, że ruch ten kierowany i inspirowany przez Rosję był tylko narzędziem rosyjskiej polityki zagranicznej, dążącej do wciągnięcia w orbitę swych wpływów wszystkich narodów słowiańskich.

Po wybuchu wojny światowej N. D. wypowiedziała się przeciwko tworzeniu Legionów przez Piłsudskiego, z radością przyjęła słynną odezwę Mikołaja Mikołajewicza i poparła moralnie t. zw. „Legjony Górczyńskiego“.

W jesieni 1914 r. stronnictwo wyłoniło w Warszawie „Komitet Narodowy Polski“, uzurpując sobie prawo do reprezentowania opinii polskiej wobec rządu rosyjskiego. Mimo, a właściwie z powodu, dużej uległości wobec Rosji. Komitet nie zdołał prawie nic uczynić dla spraw polskiej. Dopiero powołanie w r. 1917 w Lozannie na szerszych podstawach (wzięli w nim udział Polacy ze wszystkich zaborów) Narodowego Komitetu Polskiego umożliwiło przywódcom stronnictwa odegranie pewnej roli politycznej w stosunkach z koalicją, która po wybuchu rewolucji w Rosji zaczęła więcej uwagi poświęcać kwestji polskiej. Komitet został uznany przez państwa koalicyjne za tymczasowy rząd polski, a następnie uzyskał podporządkowanie sobie wojskowych oddziałów polskich, tworzonych po stronie koalicji.

Pozostali w b. zaborze rosyjskim przywódcy stronnictwa zainicjowali utworzenie w Warszawie „Koła Międzypartyjnego“, które usiłowało prowadzić konspiracyjną akcję antyniemiecką przez kolportaż nielegalnych publikacji.

Do pierwszego rządu Niepodległej Polski, t. zw. „ludowego“ ustosunkowała się N. D. wybitnie opozycyjnie.

Przy wyborach do pierwszego sejmu w r. 1919 poszła partja wraz Ch. D. oraz innymi grupami prawicowymi. Blok ten otrzymał wówczas 109 mandatów.

Przy wyborach do sejmu i senatu w r. 1922 — Zw. Lud. Nar. zainicjował utworzenie bloku wyborczego, do którego przystąpiła prawie cała prawica (oprócz Stron. Prawicy Nar. czyli t. zw.

„stańczyków“). Blok ten przyjął nazwę „Chrześcijański Związek Jedności Narodowej“. Po wyborach posłowie ZLN. utworzyli własny klub poselski, złożony ze 100 posłów i senacki — z 30 senatorów.

Podczas wypadków majowych w r. 1926 Zw. Lud. Nar. był główną ostoją obozu, zwalczającego Marszałka Piłsudskiego.

Do wszystkich rządów pomajowych partja ustosunkowywała się zdecydowanie negatywnie, co w pierwszym rządzie miało wpływ na znaczne zmniejszenie się jej popularności w szerokich kołach społeczeństwa.

Dążąc do przeciwstawienia się wzrastającym wpływom obozu Marszałka Piłsudskiego, Zw. Lud. Nar. powołał na jesieni 1926 r. specjalną organizację polityczną p. n. „Obóz Wielkiej Polski“. Organizacja ta stała się narzędziem w rękach przywódców Zw. Lud. Narodowego w jego walce z obozem prorządowym i rządem.

Przed wyborami do sejmu i senatu w r. 1928, ZLN. dążył do odbudowania bloku wyborczego z r. 1922, a nawet do rozszerzenia go przez przyciągnięcie partji centrowych, jak „Piast“ i NPR-prawicy. Wysiłki czynione w tym kierunku nie dały jednakże żadnych rezultatów, gdyż ZLN. był wówczas zbyt bojowo nastrojony do rządu, uprawiał w stosunku do niego opozycję dla opozycji, a to odstraszało niedoszłych kontrahentów, tembardziej, iż stanowisko ZLN. nie znajdowało uznania w opinii publicznej. Zdolano jedynie pozyskać t. zw. „grupę Strońskiego“ ze Str. Chrześcijańsko-Narodowego, które z tą chwilą straciło faktycznie swój byt odrębny, oraz zawrzeć kilka lokalnych układów z listą Nr. 25 (blok Ch. D. i „Piasta“).

W rezultacie wyborów partja poniosła klęskę. Uzyskała zaledwie 37 mandatów poselskich i 9 senatorskich.

W październiku 1928 r. nastąpiło formalne przekształcenie Zw. Lud. Nar. na Stronnictwo Narodowe.

Przywódcy stronnictwa, nie mogąc się pogodzić z doznaną podczas wyborów klęską, przystąpili niezwłocznie do energicznej akcji organizacyjnej i propagandowej, zmierzającej do odzyskania utraconych wpływów w społeczeństwie i odbudowania organizacji.

Równolegle do akcji antyrządowej, szły wysiłki, zmierzające do opanowania samorządów, związków, stowarzyszeń i instytucji społecznych, aby w ten sposób sięgnąć po wpływy wśród szerokich mas ludności. Za najlepszą i najwięcej celową metodę uznano dyskredytowanie rządu wobec opinii ogółu i negowanie nawet najistotniejszych i najwyraźniejszych sukcesów i zasług rządu.

Stosując w akcji politycznej nieprzejednaną i bezkompromisową taktykę, stronnictwo pchnęło grawitujące dotychczas ku niemu ugrupowania centrowe (jak Ch. D., Piasta i NPR.) w orbitę wpływów lewicy i umożliwiło powstanie na jesieni 1929 r. na gruncie parlamentarnym t. zw. „centrolewu”.

Dzięki niepomysłnej konjunkturze gospodarczej i wykorzystywaniu tego objawu dla walki z rządem, Stron. Nar. zdołało od r. 1929 wzmocnić dość poważnie swój stan posiadania, nie osiągnęło jednak stanu z przed maja 1926 r.

W rezultacie wyborów do ciał ustawodawczych w r. 1930 — Stron. Nar. otrzymało 63 mandaty do sejmu i 12 do senatu. Ten wzrost liczebny reprezentacji parlamentarnej odbył się wyłącznie kosztem stronnictw zblokowanych w „centrolewie”.

Mniej więcej od 1933 r. stronnictwo znalazło się w stanie ostrego kryzysu i konfliktów wewnętrznych, w rezultacie których nastąpił cały szereg secesji. Rozłamy te najczęściej doprowadzały do powstania samodzielnych organizacji, niezależnych od Stronnictwa Narodowego. Tą drogą powstały następujące organizacje: Związek Młodych Narodowców, Unja Odrodzenia Narodowego, Stronnictwo Wielkiej Polski oraz Obóz Narodowo-Radykalny.

Prasa — Dzienniki.

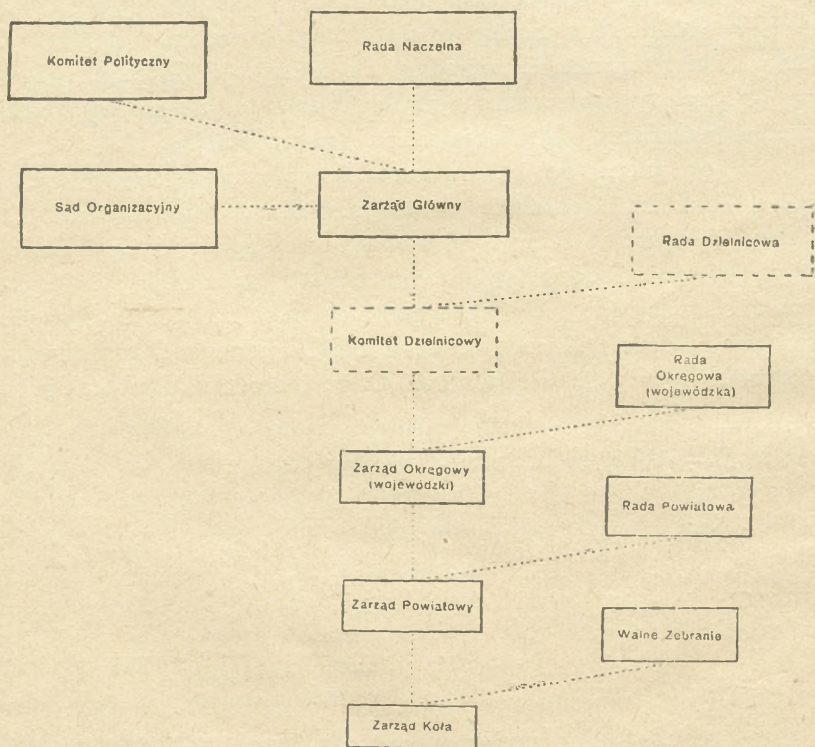
A. B. C. i Nowiny Codzienne	Warszawa
„Dziennik Wileński”	Wilno
„Dziennik Kujawski”	Inowrocław
„Gazeta Warszawska”	Warszawa (oficjalny organ S. N.)
„Gazeta Bydgoska”	Bydgoszcz
„Głos Lubelski”	Lublin
„Kurjer Lwowski”	Lwów
„Kurjer Poznański”	Poznań
„Kurjer Warszawski”	Warszawa
„Lech”	Gniezno
„Orędownik”	Poznań
„Słowo Pomorskie”	Toruń
„Wieczór Warszawski”	Warszawa

Tygodniki.

„Gazeta Świąteczna”	Warszawa
„Myśl Narodowa”	”
„Pielgrzym”	Poznań (3×t)
„Pomorzanie”	Przemysł
„Wielkopolanin”	Rzeszów
„Ziemia Przemyska”	Pelplin (3×t)
„Ziemia Rzeszowska”	Poznań (3×t)
„Zorza (Wieniec i Pszczółka)	Warszawa

BIBLIOTEKA
BODZINY KOLEJOWE
KRAKOWIE

Stronnictwo Narodowe.
Schemat organizacyjny władz.

Linją - - - - - oznaczono ogniwa,
niemające powszechnego zastosowania.

Przewidziany statutowo Kongres nie jest władzą stronnictwa;
posiada charakter raczej przeglądu sił partii.

Obóz Wielkiej Polski.¹⁾

Charakterystyka.

Obóz Wielkiej Polski był organizacją polityczną; nie był jednakże ani partją, ani związkiem lub stowarzyszeniem. Osobowości prawnej nie posiadał. Żadnych formalności w związku ze swem powstaniem u władz państwowych nie przeprowadzał, oparł zatem swoje istnienie na tych samych zasadach, co i partje polityczne.

Ze względu na to, że przeprowadzał działalność, kolidującą z obowiązującymi przepisami prawnymi (przedewszystkiem z kodeksem karnym) działalność jego została zakazana.

Według oficjalnych oświadczeń jego założycieli, obóz miał za zadanie wychowywanie społeczne i narodowe obywateli narodowości polskiej. Hasło to pozostało jednak tylko na papierze, gdyż w rzeczywistości działalność O. W. P. ograniczała się prawie wyłącznie do zwalczania rządu i obozu prorządowego.

Wbrew założeniu, rola O. W. P. w życiu politycznem i społecznem została ograniczona prawie wyłącznie do terenu młodzieży, organizowanej specjalnie, jako „Młodzi” O. W. P.

Na terenie szkół wyższych, będących bazą wpływów Młodzieży Wszechpolskiej, w rękach przywódców O. W. P. spoczywało właściwie kierownictwo polityczne większości słuchaczy uczelni.

Sam fakt czynienia wysiłków w celu ugruntowywania wpływów O. W. P. wśród młodego pokolenia nie był w swej istocie tak groźnym dla państwa, jak atmosfera, w jakiej się to odbywało, oraz metoda pracy, która polegała na szerzeniu wśród młodzieży zamiłowania do pracy konspiracyjnej, skierowanej przeciwko władzom państwowym i przepisom panującego prawa (zakłócanie porządku publicznego, kolportowanie nielegalnych druków, szerzenie nieprawdziwych, a wzniecających niepokój publiczny, wieści i t. p.).

Przedmiotem pracy propagandowo-organizacyjnej Obozu Wielkiej Polski były również różne organizacje i stowarzyszenia społeczne. Stosując wszelkie rozporządzalne środki, starał się je

¹⁾ Mimo, że już nie istnieje, O. W. P. został w pracy niniejszej uwzględniony, z uwagi na znaczenie i wpływ, jaki wywarł na powstałe na jego gruncie organizacje.

obóz opanowywać, aby po dokonaniu tego wygrywać na terenie pracy społecznej atuty polityczne. Obóz nie zawsze ze względów taktycznych prowadził pracę otwarcia pod swoim szyldem, szczególnie gdy chodziło o akcję na terenach różnych organizacji formalnie apolitycznych. Dopóki dane środowisko nie było całkowicie opanowane, praca polityczna prowadzona była bardzo ostrożnie i zakulisowo, w miarę zaś osiągania wpływów — nabierała form coraz więcej jawnych i zdecydowanych.

Do najwybitniejszych działaczy O. W. P. należeli: Roman Dmowski, Aleksander Dębski, Jan Tłuchowski, Tadeusz Bielecki, Zbigniew Stypułkowski, Zdzisław Stahl, Edward Zajączek i inni.

Obóz Wielkiej Polski wywierał dominujący, względnie częściowy wpływ na następujące organizacje, związki, stowarzyszenia:

Młodzież Wszechpolską,
Ogólnopolski Związek Korporacyj Akademickich,
Ogólnopolski Związek Akademickich Bratnich Pomocy,
Naczelną Konferencję Akademicką,
Narodową Organizację Kobiet,
Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej,
T-wo Gimnastyczne „Sokół”,
T-wo Powstańców i Wojaków D. O. K. VII,
T-wo Powstańców i Wojaków D. O. K. VIII (secesja),
Związek Hallerczyków,
Związek Dowórczyków „Ku Chwale Ojczyzny”,
Związek Podoficerów Rezerwy Ziem Zachodnich,

oraz na szereg innych lokalnych stowarzyszeń społecznych, zwłaszcza w Wielkopolsce i na Pomorzu.

Władze w różnych odstępach czasu rozwiązywały na poszczególnych terenach O. W. P. (względnie zakazywały jego działalności). I tak: najpierw, bo na jesieni w 1927 r. władze zakazały istnienia O. W. P. na terenie województw: lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego; na jesieni 1932 r. — na terenie województw: pomorskiego, poznańskiego i kieleckiego; na wiosnę 1933 r. — w pozostałych województwach.

Historja.

Pozytywne skutki przewrotu majowego, jakie uwidoczniły się już po paru miesiącach we wszystkich dziedzinach życia pań-

stwowego, oraz znaczny wzrost popularności Marszałka Piłsudskiego w szerokich kołach społeczeństwa poważnie zaniepokoiły kierowników obozu „narodowego”.

Jednocześnie zrozumiano, że na platformie ideologii i w formach organizacyjnych ówczesnego Związku Ludowo-Narodowego walka jest przegrana, że niema mowy nie tylko o pozyskaniu dla ruchu „narodowego” sfer stojących poza partją, ale grozi nawet poważna obawa niemożliwości skutecznego przeciwstawienia się procesowi rozkładowemu własnych kadr organizacyjnych.

Zdecydowano temu przeciwdziałać. Dmowski wysunął koncepcję stworzenia organizacji politycznej, która mogłaby powstrzymać dezercję ze Związku Ludowo-Narodowego, skupić w swych szeregach wszystkich prawicowo myślących przeciwników obozu Marszałka Piłsudskiego i pozyskać ich dla swej ideologii.

Liczono wtedy na pozyskanie członków i sympatyków Stronnictwa Chrześcijańsko-Narodowego, Chrześcijańskiej Demokracji, „Piasta” i sfer politycznie niezorganizowanych.

Na jesieni 1926 roku projekt ten został zrealizowany: powołano do życia „Obóz Wielkiej Polski”, organizację mającą istnieć równolegle do innych partji politycznych i organizacji społecznych.

Rachuby na pozyskanie wielu zwolenników ze sfer, stojących poza orbitą wpływów ówczesnego Związku Ludowo-Narodowego, całkowicie zawiodły, jedynie członkowie i sympatycy tej partji początkowo zaczęli się dość licznie zgłaszać do szeregów nowopowstałej organizacji. Z biegiem jednak czasu starsze społeczeństwo coraz obojętniej ustosunkowywało się do pracy w O. W. P., do czego w znacznej mierze przyczyniły się konspiracyjne metody działania. Zupełnie wręcz odwrotnie, co jest psychologicznie usprawiedliwionem, wpłynęła konspiracja na udział i rolę młodzieży w organizacji.

Kierownictwo obozu, widząc całkowite bankructwo swych założeń taktycznych i zdając sobie sprawę, że tą drogą cel nie zostanie osiągnięty, zdecydowało się na radykalne posunięcie: zrezygnowano w dużej mierze ze skupienia w szeregach O. W. P. starszego społeczeństwa, poświęcono natomiast całą uwagę ruchowi młodzieży.

Powstałe wydziały „Młodych O. W. P.” przyjęły właściwie cały ciężar pracy na siebie, co automatycznie przesunęło bazę działalności O. W. P. na teren młodzieży (zwłaszcza akademi-

ckiej) i zwężyło jego dawny, szerzej ujęty charakter organizacji ogólnej.

Z biegiem czasu udział „starszych” w życiu organizacji stawał się coraz mniej wydajny, tak że ostatnio, mówiąc o O. W. P., miało się właściwie na myśli prawie wyłącznie t. zw. „Młodych”.

Mimo wszystkich starań kierownictwu obozu nie udawało się przyszczyć swych haseł na teren młodzieży robotniczej, a na większą skalę, na teren pracowników umysłowych. Natomiast działalność wśród akademików natrafiła na podatny grunt, przygotowany przez Młodzież Wszechpolską.

Związek Ludowo-Narodowy (następnie Stronnictwo Narodowe) począł wysługiwać się O. W. P., używając go zwłaszcza, jako siły wykonawczej do walki z obozem pomajowym. Z pośród członków Obozu rekrutowały się przeważnie najpewniejsze i najenergiczniejsze siły stronnictwa. Jego członkowie używani byli do rozbijania zgromadzeń prorządowych, organizowania wieców i demonstracji oraz prowadzenia strajków na wyższych uczelniach. Obóz drukował i kolportował ulotki i paszkwile, które w treści swej były występne, gdyż szerzyły nieprawdziwe wieści, godziły w autorytet rządu i wywoływały w społeczeństwie niepokój.

Organizacja.

Struktura organizacyjna O. W. P. różniła się zasadniczo zarówno od wzorów przyjętych w związkach i stowarzyszeniach, jak i w stronnictwach politycznych. Ciała zbiorowe, jako organa kierownicze właściwie nie istniały. Władza spoczywała całkowicie w rękach jednostek, powołanych na stanowiska kierownicze drogą nominacji i osobiście odpowiedzialnych przed swą władzą bezpośrednią.

Zasada zależności hierarchicznej była ściśle stosowana. Każdy nowowstępujący członek musiał złożyć ślubowanie, iż całkowicie podporządkowuje się swym przełożonym i poddaje surowej dyscyplinie organizacyjnej.

Kandydat przed przyjęciem do organizacji musiał przejść specjalny kurs, poczem — w razie zdania egzaminów — był przyjęty do szeregów O. W. P. Rzeczywiści członkowie mieli przyznawane odznaki organizacyjne w postaci t. zw. „mieczyków Chrobrego”.

Sekcje Młodych Stronnictwa Narodowego.

Charakterystyka i program.

„Sekcje Młodych“ Stronnictwa Narodowego, jako organizacje powstałe na gruncie zlikwidowanego „Obozu Wielkiej Polski“ i rekrutujące się z jego dawnych członków, niewiele się różnią od O. W. P. Naogół wszystko to, co specjalnie charakteryzowało „obóz“, odnosi się do owej organizacji z tą różnicą, że ze względu na firmowanie jej przez Stronnictwo Narodowe, kierownictwo „Sekcyj Młodych“ stara się w pewnym stopniu, by działalność ich mniej kolidowała z przepisami prawa. Zarówno jednak cele jak i metody działania pozostały bez zmiany, inne są tylko formy życia organizacyjnego.

„Sekcje Młodych“ własnego programu opracowanego nie mają. Formalnie są one składową częścią Stronnictwa Narodowego i z tego powodu oficjalnie stoją na gruncie programu tego stronnictwa. W rzeczywistości jednak między członkami sekcji, czyli „młodymi“, a Stronnictwem Narodowym istnieją bardzo poważne różnice zarówno programowe jak i taktyczne. „Młodzi“ wykazują wyraźne tendencje do asymilowania haseł narodowo-radykalnych, a nawet haseł, wysuwanych przez niemieckich narodowych socjalistów (zwłaszcza jeżeli chodzi o stosunek do zagadnień żydowskich). Oprócz zdecydowanie bojowego stanowiska wobec żydów — charakterystycznym objawem dla „Sekcyj Młodych“ są również tendencje w kierunku radykalizowania się społecznego.

Zarówno z wystąpień prasowych czołowych działaczy „młodych“ jak i ich przemówień programowych wynika jasno, że uważają oni Stronnictwo Narodowe za obóz społecznie zacofany, a w taktyce zbyt umiarkowany, za obóz polityczny, który się już przeżył, nie spełniwszy pokładanych w nim nadziei. Program i taktyka działania stronnictwa nie odpowiada, według nich, zadaniom chwili, nie jest więc ono zdolne do odegrania roli i w przyszłości. Wysiłki „młodych“ idą obecnie w kierunku dopuszczenia ich do władzy w stronnictwie, czemu przeciwstawiają się „starzy“.

W miarę rozwoju wypadków, tarcia na tem tle stale się zaostrzały i w niektórych momentach mają nawet objawy, świadczące o tendencjach separatystycznych członków „sekcji“.

Do wybitniejszych działaczy „Sekcyj Młodych“ należą: pos. Bielecki Tadeusz, mjr. w st. sp. Kiedrowski Jan, Niebudek Stefan, Jelonkiewicz Franciszek i inni.

Historja.

Poza dwoma województwami zachodnimi Sekcje „Młodych“ Str. Nar. powstawały wszędzie po rozwiązaniu O. W. P. t. z. w woj. kieleckim na jesieni 1932 r., w innych województwach — na wiosnę 1933 r.

Na terenie województw poznańskiego i pomorskiego miejscowi przywódcy b. O. W. P. korzystając z uprawnień obowiązującej jeszcze pruskiej ustawy o stowarzyszeniach z 19.IV.1908 r. założyli w końcu 1932 r. stowarzyszenie p. n. „Związek Młodych Narodowców“. Organizacja ta, będąca odpowiednikiem „Sekcyj Młodych“ Stronnictwa Narodowego, istniała do końca 1933 r. poczem zgodnie z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 17.XII.1932 r. uległa rozwiązaniu z mocy prawa z powodu nie zarejestrowania się u władz.

Sprawa znalezienia nowej formy organizacyjnej dla członków zdelegalizowanego stowarzyszenia wywołała dość poważne tarcia wewnętrzne wśród poznańskiej młodzieży i jej przywódców. Tarcia te wywołały wśród młodzieży „narodowej“ kompletny chaos, tem poważniejszy, że oprócz różnicy poglądów na formy organizacyjne — zaczęły się pogłębiać różnice programowo-taktyczne, a nadto przystąpiła do prac aktywnych t. zw. „grupa Howorki“ (b. czynnego działacza O. W. P. usuniętego z obozu), która chcąc wykorzystać sytuację, przystąpiła do energicznej akcji organizacyjnej i werbowania do swych szeregów b. członków O. W. P. oraz Zw. Młodych Narodowców.

W rezultacie tych rozbieżności powstały w woj. poznańskim trzy organizacje: 1) „Wydziały Młodych“ Str. Narodowego, 2) nowozarejestrowany, oparty na nowym statucie „Związek Młodych Narodowców“ oraz 3) utworzone przez Howorkę, „Stronnictwo Wielkiej Polski“.

Na Pomorzu sprawa była mniej skomplikowana, gdyż b. Związek Młodych Narodowców przeistoczył się bez większych tarć i nieporozumień w „Wydziały Młodych“ Str. Narodowego.

W dniu 14 kwietnia 1934 r. nastąpił rozłam na terenie warszawskiej organizacji „Sekcji Młodych” Str. Narodowego. Wystąpiła mianowicie radykalniejsza grupa „młodych” na czele z dr. Janem Mosdorfem i utworzyła nową organizację p. n. „Obóz Narodowo-Radykalny”.

Organizacja.

„Sekcje Młodych” przez dłuższy okres czasu nie posiadały formalnej władzy centralnej. Dopiero z dn. 1 marca 1934 r. utworzono kierownictwo Sekcji Młodych przy Zarządzie Głównym Stronnictwa Narodowego. Jest to ciało kolegialne, składające się z kierownika i pięciu członków kierownictwa. Kierownik wchodzi automatycznie do Zarządu Głównego Str. Narodowego. Kierownictwo dzieli się na sekcje, powołane dla prowadzenia poszczególnych gałęzi prac (np. organizacyjna, propagandowa, finansowa i t. p.).

Organizacja terenowa sekcji jest całkowicie dostosowaną do organizacji Stronnictwa Narodowego, t. zn. istnieją sekcje względnie wydziały młodych przy zarządach wojewódzkich, powiatowych i kołach lokalnych. Częstość istnieją sekcje nawet tam, gdzie komórek organizacyjnych stronnictwa nie ma.

Formalnie biorąc sekcje należą całkowicie do poszczególnych ogniw Stronnictwa Narodowego, przy których istnieją, w rzeczywistości jednak, wobec utworzenia Kierownictwa Sekcyj Młodych, jako władzy centralnej, należy się liczyć z tem, że będą się starały zachować całkowitą samodzielność i uzależniać się wyłącznie od swych władz hierarchicznie wyższych.

Prasa

- „Głos” (2 tyg.) — Poznań.
- „Młody Narodowiec” (2 tyg.) — Bielsko-Przemyśl.
- „Młodzi” (m.) — Lwów.
- „Nowy Ład” (2 t.) — Warszawa.
- „Gazeta Narodowa” (t.) — Częstochowa.
- „Wielka Polska” (t.) — Poznań.

Obóz Narodowo-Radykalny.

Charakterystyka i program.

Obóz Narodowo Radykalny był stronnictwem utworzonym przez dawnych działaczy Obozu Wielkiej Polski, którzy, nie chcąc prowadzić dalszej pracy politycznej w ramach sekcji młodych stronnictwa Narodowego, całkowicie podporządkowanych temu stronnictwu, zdecydowali się założyć własną organizację.

Według ogłoszonej deklaracji ideowo-programowej O. N. R. opowiadał się (w głównych punktach) za:

1) ustrojem narodowym państwa, opartym na hierachji ofiarności dla narodu;

2) usunięciem obecnego systemu gospodarczego i wprowadzeniem (bliżej nieokreślonego) ustroju „narodowego”;

3) tworzeniem gospodarstw małych i średnich drogą parcelacji wielkiej własności ziemskiej;

4) wywłaszczeniem i unarodowieniem zakładów użyteczności publicznej oraz wielkich przedsiębiorstw górniczych i hutniczych opartych na kapitale obcym;

5) odebraniem żydom prawa posiadania obywatelstwa polskiego (żyd może być tylko przynależny do państwa).

O. N. R. był więc w programie swym radykalny zarówno pod względem społecznym jak i taktyki działania.

Jak wynika z dotychczasowych publikacyj, front walki O. N. R. był zwrócony głównie przeciwko: żydom, komunizmowi, kapitałowi i obozowi porządkowemu. Stosunek jego do Stronnictwa Narodowego był naogół poprawny, aczkolwiek bardzo krytyczny.

Zasadniczo obóz posiada bazę swą w Warszawie, gdzie pozyskał dla siebie prawie cały teren akademicki, opanowany dotychczas przez Sekcję Młodych S. N., a nadto znaczną część kół

miejskich oraz woj. poznańskim, gdzie szeregi jego zasililo szufjowane z niem Stronnictwo Wielkiej Polski. Poza Warszawą obóz posiada swych zwolenników w wielu środowiskach „narodowych“, co jednak jeszcze się nie skrytalizowało w konkretnych formach organizacyjnych.

Obóz Narodowo-Radykalny nie posiadał jeszcze ustalonej struktury wewnętrznej. Prace nad ustaleniem zasad organizacyjnych znajdowały się w toku przygotowań.

Do wybitniejszych działaczy należeli: dr. Jan Mosdorf, adw. Jan Jodzewicz, Mieczysław Prószyński, adw. Michał Howorka i inni.

Historja.

Obóz Narodowo-Radykalny powstał w drodze rozłamu ze Stronnictwa Narodowego w dn. 14 kwietnia 1934 r., t. j. w przeddzień obrad Rady Naczelnej Stronnictwa Narodowego, która miała w pierwszym rzędzie rozpatrzyć kwestję konfliktów pomiędzy „młodymi“ a stronnictwem.

Tłem, na którym wynikły tarcia pomiędzy temi grupami, w następstwie czego nastąpił rozłam, były nietylko rozbieżności poglądów na taktykę działania Stronnictwa Narodowego w stosunku do rządu, ale i różnice programowe (młodzi hołdowali radykalizowanemu hasłom społeczno-gospodarczym), a nawet krytyczny pogląd na rolę „endecji“ w okresie obecnym. Zdaniem bowiem młodych, Stronnictwo Narodowe, obarczone bagażem walk z obozem niepodległościowym w okresie przedwojennym, wniosło tradycję tych walk do stosunków obecnych i stało się przez to grupą polityczną, niewyczuwającą rzeczywistości i potrzeb chwili; to zdyskwalifikowało stronnictwo jako obóz aspirujący do odegrania w przyszłości dominującej roli w życiu państwa.

W dniu 3 maja 1934 r. nastąpiło przyłączenie się do O. N. R. pokrewnej grupy — Stronnictwa Wielkiej Polski, działającej na terenie województwa poznańskiego.

Stronnictwo Wielkiej Polski zostało założone w lutym 1934 r. przez adw. Michała Howorkę, b. czynnego działacza Obozu Wielkiej Polski, a później Zw. Młodych Narodowców, wykluczonego z tej organizacji w maju 1933 r. Wykluczenie nastąpiło z powodu jaskrawego naruszenia przez Howorkę, dyscypliny organizacyjnej (wbrew zakazowi Zarządu Wojewódzkiego Z. M. N. polecił człon-

kom organizacji na m. Poznań, której był prezesem, wystąpić w bluzach b. O. W. P. podczas pochodu w dniu 3 maja).

Po wykluczeniu Howorka starał się przez zjednywanie sobie zwolenników odzyskać zpowrotem stanowisko w Z. M. N., co mu się jednak nie udało, wobec czego zdecydował się na tworzenie własnej organizacji.

W pierwszej połowie lipca 1934 r. Obóz Narodowo-Radykalny został przez władze zawieszony i rozwiązany.

Prasa.

„Nowa Sztafeta” — wydawnictwo nielegalne.

„Jutro” — Poznań.

Związek Młodych Narodowców.

Charakterystyka i program.

Związek Młodych Narodowców został w Poznaniu zarejestrowany jako stowarzyszenie w dn. 21 lutego 1934 r. W myśl statutu celem jego jest „praca dla Narodu i Państwa Polskiego, wychowanie obywatelskie i społeczne członków na zasadach nauki katolickiej i narodowej myśli społecznej”.

Ponieważ Z. M. N. nie posiada dotychczas opracowanego programu i jest organizacją stosunkowo młodą, bez tradycji, trudno jest przeto dokładnie scharakteryzować jego oblicze programowe. Będąc organizacją wyrosłą na gruncie Stronnictwa Narodowego, uważa się Z. M. N. za grupę „narodową”, reprezentującą ideologię b. Obozu Wielkiej Polski. Mimo pokrewieństwa ze Stronnictwem Narodowym, Związek Młodych Narodowców różni się od tego stronnictwa dość wyraźnie, przede wszystkim zaś zarzuca mu zbyt doktrynerskie pojmowanie pierwiastka nacjonalistycznego i brak dynamiki w działalności Str. Narodowego.

Ze względu na to, że Z. M. N. przez wysuwanie haseł „narodowych” stwarza dla Stronnictwa Narodowego pewną konkurencję, już choćby przez odciąganie członków z jego „Sekcyj Młodych”, przeto pomiędzy temi dwoma organizacjami panują stosunki niechętne, przeradzające się niekiedy wprost we wrogie.

Stosunek Z. M. N. do rządu jest naogół rzeczowo krytyczny, co jednak nie wyklucza że organizacja w poszczególnych wypadkach stara się zajmować wobec niego stanowisko pozytywne.

Z. M. N. działa przeważnie na terenie woj. poznańskiego, zachodniej części woj. krakowskiego, we Lwowie, Łodzi, Warszawie oraz w innych miejscowościach, wykazując naogół tendencję do rozszerzania swej sieci organizacyjnej.

Posłowie należący do Z. M. N. tworzą w sejmie czteroosobowy klub p. n. „Klub Posłów Ruchu Narodowego”. Do głównych działaczy należą: Dr. Jan Zdzitowiecki, pos. Ryszard Piestrzyński, pos. Zbigniew Dembiński, pos. Zdzisław Stahl, Antoni Małatyński, Jerzy Drobniak, dr. Klaudjusz Hrabryk i inni.

Historja.

Po rozwiązaniu na jesieni 1932 r. Obozu Wielkiej Polski w województwach poznańskim i pomorskim miejscowi przywódcy, pragnąc nadal kontynuować działalność tej organizacji założyli Związek Młodych Narodowców, stowarzyszenie, zgłoszone u władz zgodnie z pruską ustawą o stowarzyszeniach z dnia 19.IV.1908 r.

Z. M. N. nie skupił jednak w swych szeregach wszystkich członków b. O. W. P., był organizacją liczebnie słabszą od „obozu” i prowadzącą swą działalność innemi, więcej legalnymi środkami. Z biegiem czasu w organizacji zaczęły powstawać dość poważne tarcia na tle stosowania taktyki w walce z rządem i obozem porządkowym; tarcia te przerodziły się w niektórych wypadkach w konflikty osobiste, a nawet programowo-ideowe.

Z chwilą, gdy w związku z rozwiązaniem Z. M. N. z mocy prawa (z powodu niezarejestrowania ponownego w myśl rozporządzenia wykonawczego Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 17.XII.1932 r. do prawa o stowarzyszeniach z dn. 27.X.1932 r.) stała się z dniem 1 stycznia 1934 r. aktualną kwestja znalezienia nowych form organizacyjnych dla młodzieży „narodowej”. Wśród przywódców Z. M. N. nie było w tej sprawie jednomyślności i ostatecznie tylko pewna ich grupa opowiedziała się za utrzymaniem organizacji w ramach ponownie zarejestrowanego stowarzyszenia (patrz Sekcje Młodych — „historja”).

W dniu 21.II.1934 r. stowarzyszenie p. n. „Związek Młodych Narodowców” zostało wpisane do rejestru Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu.

Organizacja.

Najwyższą władzą uchwałodawczą Z. M. N. jest Walne Zebranie, wykonawcą — Zarząd Główny z prezesem na czele. Siedzibą Zarządu Głównego jest Poznań. W terenie istnieją wydziały powiatowe z kierownikami na czele. Wydziałowi Powiatowemu podporządkowane są „ogniska”. Władzą ogniska jest Kierownictwo Ogniska z kierownikiem na czele. Wszelkie Zjazdy i walne zebrania odbywają się co najmniej raz do roku. Walne zebrania ognisk w październiku, zjazdy kierowników ognisk — w listopadzie, walne zebrania stowarzyszenia — w grudniu. Kierownicy ognisk są jednocześnie delegatami na walne zebrania stowarzyszenia. Władze pochodzą z wyboru.

Prasa.

„Czuwamy“ (t) — Poznań,

„Awangarda“ (m.) — Poznań.

„Akcja Narodowa“ (dwut.) — Lwów,

„Reduta“ (t) — Poznań.

BIBLIOTEKA
RODZINY KOLEJOWEJ
W KRAKOWIE

Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji.

Charakterystyka i program.

Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji jest partją klerykalną, skupiającą pod swemi sztandarami przeważnie sfery rzemieślnicze, drobnomieszczańskie i robotnicze.

Z wyjątkiem Śląska nie gra P. S. Ch. D. poważniejszej roli w życiu politycznem. Względy natury zarówno programowej jak i taktycznej nie pozwalają mu na większy radykalizm w czynieniu posunięć oraz na posługiwanie się popularnemi, lecz demagogicznemi hasłami. Wszystko to razem łącznie z brakiem konsolidacji wewnętrznej jest powodem, iż Ch. D. posiada bardzo ograniczone sfery wpływów i zdradza tendencje do łatwego ulegania wpływom silniejszych od niej grup politycznych.

Pewien wyjątek stanowi jedynie organizacja śląska, która w lokalnem życiu politycznem odgrywa znaczną rolę i należy na tamtejszym terenie do najsilniejszych ugrupowań politycznych.

Jednocześnie jednak ta organizacja wojewódzka, znajdująca się pod całkowitym wpływem Wojciecha Korfanteo, reprezentuje kierunek opozycji posuniętej do najdalszych granic wobec rządów Marszałka Piłsudskiego.

W Sejmie i Senacie Klub Ch. D. gra rolę zdecydowanie drugorzędną. Stanowisko jego nabiera dopiero wówczas większego znaczenia, gdy klub zdobywa się na więcej samodzielne posunięcia i staje się przedmiotem zainteresowań i zabiegów innych grup parlamentarnych.

Stosunek Ch. D. do rządów pomajowych ulegał pewnym wahaniom. Przez dłuższy czas był rzeczowo krytyczny. Od jesieni 1929 r. — zdecydowanie opozycyjny. Istnieją jednak pewne koła partji, które niechętnie widzą dyktatorskie rządy Korfanteo, dążącego stale do zaostrzenia stanowiska partji wobec rządu.

Działalność Ch. D. zarówno polityczna jak i społeczna ogarnia koła robotniczo-rzemieślnicze oraz drobno-mieszczańskie. Na-

ogół stronnictwo w sferze swoich wpływów stara się przeciwdziałać hasłom, szerzonym przez ugrupowania socjalistyczne. Akcja jednak jest prowadzona niezbyt energicznie i wpływy partji nie rozszerzają się.

Stosunkowo silniejszą niż polityczna jest akcja społeczna, prowadzona pośrednio przez związki i stowarzyszenia o zabarwieniu wyraźnie katolickim. Na tem polu Ch. D. jest dość ruchliwą i tu leżą największe jej wpływy.

Ch. D. stara się wyzyskiwać dla celów partyjnych istniejące w różnych sferach i grupach społeczeństwa przywiązanie do katolicyzmu. Działalność swą opiera nietylko wyłącznie na związkach zawodowych, lecz również i na różnych stowarzyszeniach i organizacjach o całkowitym lub dominującym charakterze religijnym.

Pol. Str. Chrz. Dem. jest partją republikańsko-demokratyczną. Głównym jej celem jest obrona interesów warstwy robotniczej i mieszczaństwa. Stronnictwo walki klas nie uznaje. Dąży do przebudowy społeczeństwa drogą ewolucji w myśl wskazań papieża Leona XIII, zawartych w encyklice „Rerum Novarum” oraz papieża Piusa XI — w encyklice „Quadragesimo Anno”. W programie swym żąda przedewszystkiem:

naczelnego stanowiska w państwie dla Kościoła Katolickiego, wychowania religijno-moralnego w szkolnictwie niższem i średniem;

uniemożliwienie przez państwo rozwodów małżeńskich;

przeprowadzenie ustawy o udziale robotników w zyskach przedsiębiorstw;

nowelizacji i kodyfikacji ustawodawstwa socjalnego, a w szczególności robotniczego;

przeprowadzenie reformy rolnej za odszkodowaniem;

specjalnych ulg podatkowych i kredytowych dla rzemiosła oraz drobnego przemysłu i handlu.

W związku z kryzysem gospodarczym, panującym na całym świecie i zaktualizowaniem zagadnień reformy ustroju gospodarczego, powstał również i wśród teoretyków ruchu chrześcijańsko-społecznego projekt przebudowy programu gospodarczego partji. Na kongresie odbytym w listopadzie 1932 r. upoważniono Zarząd Główny do opracowania nowego programu, opartego na systemie korporacyjnym. Reforma dotychczasowych zasad programowych ChD. jest sprawą aktualną. Partja stara się ugruntowywać swe

wpływy przy pomocy nie tylko własnych kadr ale i innych organizacji, zwłaszcza społecznych, zawodowych i religijnych.

Pod wyłącznym wpływem PSChD. znajdowały się przez dłuższy czas chrześcijańskie związki zawodowe, których większość jest scentralizowana w „Chrześcijańskim Zjednoczeniu Zawodowym R. P.“. Na kongresie Ch. Z. Z., odbytym w dn. 13. i 14 sierpnia 1933 zapadła uchwała, polecająca władzom związkowym odgródzenie organizacji od partij politycznych i od tej chwili należy uważać, że wpływy Ch. D. na podporządkowane sobie dotychczas związki zawodowe zostały bardzo ograniczone.

Rzemieślnicy, podlegający wpływom Ch. D. skupieni są w Związku Rzemieślników Chrześcijan. Kupcy. — w Zw. Kupców Chrześcijan.

Wśród młodzieży Ch. D. osiąga częściowo wpływy w Zjednoczeniu Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej.

Na terenie młodzieży akademickiej organizacją ideowo-religijną, pozostającą pod wpływami ChD. jest „Odrodzenie“. Z „Odrodzeniem“ związany jest ideowo Chrześcijański Związek Młodzieży Akademickiej“. Oddziałuje też Ch. D. bezpośrednio na Akademickie Sodalitje Marjańskie.

Główne prace oświatowe Ch. D. zogniskowane są w Chrześcijańskim Uniwersytecie Robotniczym (ChUR), instytucji powstałej w r. 1928 i mającej na celu — według statutu — prowadzenie akcji oświatowej w duchu katolickim i narodowym oraz popieranie wychowania fizycznego wśród warstw robotniczych i włościańskich.

Ch. D. wywiera wreszcie wpływy tam, gdzie w grę wchodzi hasła, cele i interesy religijne. Dlatego w pierwszym rzędzie wpływom Ch. D. podlegają Sodalitje Marjańskie, kongregacje, różne bractwa i koła religijne. Niezależnie od związku zawodowego służby domowej, wchodzącego w skład Chrześcijańskiego Zjednoczenia Zawodowego, pod wpływem Ch. D. pozostaje Stowarzyszenie Sług Katolickich Św. Zyty.

Częściowo wpływa Ch. D. na Polską Macierz Szkolną, na T-wo Gimnastyczne „Sokół“ i inne organizacje.

Do wybitniejszych działaczy Ch. D. należą Wojciech Korfanty, adw. St. Janczewski, Br. Kuśnierz, Jan Puchałka, ks. L. Kasprzyk, ks. Fr. Gąsiorowski, adw. Engiel, Stef. Kaczorowski, ks. Brandys, W. Tempka i inni.

Największymi wpływami cieszy się partja w woj. śląskiem, znacznie mniejszymi w poznańskim, krakowskim, warszawskim, częściowo w łódzkim i kieleckim oraz grodzieńszczyźnie i okolicach Lidy i Łukowa.

Historja.

Ruch Chrześcijańsko-społeczny datuje się w Polsce od schyłku ubiegłego wieku, a właściwie od r. 1891 t. zn. od ogłoszenia przez Papieża Leona XIII encykliki „*Rerum Novarum*“. Początkowo ograniczał się do akcji kulturalnej i samopomocowej wśród świata pracowniczego, a później nabrał i charakteru ruchu zawodowego, celem przeciwstawienia się szybkiemu rozwojowi związków klasowych (socjalistycznych).

W każdym z trzech zaborów robotniczy ruch chrześcijańsko-społeczny rozwijał się odrębnie.

Najpierw obudził na emigracji w Westfalji, skąd przerzucił się na Wielkopolskę, Pomorze i Śląsk. W 1908 roku nastąpiło połączenie wszystkich istniejących związków w Zjednoczenie Zawodowe Polskie z siedzibą w Bochum (Westfalja). Najwięcej czynnymi działaczami byli wówczas ks. St. Adamski (obecny biskup śląski), ks. Ant. Stychel i A. Brejski.

W b. Królestwie Polskiem z inicjatywy ks. Marcelego Godlewskiego zaczęły powstawać około r. 1905 t. zw. Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich i Związki Kobiet Katolickich. Stowarzyszenia rozwijały się dość pomyślnie, lecz dopiero podczas wojny światowej nabrały charakteru organizacji zawodowych.

Podobnie rzecz się przedstawiała na Wileńszczyźnie, gdzie promotorem ruchu był ks. Ignacy Olszański.

W b. zaborze austriackim cała praca zogniskowała się w Krakowie, gdzie około 1906 r. powstały pierwsze chrześcijańskie organizacje robotnicze o charakterze zawodowym. W r. 1908 zorganizowano nawet Stronnictwo Chrześcijańsko-Socjalne, które jednakże niebawem uległo likwidacji. Najczynniejszym podówczas na tym terenie był ks. L. Kasprzyk.

Myśl zunifikowania robotniczego ruchu chrześcijańskiego i ujęcia go w ramy organizacji politycznej została rzucona po powstaniu Polski Niepodległej. We wrześniu 1919 r. w Krakowie odbył się zjazd działaczy z b. Król. Polsk. i Galicji, na którym utworzono partję polityczną p. n. Chrześcijańsko-Narodowe Stronnictwo Pracy (lub Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji).

W Sejmie Konstytucyjnym posłowie, reprezentujący Stow. Rob. Chrz., zasiadali początkowo w Klubie Zw. Lud. Nar., później jednak wraz z posłami Nar. Str. Rob. (działaczami Zjedn. Zawod. Polskiego z Wielkopolski) utworzyli wspólny Narodowo-Chrześcijański Klub Robotniczy.

Po rozłamie w N. Str. Rob. (luty 1920) znaczna część posłów tego Klubu przystąpiła definitywnie do Ch. D. i zorganizowała pierwsze komórki tej partii w Wielkopolsce i na Pomorzu.

Na Śląsku właściwa praca Ch. D. datuje się od początku 1922 r.

Przy wyborach do Sejmu w r. 1922 Ch. D. otrzymała 43 mandaty poselskie i 8 senatorskich. Do wyborów poszła razem z innemi partjami prawicowemi w bloku pod nazwą „Chrz. Związek Jedności Narodowej“.

Pod koniec r. 1927 wyłamała się z szeregów partii prawie cała organizacja śląska, która poszła za swym przywódcą Korfantym, usuniętym ze stronnictwa z powodu potępienia go przez wyrok sądu marszałkowskiego.

Część tej organizacji na czele z posłami na sejm śląski Rakowskim i Janickim nie poszła na rozłam, lecz grupa ta niebawem straciła całkowicie wpływy.

W r. 1928 stronnictwo nie przyjęło oferty wyborczej Zw. Lud. Nar. i utworzyło blok z „Piastem“. Ze Zw. Lud. Nar. zawarto jedynie umowę w sprawie kilku zblokowań lokalnych. Natomiast w Małopolsce Wsch. Ch. D. umieściła swych kandydatów na liście Nr. 1 (BBWR). W rezultacie wyborów Ch. D. poniosła dotkliwe straty, otrzymała bowiem tylko 15 mandatów poselskich (w tem 1 z listy BBWR) i 5 senatorskich (w tem 1 z listy BBWR).

Grupa śląska poszła do wyborów samodzielnie i otrzymała 3 mandaty poselskie i 1 senatorski.

Celem skonsolidowania narodowo-Chrześcijańskiego ruchu robotniczego, przywódcy Ch. D. nawiązali w 1928 r. rozmowy w NPR. na temat połączenia obydwóch partyj. Problem ten natrafił na tak poważne trudności, że rokowania były wielokrotnie odraczane i nie przyniosły konkretnych rezultatów. Na jesieni 1929 r. partja wstąpiła do t. zw. „centrolewu“, jednak po rozpisaniu wyborów do parlamentu w r. 1930 Ch. D. nie zgodziła się na zawarcie bloku wyborczego wraz z całym „centrolewem“ z powodu nieprzyjęcia jej tezy programowej w sprawach religij.

W dniu 1 października 1930 r. na posiedzeniu Rady Naczelnej zapadła uchwała, mocą której nastąpiło ponowne połączenie organizacyjne z grupą śląską. Jednocześnie zdecydowano pójść do wyborów razem pod firmą „Katolickiego Bloku Ludowego”.

Katolicki Blok Ludowy w rezultacie wyborów do parlamentu w Listopadzie 1930 r. otrzymał 13 mandatów poselskich i 2 senatorskie.

Nadto z listy BBWR. 2 członków partji uzyskało mandat do Sejmu i 2 do Senatu; do klubu poselskiego weszło więc 15 posłów. W Senacie członkowie Ch. D. utworzyli wspólny Klub z NPR, liczący 6 senatorów (4 ChD. i 2 NPR).

Na jesieni 1931 r. powstał konflikt pomiędzy senatorami Thuille i Makarewiczem a partją. Sen. Makarewiczowi zarzucono mało skuteczne przeciwstawienie się (na Kom. kodyfikacyjnej, której jest członkiem) projektowi nowego prawa małżeńskiego, a sen. Thuille — zamieszczenie w prasie artykułu, niezbyt pokrywającego się z wybitnie antyrządowym kursem władz partyjnych. W rezultacie obydwaj senatorowie zostali ze stronnictwa wykluczeni.

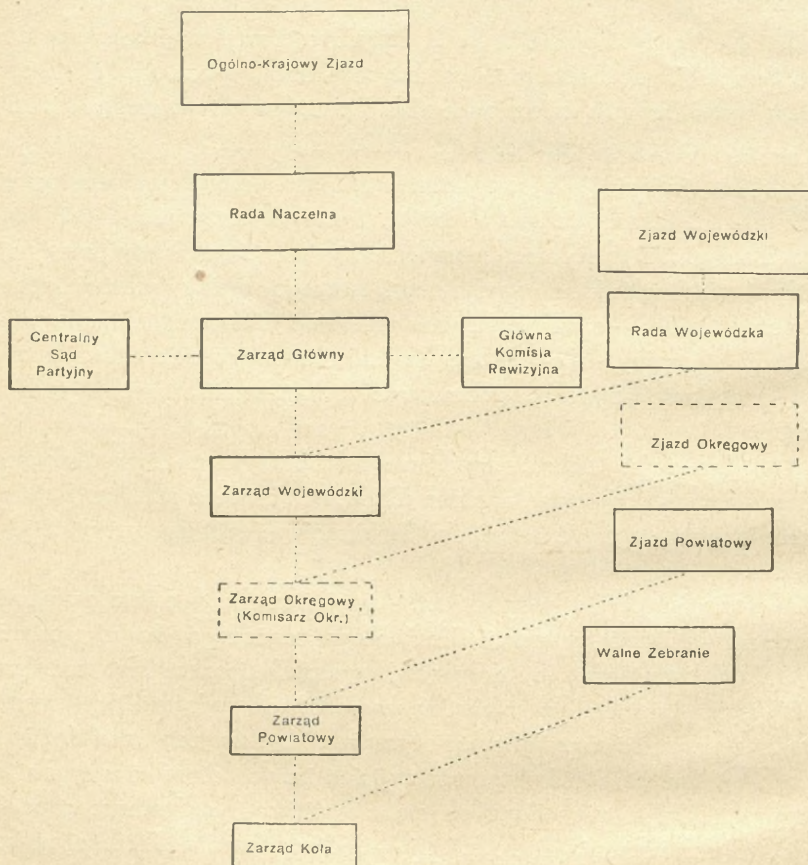
Przeciwko temu stanowisku władz partyjnych zaprotestowała dzielnica wschodnio-małopolska ChD. i na czele z pos. ks. Szydełskim wyłamała się z szeregów Stronnictwa, tworząc grupę niezależną.

Ciągłe tarcia wewnętrzne, powodowane „dyktatorskimi” rządami przywódcy partji Korfantego, dążącego do utrzymania ChD. w ostrej opozycji do rządu, wywołały jeszcze dwa rozłamy. W listopadzie 1933 r. w okresie wyborów do rady miejskiej wyłamała się z partji znaczna część organizacji krakowskiej, a w dn. 2 lutego 1934 r. na zjeździe przedstawicieli innych ośrodków organizacyjnych ChD., niegodzących się z polityką Korfantego, zapadła uchwała utworzenia nowej partji — „Zjednoczenia Chrześcijańsko-Społecznego”.

Prasa.

Nazwa	Miejsce wydania
„Dziennik Bydgoski”	Bydgoszcz
„Polonia” (dz.)	Katowice
„Przyszłość” (t.)	Katowice
„Siedem Groszy” (dz.)	Katowice

Pol. Str. Chrześcijańsk. Demokracji
Schemat organizacyjny władz

Linia - - - - - oznaczona są ogniwa, niemające powszechnego zastosowania, lecz tylko w wypadku, gdy nie ma organizacji powiatowych.

Zjednoczenie Chrześcijańsko-Społeczne.

Charakterystyka i program.

Zjednoczenie Chrześcijańsko-Społeczne jako stronnictwo powstałe na platformie ideologii chrześcijańsko-społecznej jest pod względem ideowo-programowym bardzo zbliżone do Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji. Pokrewieństwo tych dwóch ugrupowań jest tembardziej bliskie, że Z. Ch. S. zostało założone przez ludzi, którzy w ciągu dłuższego czasu zajmowali czołowe stanowiska w Ch. D.

Zjednoczenie nie posiada dotychczas szczegółowo opracowanego programu *) opiera się tylko na ogólnych wskazaniach encyklik, papieskich „De rerum novarum” i „Quadragesimo anno”, tak że konkretniejsze zagadnienia programowe nie będą się zasadniczo różniły od programu Ch. D.

Najistotniejszą różnicą, dzielącą te dwie partje, jest stosunek do rządu. Podczas gdy Ch. D. zajmuje stanowisko zdecydowanie opozycyjne — Z. Ch. S. ustosunkowuje się rzeczowo.

Zjednoczenie posiada wpływ w Warszawie, woj. łódzkim, kieleckim, poznańskim, wileńskim, krakowskim, lwowskim i w cieszyńskiej części woj. śląskiego, wskazuje nadto tendencje do dalszego rozwoju organizacyjnego. W dość bliskich stosunkach ze stronnictwem znajduje się Chrz. Zjednoczenie Zawodowe, odsuwające się od Ch. D.

Do wybitniejszych działaczy należą: pos. Bryła Stefan, pos. Pobożny Jan, b. ministrowie: Smólski, Tyszka i Piechocki, b. pos. Ludwik Gdyk, b. pos. Harasz Antoni, b. pos. Burtan Stanisław oraz szereg innych.

Historja.

Zjednoczenie Chrześcijańsko-społeczne powstało w dn. 2.II.1934 r. Nastąpiło to na zjeździe działaczy Ch. D., którzy, nie godząc się z kierunkami politycznymi, reprezentowanym przez Korfantego i jego przyjaciół, po bezskutecznym wyczerpaniu środków organizacyjnych, zmierzających do zmiany nastawienia politycznego — zdecydowali się na powołanie do życia nowego ugrupowania politycznego.

Prasa.

„Nowiny Codzienne” (dz.) Wilno.

„Nowa Myśl” (dwt.) — Warszawa.

*) Ogłosił tylko deklarację programową.

Narodowa Partja Robotnicza.

Charakterystyka i program.

Narodowa Partja Robotnicza jest organizacją polityczną, społecznie umiarkowaną, grupującą w swych szeregach prawie wyłącznie pracowników fizycznych, przeciwnych hasłom solidarności międzynarodowej proletariatu, głoszonym przez partje socjalistyczne, stojących natomiast na gruncie narodowym.

W Polsce Odrodzonej odgrywała początkowo poważniejszą rolę i zaliczana była do prawego skrzydła lewicy. Od czasu rozłamu (1926) rola jej znacznie zmalała, a stosunek do przejawów życia politycznego i społecznego uległ pewnemu odchyleniu tak, partja stała się typowem ugrupowaniem centrowem.

W stosunku do rządów Marszałka Piłsudskiego partja znajduje się w zdecydowanej opozycji:

Narodowa partja Robotnicza jest partją demokratyczną i stoi na gruncie republikańskim, uznaje walkę klas jako czynnik rozwoju społecznego, nie podnosi jej jednak do zasady; uznaje wspólność interesów ogólnonarodowych proletariatu z innymi klasami społecznymi; wypowiada się przeciwko dyktaturze proletariatu; dąży do zdobycia socjalnych proletariatu drogą ewolucji i rozłoczenia przez społeczeństwo kontroli nad kapitałem; domaga się stopniowego upaństwowienia środków produkcji. Ponadto w programie swym NPR. opowiada się za:

stosowaniem w życiu społecznym etyki chrześcijańskiej;

utrzymaniem naczelnego stanowiska w państwie przez wyznanie katolickie (lecz występuje przeciwko wykorzystywaniu powagi duchowieństwa dla celów polityki partyjnej);

współdziałaniem z organ. zagranicznymi w celu międzynarodowej obrony pracy (lecz nie w formie w jakiej pracują międzynarodówki socjalistyczne);

jednoizbowem ciałem ustawodawczem (za zniesieniem senatu);

rozszerzeniem samorządu terytorjalnego;

przyznaniem mniejszości narodowym autonomji narodowo-

kulturalnej (nie uznaje jednak Żydów jako odrębnej mniejszości narodowej i odmawia żargonowi prawa urzędowego języka).

NPR. podobnie jak wszystkie partje robotnicze, stara się mieć pod swojemi wpływami politycznemi zawodowe organizacje świata pracującego. Dla tej partji organizacjami podobnemi są związki zawodowe, zogniskowane w centrali p. n. „Zjednoczenie Zawodowe Polskie” (ZZP). Do czasu sejmiku Z. Z. P., zwołanego na 22 i 23 października 1933 r. do Poznania, istniała bardzo ścisła współpraca między partją a związkami zawodowemi. Na sejmiku tym jednak przeszła uchwała, będąca wyrazem nastrojów, panujących wśród większości działaczy zawodowych, a uznająca Z. Z. P. za organizację apolityczną, niepodporządkowaną żadnej partji politycznej. Przyjęcie podobnej uchwały nie przesądza na przyszłość możliwości współpracy tych dwóch organizacyj, świadczy jednakowoż o tarciach pomiędzy ich przywódcami i o pewnem politycznem wyemancypowaniu się Z. Z. P.

Duże znaczenie dla ruchu narodowo-robotniczego posiada „Związek Młodzieży Pracującej Jedność”, będący ekspozyturą N. P. R-u. na terenie młodzieży.

Partja cieszy się największą popularnością w województwie poznańskim, pomorskiem i śląskiem (w górnośląskiej części), a znacznie mniejszym stopniu — w łódzkim, warszawskim i kieleckim.

Historja.

Narodowa Partja Robotnicza wywodzi się od Narodowego Związku Robotniczego, założonego w 1905 r. przez Stronnictwo Narodowej Demokracji i Narodowego Stronnictwa Robotniczego, utworzonego przez Zjednoczenie Zawodowe Polskie na terenie Wielkopolski.

Początkowo NZR. był faktycznie niczem innem, jak ekspozyturą ND. na terenie robotniczym i samodzielnej polityki nie prowadził. W czasie rewolucji w 1905 r. przeciwstawił się czynnie wystąpieniom PPS.

W okresie rewolucyjnym NZR. przystąpił do zakładania legalnych związków zawodowych, które rozwijały się pomyślnie.

Około r. 1907 na tle ustosunkowania się ND. do zaborców powstał konflikt pomiędzy tem stronnictwem a NZR. W rezultacie czego na zjeździe Związku w Krakowie (1908) nastąpiło oficjalne zerwanie z ND. i usamodzielnienie się. Na zjeździe tym NZR. wy-

niósł uchwały, potępiające ugodową politykę ND. w stosunku do zaborców, a opowiadające się za akcją niepodległościową.

Na dwa lata przed wybuchem wojny światowej NPR. wszedł do Komisji Tymczasowej Skfederowanych Stronnictw Niepodległościowych i przystąpił do organizowania na terenie Małopolski „Drużyn Strzeleckich“.

Z chwilą wybuchu wojny NZR. poparł legjony i znalazł się w obozie „aktywistów“. Do zawarcia traktatu brzeskiego (luty 1918) zajmował życzliwe stanowisko wobec państw centralnych. Po zawarciu traktatu zmienił swą orientację i przeszedł do obozu ich wrogów.

Na początku r. 1918 powstało na terenie Wielkopolski Narodowe Stronnictwo Robotników, które było polityczną emanacją Zjednoczenia Zawodowego Polskiego *). Ideowo było bardzo pokrewne NZR.

Do t. zw. „rządu lubelskiego“ i gabinetu Moraczewskiego NZR. ustosunkowało się nieżyczliwie. Przy wyborach do sejmu w 1919 r. NZR. otrzymał 15 mandatów i stworzył z 17 posłami Nar. Str. Rob. Klub Sejmowy Narodowo-Robotniczy. Jednakże na skutek różnicy zdań w sprawie reformy rolnej już po paru miesiącach wystąpili z Klubu posłowie NSR. i weszli do Klubu Ch. D. Pomimo, iż na zjeździe NSR. (luty 1920) zapadła uchwała, wzywająca posłów do ponownego połączenia się na terenie sejmu z NZR., nie została ona jednakże w całości zrealizowana, gdyż 12 posłów wyłamało się ze stronnictwa i pozostało w Ch. D.

W maju 1920 r. odbył się w Warszawie zjazd NZR. i NSR., gdzie nastąpiło organizacyjne zespolenie obydwóch stronnictw, które przyjęły nazwę Narodowej Partji Robotniczej.

We wrześniu 1921 r. odbył się II Kongres NPR., na którym przyjęto statut i program stronnictwa.

Przy wyborach do sejmu 1922 r. NPR. uzyskała 18 mandatów poselskich i 3 senatorskie.

W gabinecie utworzonym przez Witosa w maju 1926 r. NPR. miała swego przedstawiciela w osobie Ministra Kolei — Chądzyńskiego. Siłą rzeczy znalazła się w obozie wrogów Marszałka Piłsudskiego. Z faktem tym nie chciała się pogodzić znaczna grupa członków, która pod wodzą posłów: Ciszaka, Waszkiewicza i Fichny zerwała z większością partji i utworzyła t. zw. NPR. lewicę.

*) Patrz P. Str. Ch. D. — historia.

Po wyborach do Sejmu i Senatu w 1926 r. NPR. otrzymała 14 mandatów poselskich i 3 senatorskie.

Po tych wyborach nastąpiło znaczne zbliżenie NPR. do Ch. D. Rozpoczęto nawet rozmowy na temat połączenia obydwóch partyj, które mimo paroletnich rokowań zostały zerwane w przeddzień ich pozytywnego zrealizowania. Przyczyną niedojścia do połączenia obydwóch partyj była różnica zdań co do nazwy połączonej organizacji. Ch. Dem. postawiła postulat istnienia w niej wyrazu „chrześcijański” — NPR. na postulat ten nie chciała się zgodzić.

Na jesieni 1929 r. przystąpiła do „centrolewu” (bloku parlamentarnego ChD, NPR, Piasta, Wyzwolenia, Str. Chłopskiego i PPS).

Po rozpisaniu wyborów do parlamentu w 1930 r. NPR. wraz z pozostałymi partjami, „centrolewu” (prócz ChD) utworzyła blok wyborczy p. n. „Związek Ochrony Prawa i Wolności Ludu”.

Przy wyborach otrzymała 10 mandatów do Sejmu i 2 do Senatu.

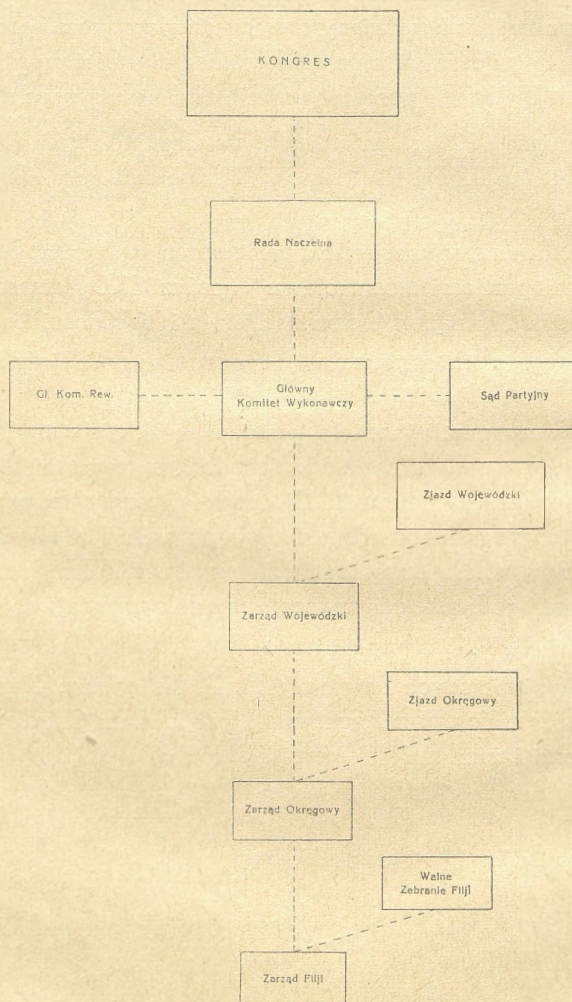
Niebawem partja zaczęła przeżywać dość ciężki kryzys wewnętrzny, powstały na tle różnic zdań na zagadnienia polityki bieżącej, a zwłaszcza stosunek do rządu. Sprawy te pociągały za sobą wzrost antagonizmów osobistych pomiędzy przywódcami, co w rezultacie wywołało pogorszenie stosunków z ZZP, szereg secesji wybitniejszych jednostek i znaczny upadek wpływów (zwłaszcza na Górnym Śląsku).

Do wybitniejszych działaczy N. P. R. należą: Karol Popiel, Antoni Antczak, pos. Jan Faustyniak, pos. Adam Chądryński, pos. Jan Jankowski i inni.

Prasa.

„Obrona Ludu” (3 × tydz) Toruń.

Narodowa Partja Robotnicza
Schemat organizacyjny władz.

Narodowe Stronnictwo Pracy.

(Narodowa Partja Robotnicza lewica) *).

Charakterystyka i program.

Po wypadkach majowych w 1926 r. Narodowa Partja Robotnicza uległa rozłamowi na tle ustosunkowania się do czynu Marszałka Piłsudskiego. W rezultacie rozłamu powstały dwie partje: popierająca Marszałka — NPR (lewica) i zwalczająca go NPR, która skupiła pod swemi sztandarami większość członków dawnej partji.

Mimo, że zasadniczych różnic między temi dwoma partjami niema — obydwie zwalczają się wzajemnie w sposób bardzo energiczny, tracąc przytem wpływy na korzyść innych ugrupowań (zwłaszcza w b. Królestwie Polskiem).

W ostatnich czasach partja przeżywa kryzys ideowo-programowy, który nie został jeszcze zlikwidowany w postaci konkretnego rozwiązania.

Pewne zresztą, obecnie niezbyt wielkie wpływy posiada partja w Wielkopolsce, a następnie na Pomorzu i woj. łódzkim.

Podstawą wpływów partji są związki zawodowe, zogniskowane w Polskich Związkach Zawodowych „Praca”.

Pod wpływem partji znajduje się stowarzyszenie młodzieży „Orle”.

W stosunku do rządów pomajowych zajmuje stanowisko rzeczowe.

Do wybitniejszych działaczy partji należą: Antoni Ciszak. Ludwik Waszkiewicz, dr. B. Fichna, dr. Sztark i inni.

Budowa organizacyjna N. P. R. lewicy nie różni się zasadniczo od budowy N. P. R.

Historja.

Narodowa Partja Robotnicza (lewica) powstała w 1926 r. z rozłamu N. P. R. (o czem wyżej). Od chwili swego powstania

*) * patrz NPR.

znalazła się w obozie ideowym Marszałka Piłsudskiego. Do wyborów sejmowych w r. 1928 poszła na terenie b. zaboru niemieckiego z własną listą Nr. 21 i zdobyła 5 mandatów.

Z biegiem czasu, dzięki niezbyt szczęśliwym posunięciom taktycznym i waśniom wewnętrznym partja zaczęła tracić wpływy, co odzwierciadliło się przy wyborach samorządowych na jesieni 1929 r. w Wielkopolsce i na Pomorzu. Opuścił wówczas szeregi N. P. R. (lewicy) znany działacz na terenie woj. poznańskiego — dr. Leon Surzycki, przechodząc do Zjednoczenia Pracy Wsi i Miast.

Przy wyborach do ciał ustawodawczych w 1930 r. partja nie wystąpiła z własną listą, lecz umieściła swych kandydatów na listach BBWzR. Po wyborach posłowie N.P.R. lewicy nie utworzyli również oddzielnego klubu, lecz weszli w skład klubu BBWzR.

Pod koniec r. 1932 partja przyjęła nazwę „Narodowego Stronnictwa Pracy”. Jednocześnie ujawniła się tendencja do reformowania zasad programowych oraz krytyczniejszego ustosunkowania się do obozu „pomajowego”.

Prasa.

„Praca” (t) — Łódź.

Partja Pracy.

Charakterystyka i program.

Partja Pracy jest stronnictwem ponadklasowym i wszechstanowym. Zalicza się do centrum. Naczelnem jej hasłem jest praca nad mocarstwowym rozwojem państwa. Hasłu temu podporządkowane są wszystkie interesy zarówno partji, jako takiej, jak i jej członków. Posiada zwolenników wśród wszystkich warstw społeczeństwa, przeważnie jednak wśród inteligencji pracującej i stanu średniego, mimo, iż jej założyciele oraz znaczna część obecnych przywódców była działaczami ludowymi.

Rola partji w życiu politycznem państwa jest stosunkowo niewielka, co poczęści jest spowodowane brakiem demagogji, stosowaniem taktyki zdecydowanej i stanowczej, lecz pełnej umiaru i oględności. Na terenie parlamentarnym partja własnej polityki nie prowadzi, gdyż posłowie i senatorowie, do niej przynależni, wchodzą w skład Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem.

Stronnictwo dotychczas nie posiada konkretnie opracowanego i sformułowanego programu. O jej dążeniach programowych można jedynie sądzić z okolicznościowo wygłaszanych przemówień przywódców.

Z nich wynika, iż w pierwszym rządzie Partja Pracy dąży do reformy ustroju państwowego przez wzmocnienie władzy wykonawczej, rozszerzenia atrybucji Prezydenta, ograniczenie parlamentu do roli wyłącznie ustawodawczej i kontrolnej oraz do zniesienia senatu i zastąpienia go Najwyższą Izbą Gospodarczą.

W sprawach społecznych i gospodarczych stanowisko Partji Pracy zbliżone jest naogół do stanowiska całego centrum.

Natomiast w sprawie polityki narodowościowej i wyznaniowej partja zbieżną jest z umiarkowaną lewicą.

Pewne, zresztą b. niewielkie wpływy partja posiada w Warszawie, województwie warszawskiem, krakowskiem, łódzkim i poznańskiem.

Do najwybitniejszych przywódców należą: Julian Poczeski, Tadeusz Dyboski, prof. Adam Krzyżanowski, Jerzy Ba-

rański, Wacław Małowski, Tadeusz Mazurkiewicz, Stanisław Gaszyński, Leon Lempke i inni.

Historja.

Historja partji zaczyna się właściwie od chwili wystąpienia z „Wyzwolenia“ w końcu kwietnia 1925 r. posłów: prof. dr. Kazimierza Bartla, Marjana Kościalkowskiego, dr. Jerzego Barańskiego, Ludwika Chomińskiego i adw. Śmiarowskiego. Secesja nastąpiła wskutek przyjęcia przez kongres, a następnie Zarząd Gł. P. S. L. „Wyzwolenia“ uchwały, w myśl której stronnictwo stało na platformie przeprowadzenia reformy rolnej bez odszkodowania, w czym widzieli secesjoniści naruszenie praw własności, „zasady stanowiącej podstawę bytu włościańskiego“. Wymienieni posłowie utworzyli Klub Pracy, do którego niebawem weszli: pos. St. Thugutt i senatorowie: St. Gaszyński, B. Dobrucki, B. Wysłouch oraz B. Krzyżanowski.

Do maja 1926 r. partja nie wykazywała większej żywotności. W czasie wypadków majowych wypowiedziała się bez zastrzeżenia po stronie Marszałka Piłsudskiego, a po kapitulacji gabinetu Witosa prezes Klubu Pracy — prof. dr. K. Bartel został premierem. Od września 1926 r. Klub Pracy zastosował pracę organizacyjną w terenie. W szybkim tempie powstawały organizacje wojewódzkie, powiatowe i miejscowe. Partja zaczęła ujawniać coraz większą żywotność i szybko rozszerzały się jej wpływy w społeczeństwie. W początkach 1927 r. opuścili partję posłowie Chomiński, Śmiarowski, którzy nie zaaprobowali stanowiska Klubu w sprawie głosowania za wydaniem sądom posłów „Hromady“.

Podczas wyborów do Sejmu i Senatu 1928 r. partja nie wystawiła własnej listy, lecz weszła w skład Bezp. Bloku Współpr. z Rządem i w nim pozostała po wyborach.

W końcu czerwca 1928 r. partja połączyła się organizacyjnie z bliskim sobie ideowo Związkiem Naprawy Rzeczypospolitej. Połączone stronnictwo przyjęło nazwę Zjednoczenia Pracy Wsi i Miast. Ponieważ jednak istniejące pomiędzy zfuzowanymi organizacjami różnice nie zacierały się, dawni członkowie Partji Pracy opuścili w grudniu 1929 r. Zjedn. Pracy Wsi i Miast, wrócili do poprzednich form organizacyjnych i przyjęli zpowrotem dawną nazwę partji.

Obecnie partja prawie żadnej działalności nie ujawnia.

Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast.

Charakterystyka i program.

Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast jest partją demokratyczną o nieskonkretyzowanym dotychczas programie, lecz wysuwającą jako naczelne hasło rewizję ustroju państwowego oraz uzdrowienie życia społecznego i politycznego. Członkowie jej rekrutują się przeważnie z pośród pracowników umysłowych, a częściowo i fizycznych. Większej roli w życiu politycznem Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast nie odgrywa. Cechuje je taktyka mało skłonna do kompromisów, lecz spokojna i oględna. Do rządów „pomajowych” ustosunkowuje się zasadniczo przychylnie, mimo, że niekiedy, stara się zachować stanowisko krytyczne wobec poszczególnych posunięć rządu.

Samodzielnej polityki na terenie parlamentu partja nie prowadzi.

Z artykułów i przemówień, mających charakter programowy wynika, iż Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast w zakresie zagadnień ustrojowych domaga się wprowadzenia systemu prezydenckiego, t. j. wyboru prezydenta przez referendum ludowe (bezpośrednie głosowanie ogółu ludności), wzmocnienie jego władzy przede wszystkim przez przyznanie mu prawa inicjatywy ustawodawczej i prawa weta oraz wprowadzenia odpowiedzialności ministrów tylko przed nim (a nie przed parlamentem).

Życie społeczne i gospodarcze w myśl dążeń partji winno opierać się na syndykalistycznych związkach zawodowych (w myśl teorii Sorela). Naogół w innych zagadnieniach programowych Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast zbliżone jest do umiarkowanej lewicy.

Pewne niewielkie wpływy Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast posiada w Warszawie oraz w woj. lubelskiem i poznańskiem.

Do wybitniejszych działaczy Zjednoczenia Pracy Wsi i Miast należą: Zdzisław Lechnicki, Kazimierz Kierzkowski, Wiktor Przedpełski, Bolesław Srocki, red. Jerzy Szurig, Stanisław Paprocki, Roman Tomczak i inni.

Należy zaznaczyć, że znaczna część przywódców Zjednoczenia Pracy Wsi i Miast, jak Lechnicki, Srocki i inni pochodzą z dawnej Organizacji Młodzieży Narodowej (O. M. N.).

Historja.

Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast jest pozostałością partii tej-że nazwy, która powstała w czerwcu 1928 r. z połączenia Partji Pracy ze Związkiem Naprawy Rzeczypospolitej.

Ten ostatni został zorganizowany po wypadkach majowych w 1926 r. przez wybitnych przedstawicieli Związku Strzeleckiego, Związku osadników i Związku Powstańców Górnośląskich.

W grudniu 1929 r. połączone partje rozeszły się, przyczem dawni członkowie Partji Pracy przyjęli formy organizacyjne i nazwę dawną, a członkowie b. Związku Naprawy Rzeczypospolitej pozostali przy nazwie Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast.

Prasa.

„Przełom“ (t) — Warszawa.

Stronnictwo Ludowe.

Charakterystyka i program.

Stronnictwo Ludowe jest organizacją polityczną ludu wiejskiego. Skupia w swych szeregach włościan zarówno zamożniejszych jak i biedniejszych, a częściowo nawet bezrolnych.

Ponieważ powstało drogą połączenia PSL. „Piast“, PSL. „Wyzwolenie“ i Stronnictwa Chłopskiego, z których pierwsze zaliczane było do ugrupowań centrowych, a dwa pozostałe do lewicowych, przeto z natury rzeczy program jego, będący wyrazem kompromisu tych trzech partji, nie posiada jednolitego wyrazu, a obok haseł społecznie dość umiarkowanych, ma i dość radykalne. W programie swoim wypowiada się stronnictwo za:

republikańskim i demokratyczno-parlamentarnym ustrojem państwa;

równouprawnieniem wszystkich prawnie uznanych wyznań religijnych oraz takim uregulowaniem stosunku poszczególnych wyznań do państwa, aby to zapewniało niezależność obu tych czynników w wykonywaniu właściwych im zadań;

równouprawnieniem wszystkich obywateli państwa bez różnicy narodowości i wyznania, uznaniem praw wszystkich narodowości do ich rozwoju kulturalnego i gospodarczego;

uznaniem rozwoju miast, jako jednego z warunków pomyślnego rozwoju Państwa;

uznaniem zasad własności prywatnej, wolności oraz solidarności gospodarczej różnych gałęzi wytwórczości i jej istotnych czynników kapitału i pracy, jako koniecznej podstawy ustroju społecznego i gospodarczego Rzeczypospolitej;

wydatnem popieraniem przez państwo wytwórczości rolniczej;

upaństwowieniem (bezpłatnie) większych obszarów ziemskich, zwłaszcza za zaległe podatki i długi w bankach państwowych oraz tych majątków, których zyski lokowane są zagranicą,

Na specjalne podkreślenie zasługuje uznawanie przez partję zasady prywatnej własności, a jednocześnie domaganie się upań-

stwowienia, względnie wywłaszczenie pewnych obiektów rolnych. Nadto charakterystyczne jest podkreślenie, że stronnictwo jest partją chłopów i skupia w swych szeregach nietylko włościan, lecz i innych fizycznie czy umysłowo pracujących obywateli. Otworzono przez to furtkę dla inteligencji do której się tak niechętnie ustosunkowywało Stronnictwo Chłopskie.

W stosunku do obozu Marszałka Piłsudskiego i rządów przez ten obóz wyłanianych, stronnictwo zajmuje stanowisko zdecydowanie negatywne.

Stronnictwo Ludowe stosuje w walce z rządem i obozem prorządowym taktykę bardzo radykalną i posiłkuje się bardzo często demagogją. Akcja antyrządowa, prowadzona temi sposobami, zwłaszcza w okresie kryzysu gospodarczego, specjalnie dotyczącego wieś, doprowadza do ekscesów i zaburzeń, przybierających niekiedy nawet dość poważne rozmiary.

Jako specjalną metodę prac terenowych, obliczonych z jednej strony na popularyzowanie stronnictwa, a z drugiej na osłabianie i utrudnianie pozycji rządu, stosuje Stron. Ludowe strajki rolnicze (bojkoty gospodarcze miast), polegające na powstrzymywaniu się w pewnym okresie czasu od dowozu do miast produktów rolnych. Akcja ta połączona jest zazwyczaj z akcją terrorystyczną (kolidującą z kodeksem karnym¹⁾ ze strony zwołanych ad hoc „bojówek“, usiłujących wywierać presję fizyczną na osoby, dowożące produkty wbrew wezwaniom strajkowym.

Dla utrudnienia sytuacji gospodarczej rządu stronnictwo stosuje nawet takie sposoby jak bojkot wyrobów państwowych monopolu (wódka, tytoń).

Naogół sfery opanowane przez Str. Ludowe stanowią, dzięki metodom prac przywódców, element bardzo łatwo zapalny i podatny do wszelkiego rodzaju wystąpień, zakłócających spokój oraz naruszających bezpieczeństwo publiczne.

Najpoważniejsze stosunkowo wpływy posiada w woj. krakowskim i zachodniej części woj. lwowskiego, słabsze w województwach centralnych; w woj. zachodnich i na Śląsku Cieszyńskim wpływy znacznie zmalały; na innych terenach Str. Ludowe prawie nie istnieje.

Do instytucyj opanowanych przez partję zaliczyć można: Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici“ (na terenie woj. krakow-

¹⁾ Art. 251 K. K.

skiego działający p. n. „Zw. Młodzieży Wiejskiej-Spółdz. Oświatowa“ na terenie woj. lubelskiego—Wojew. Lubelski Zw. Młodzieży Wiejskiej, na terenie woj. warszawskiego — Mazowiecki Związek Młodzieży Wiejskiej), Polską Akademicką Młodzież Ludową, Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej, Związek Zawodowy Rolników, nadto szereg lokalnych organizacyj, jak Kasy Stefczyka, straże ogniowe, spółdzielnie rolnicze i t. p. Partja stosunkowo największą rolę odgrywa na terenie samorządu wiejskiego.

Do wybitniejszych działaczy stronnictwa należą: posłowie Michał Róg, Maciej Rataj, Stanisław Mikołajczyk, Maksymilian Malinowski, Jan Brodacki i Andrzej Waleron oraz dr. Zygmunt Graliński, dr. Józef Putek i inni.

Godłem Stronnictwa jest sztandar koloru zielonego z wyobrażeniem kłosów pszenicy.

Oznaką członkowską Stronnictwa jest czterolistna koniczyna.

Dniem święta partji jest pierwszy dzień Zielonych Świąt, który, w myśl statutu, wszyscy członkowie w sposób uroczysty powinni każdego roku obchodzić.

Historja.

Dla lepszego zrozumienia sytuacji panującej wewnątrz partji, będącej terenem ścierań się działaczy pochodzących z dawnych partyj ludowych, oraz poznania historii ruchu ludowego nieodzownem jest poznanie historii składowych części Stronnictwa Ludowego, a mianowicie PSL. „Piasta“, PSL. „Wyzwolenia“ i Stronnictwa Chłopskiego.

Polskie Stronnictwo Ludowe „Piaśt“. Historia Stronnictwa zaczyna się właściwie od założenia w r. 1889 przez Bolesława Wysłoucha czasopisma „Przyjaciel Ludu“. Dokoła tego pisma zgromadziła się dość znaczna liczba pionierów ruchu ludowego na terenie Małopolski, jak Bojko, Stapiński, Dąbski i inni. Grupa ta działała początkowo luźno. Dopiero podczas akcji wyborczej do sejmu galicyjskiego w r. 1895 przyjęła formy organizacyjne i nazwę (Stronnictwo Ludowe).

Z biegiem czasu na czoło partji wysuwa się Jan Stapiński, z którego metodami działania nie wszyscy się zgadzają. Następuje oderwanie się grupy Wysłoucha i Dąbskiego, którzy tworzą odrębną partję p. n. „Niezależne Stronnictwo Ludowe“.

W r. 1913 wskutek nieporozumienia na tle kupna przez Stapińskiego „Ilustrowanego Kurjera Codziennego“ następuje ponowny rozłam. Stapiński tworzy nową grupę polityczną p. n.

„Polskie Stronnictwo Ludowe Lewica“, a Bojko i Witos zostają przy starej, przyjmując nazwę Polskie Stronnictwo Ludowe i biorąc sobie za organ prasowy czasopismo „Piast“.

W lutym 1914 r. następuje fuzja grupy Dąbskiego z Polskiem Stronnictwem Ludowym.

Z chwilą wybuchu wojny światowej P. S. L. poparło tworzące się Legjony. Witos został nawet vice-prezesem Naczelnego Komitetu Narodowego.

W r. 1917 Koło Polskie w parlamencie wiedeńskim przyjęło na wniosek pos. Wł. Tetmajera (P. S. L.) historyczną uchwałę, domagającą się odbudowania niepodległej Polski.

Po rozbiciu Legjonów Polskie Stronnictwo Ludowe popiera konspiracyjną P. O. W. W pierwszym okresie niepodległości Państwa Polskiego Polskie Stronnictwo Ludowe, aczkolwiek było jeszcze grupą umiarkowaną lewicową, nie bierze czynnego udziału w rządach, rezygnując z foteli ofiarowywanych mu zarówno przez rząd lubelski, jak i Moraczewskiego.

W r. 1919 stronnictwo uzyskuje przeszło sto mandatów do sejmu, a w r. 1922 — 70 do sejmu i 17 do senatu. P. S. L. zalicza się jeszcze wówczas do obozu lewicowego i jest narówni z nim silnie atakowane przez grupy prawicowe ze Związkiem Ludowo-Narodowym na czele.

Pomału jednak sytuacja zaczyna się zmieniać. Już na początku 1923 r. Witos, jako prezes Klubu parlamentarnego, zaczyna zabiegać nad stworzeniem „centro-prawu“.

Wreszcie w maju tego roku przy pośrednictwie senatora Hammerlinga (wykluczonego następnie ze stronnictwa) zawarł „Piast“ t. zw. „Pakt lanckoroński“ ze Zw. Lud. Nar. i Chrz. Dem. W myśl tej umowy trzy powyżej wspomniane stronnictwa przy życzliwym poparciu Stron. Chrześcijańsko-Narodowego utworzyły większość sejmową dla powołania gabinetu parlamentarnego.

Na zawarcie paktu z prawicą nie zgodziła się część klubu. Powstał rozłam. Opuściło wówczas „Piasta“ 14 posłów i senatorów z Dąbskim na czele. Grupa ta utworzyła własny klub p. n. „Jedność Ludowa“. Pakt został jednak wcielony w życie i Witos stworzył gabinet, obejmując w nim stanowisko premjera.

Po pół roku zaczęły się jednak w stronnictwie tarcia na temat stosunku partji do kontrahentów, którzy mimo umowy nie realizowali szeregu najważniejszych postulatów „Piasta“ (przedewszystkiem reformy rolnej).

To też w grudniu nastąpiła ponowna secesja. Wystąpiło wówczas z „Piasta“ 14 posłów na czele z Brylem. Posłowie ci, połączwszy się z grupą Stapińskiego, stworzyli t. zw. Związek Chłopski. Ostatnia secesja pozbawiła gabinet Witos'a większości w sejmie, co pociągnęło za sobą jego dymisję.

W stosunku do dwóch następnych rządów (Grabskiego

i Skrzyńskiego) „Piast” zachowywał się z rezerwą, domagając się jednak mniejszego obciążenia podatkowego wsi.

Po upadku gabinetu „kadłubowego” Skrzyńskiego w początkach maja 1926 r. Witos ponownie stworzył gabinet, oparty o „centro-praw”. Nastąpiły znane wypadki majowe.

Najbliższy okres po nich przyniósł „Piastowi” szereg strat w postaci rozbicia wielu ośrodków stronnictwa i gremjalnego opuszczania jego szeregów. To samo powtórzyło się w okresie przedwyborczym do sejmu i senatu (1928). Między innymi opuścił szeregi „Piasta” nestor ruchu ludowego — sen. Jakób Bojko.

Wybory w r. 1928 przyniosły znaczne zmniejszenie stanu posiadania „Piasta” w sejmie i senacie, pomimo iż stronnictwo to poraz pierwszy poszło do wyborów w bloku, który zawarło z Chrz. Dem. (Na Śląsku poszedł „Piast” do wyborów razem z B. B. W. R.). Ogółem zdobył bowiem jedynie 21 mandatów poselskich (w tem 1 z listy B. B. W. R.) i 3 senatorskie.

Po okresie wyborczym „Piast” przeżył kryzys, w czasie którego (druga połowa r. 1928) utracił swój wpływ na Związek Młodzieży Ludowej, którą zawsze uważał za swą awangardę.

Od jesieni 1929 r. stronnictwo należało do t. zw. „centrolewu”, a po rozpisaniu w 1930 r. nowych wyborów przystąpiło do bloku wyborczego p. n. „Związek Obrony Prawa i Wolności Ludu” („Piast”, „Wyzwolenie”, Stron. Chłopskie, N.P.R. i P.P.S.).

Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”. Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie” powstało w grudniu 1915 r. z połączenia Narodowego Związku Chłopskiego, Związku Chłopskiego i Ludowców-Zaraniarzy.

Narodowy Związek Chłopski był ekspozyturą Stron. Narodowej Demokracji, z którym zerwał w r. 1905, z powodu prowadzenia przez nią zbyt ugodowej polityki wobec zaborców (patrz Stronnictwo Narodowe).

Związek Chłopski został założony w r. 1913 i od samego początku swego istnienia współpracował z P.P.S., będąc wyrazicielem jej programu na terenie ludowym.

Ludowcy-Zaraniarze zorganizowali się w okresie rewolucji w 1905 r. Była to grupa radykalna, silnie zwalczająca wpływy N.D. i kleru. Nazwa ich powstała od wydawanego legalnie organu prasowego „Zaranie”.

Z chwilą wybuchu wojny wszystkie trzy powyższe grupy ludowe, które w okresie przedwojennym prowadziły akcję niepodległościową, poparły legjony Piłsudskiego i energicznie wypowiedziały się przeciwko rusofilskiej polityce N.D. oraz wyłonionemu przez nią Narodowemu Komitetowi Polskiemu.

W grudniu 1915 r. po dokonaniem połączeniu, nowa partja przyjęła nazwę „Polskie Stronnictwo Ludowe”. Na kongresie warszawskim w dniu 1 listopada 1918 r. dla odróżnienia od wię-

cej umiarkowanej partji o tejże nazwie, działającej na terenie Małopolski (P.S.L. „Piast“) zmieniono nazwę na Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie“ (od nazwy organu prasowego).

Na pierwszym kongresie, odbytym w dniu 12 czerwca 1916 r. w Lublinie, przyjęto program stronnictwa, uzupełniony następnie na kongresie warszawskim, zwołanym na dzień 1 listopada 1918 r.

Podczas okupacji P.S.L. prowadziła nadal akcję niepodległościową, wydatnie zasilając swymi ludźmi P.O.W. Tak zw. Rząd Lubelski był tworzony przy wybitnym współudziale P.S.L., którego przedstawiciele otrzymali w nim 5 tek.

Przy wyborach do pierwszego sejmiku w r. 1919 P.S.L. uzyskało 57 mandatów. Początkowo posłowie z listy P.S.L. tworzyli oddzielny klub, lecz w październiku 1919 r. nastąpiło połączenie z P.S.L. „Piast“. Z powodu różnych nieporozumień, a przede wszystkim różnicy poglądów na kwestję reformy rolnej, nastąpiło w marcu 1920 r. zerwanie z „Piastem“ i ukonstytuowanie nowego klubu „Wyzwolenia“.

W rezultacie wyborów do sejmiku i senatu w r. 1922, „Wyzwolenie“ otrzymało 48 mandatów poselskich i 8 senatorskich. W dniu 1 września 1923 r. klub „Wyzwolenia“ połączył się z klubem „Jedność Ludowa“, powstałym z secesji z „Piasta“. Liczba członków klubu powiększyła się o 12 posłów i 3 senatorów. W dniu 27 października tegoż roku naszkotek uchwał kongresów obydwóch grup ludowych, tworzących wspólny klub parlamentarny, nastąpiło ich zespolenie organizacyjne również i w terenie. Przyjęto wówczas nazwę Związek Polskich Stronnictw Ludowych „Wyzwolenie“ i „Jedność Ludowa“. Połączona partja przyjęła program „Wyzwolenia“.

W czerwcu 1924 r. z powodu różnic na tle ustosunkowania się klubu do spraw mniejszości narodowych opuścili partję posłowie o skrajnie radykalnych poglądach społecznych Ballin i Szakun.

W lipcu 1924 r. opuścił również Stronnictwo najwybitniejszy jego członek — poseł Thugutt, który znalazł się w konflikcie z większością klubu z powodu rozbieżności poglądów na przyjęcie przez niego teki w gabinecie Wł. Grabskiego.

W listopadzie tegoż roku nastąpiła dalsza secesja, a mianowicie ustąpili z klubu i stronnictwa dalsi czterej posłowie (Wojewódzki, Szapiel, Bon i Hołowacz), którzy z Ballinem i Szakunem stworzyli klub nowy p. n. „Niezależnej Partji Chłopskiej“. Grupa ta dała początek nowej partji komunizującej, uznanej później za nielegalną.

W marcu 1925 r. odbył się w Warszawie kongres, na którym przyjęta została historyczna rezolucja w sprawie wykonania reformy rolnej bez odszkodowania. Na to nie zgodziło się 4 senatorów (Gaszyński, Dobrucki, Wysłouch i Krzyżanowski) oraz

5 posłów (Kościałkowski, Barański, Śmiarowski, Bartel i Chomiński), którzy wraz z pos. Thuguttem założyli Klub Pracy. Jednocześnie opuścił „Wyzwolenie“ pos. Dr. Fiderkiewicz, który wstąpił do N.P.Ch.

W niedługim czasie ustąpił również pos. dr. Aleksy Cwiakowski, tworząc partję monarchistyczną p. n. „Monarchistyczna Organizacja Włościańska“.

W styczniu 1926 r. naskutek rozbieżności zdań w sprawie połączenia się z Klubem Zw. Chłopskiego (t. zw. grupą Bryła), pos. Dąbski (po wykluczeniu go ze stronnictwa) wraz z całą dawną „Jednością Ludową“ (razem 17 posłów) utworzył łącznie z Klubem Związku Chłopskiego nową partję p. n. „Stronnictwo Chłopskie“.

Niebawem opuścili „Wyzwolenie“ posłowie Adamowicz, Dubrownik, Wędziagolski i Tatarczak, z których pierwsi trzej założyli na Wileńszczyźnie „Kresowe Stronnictwo Chłopskie“.

Po ustąpieniu d. „Jedności Ludowej“ stronnictwo przyjęło znowu nazwę Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie“.

Przy próbach utworzenia przez Witosa gabinetu w maju 1926 r. Klub Wyzwolenia przyjął uchwałę mówiącą, że stworzenie rządu Chjeno-Piasta będzie prowokacją Polski pracującej.

Podczas wypadków majowych stronnictwo wyraźnie opowiedziało się za Marszałkiem Piłsudskim i wydało odezwę, wyzywającą do popierania Go.

W kilka dni po wypadkach Rada Naczelna Stronnictwa przyjęła uchwałę, popierającą Marszałka Piłsudskiego i domagającą się stworzenia rządu robotniczo-chłopskiego.

Z biegiem czasu „Wyzwolenie“ coraz więcej krytycznie ustosunkowywało się do rządu, aż w końcu przeszło do zdecydowanej opozycji.

Podczas wyborów do sejmu i senatu w r. 1928 „Wyzwolenie“ uzyskało 40 mandatów poselskich i 7 senatorskich.

Na jesieni 1929 r. stronnictwo wzięło czynny udział przy tworzeniu „centrolewu“.

Stronnictwo Chłopskie. Stronnictwo Chłopskie powstało z połączenia trzech grup politycznych, które w różnych okresach czasu wyłamywały się z P.S.L. „Piast“ i „Wyzwolenia“.

Pierwsza secesja z „Piasta“ czyli Polskie Stronnictwo Ludowe Lewica (grupa Stapińskiego), połączyła się w maju 1924 r. z Polskim Związkiem Ludowców (grupą Bryła), który został zorganizowany w grudniu 1923 r. przez secesjonistów z „Piasta“. Secesja ta powstała na tle nieporozumienia, wynikającego z niedotrzymania przez koalicyjny rząd Witosa t. zw. „Paktu Lanckorońskiego“ (głównie chodziło o reformę rolną). Połączona partja dostała nazwę Związku Chłopskiego.

W styczniu 1926 r. nastąpiło połączenie Związku Chłopskiego ze Stronnictwem Chłopskim, czyli z t. zw. grupą Dąb-

skiego, która kilkanaście dni przedtem opuściła Związek P.S.L. „Wyzwolenie“ i „Jedność Ludową“, nie mogąc się pogodzić ze stanowiskiem większości, odrzucającej ofertę Zw. Chłopskiego w sprawie połączenia się. Nowa partja przyjęła nazwę „Stronnictwa Chłopskiego“.

Niebawem do Stronnictwa Chłopskiego wstąpili również dwaj posłowie Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego (grupa Okonia) — Dziduch i Kudelski.

Po utworzeniu rządu Witosa w maju 1926 r. Stron. Chłopskie weszło do bloku lewicy (P. P. S. „Wyzwolenie“, Stronnictwo Chłopskie i Klub Pracy).

Podczas wypadków majowych w 1926 r. Stronnictwo Chłopskie ustosunkowało się b. życzliwie do Marszałka Piłsudskiego. Wydało nawet wówczas odezwę, wzywającą do poparcia jego akcji. Po dymisji rządu Witosa klub parlamentarny powziął uchwałę, w której domagał się objęcia przez Marszałka Piłsudskiego stanowiska Prezydenta Rzeczypospolitej, rozwiązania sejmu i senatu, utworzenia rządu robotniczo-chłopskiego oraz energicznego wystąpienia przeciwko korupcjom i złodziejom grosza publicznego.

W okresie poprzedzającym akcję przedwyborczą do sejmu i senatu (1928) ustąpiło ze stronnictwa szereg wybitniejszych jego członków, jak np. pos. Polakiewicz, pos. Cieplak i t. d. Odłączyła się również grupa Stapińskiego. W rezultacie wyborów do sejmu i senatu w r. 1928 stronnictwo otrzymało 26 mandatów poselskich (poprzednio 30) i 3 senatorskie (poprzednio nie).

W miarę rozwoju wypadków Stronnictwo Chłopskie coraz więcej opozycyjnie ustosunkowywało się do rządów pomajowych, co odbywało się równolegle do coraz większego radykalizowania się partji.

W dniu 7 lipca 1929 r. odbył się w Warszawie kongres stronnictwa. Wyrazem bezwzględnie opozycyjnego ustosunkowania się stronnictwa do rządów pomajowych, a nawet osobiście do Marszałka Piłsudskiego są następujące ustępy przyjętych rezolucyj politycznych:

„Kongres Chłopski uchwała, że wobec obecnego rządu Klub Stronnictwa Chłopskiego winien stosować dalszą najostrzejszą opozycję, nie cofając się przed zgłoszeniem przy najbliższej sposobności temu rządowi „votum nieufności“.

Kongres rozpatrywał również stale wysuwane przez stronnictwo zagadnienie zjednoczenia ruchu ludowego i uchwalił dążyć za wszelką cenę do zjednoczenia tego ruchu, choćby nawet wbrew stanowisku zainteresowanych partyj („Wyzwolenia“ i „Piasta“). W tym ostatnim wypadku zdecydowano stawiać partje ludowe przed faktami dokonanymi i rozpocząć pracę od „dołu“ przez zjednoczenie najniższych komórek organizacyjnych.

Na jesieni 1929 r. prezes Klubu Stronnictwa Chłopskiego pos. Jan Dąbski był jednym z inicjatorów utworzenia „centrolewu”.

Stronnictwo Ludowe powstało oficjalnie w dniu 15 marca 1931 r. z połączenia Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piaś”, Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie” i Stronnictwa Chłopskiego. Kwestja unifikacji partji tych była aktualną już od paru lat i stale wysuwana przez Stronnictwo Chłopskie. Kierownicy dwóch partji pozostałych niechętnie jednak przyjmowali propozycje, bojąc się utraty wpływów na rzecz przywódców Stronnictwa Chłopskiego. Jednak chęć silniejszego przeciwstawienia się obozowi Marszałka Piłsudskiego zmusiła w końcu stronnictwa do połączenia się. Nastąpiło to w trzech etapach. Pierwszym było powstanie w 1929 r. na jesieni t. zw. „centrolewu”, co w konsekwencji musiało położyć kres walkom wzajemnym trzech partji ludowych, dotychczas wzajemnie się zwalczających.

Drugim etapem było stworzenie po wyborach do parlamentu w listopadzie 1929 r. wspólnego klubu parlamentarnego p. n. „Klub Parlamentarny Posłów Chłopskich”.

Trzecim etapem — formalna fuzja organizacyjna partji wraz z ich aparatami terenowymi.

Po oficjalnem powstaniu nowej partji klub zmienił nazwę na Klub Parlamentarny Stronnictwa Ludowego.

Początkowo, t. j. bezpośrednio po wyborach klub liczył 48 posłów i 6 senatorów (w poprzednim parlamencie partje liczyły łącznie 87 posłów i 13 senatorów).

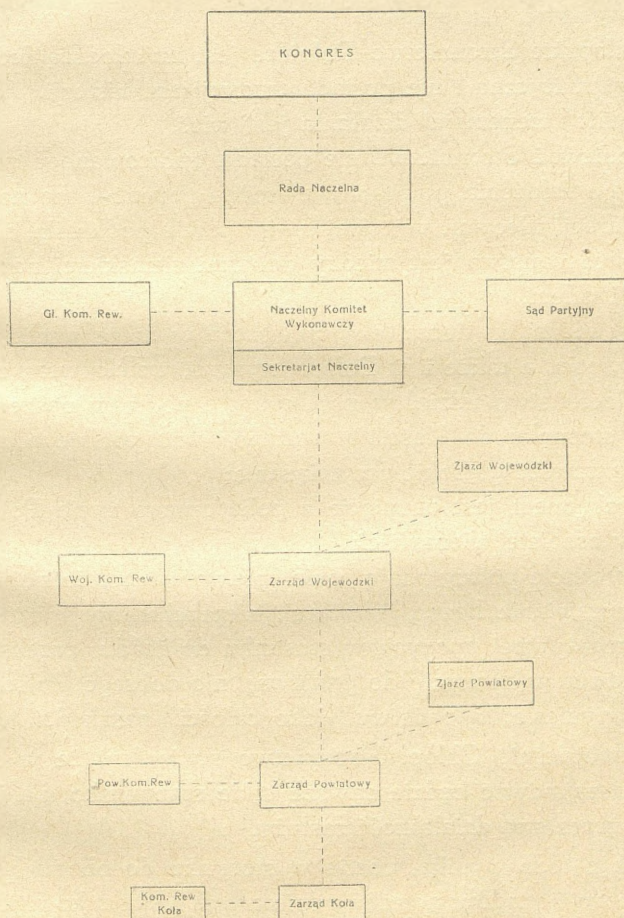
Następnie jednak w różnych okresach czasu wystąpiło z niego kilku posłów, którzy w marcu 1932 r. utworzyli nowe ugrupowanie p. n. „Chłopskie Stronnictwo Rolnicze” (vide).

Dużej wagi wydarzeniem dla stronnictwa było uprawomocnienie się wyroku w t. zw. sprawie „brzeskiej”, mocą którego czterech działaczy ludowych: Witos, Kiernik, Bagiński i Putek zostało skazanych na więzienie. Pierwsi trzej, uchylając się od odcięcia kary, zbiegli z granic państwa i osiedlili się w Czechosłowacji. Usunięcie się tych działaczy, a zwłaszcza Witos, od bezpośredniego udziału w życiu stronnictwa, odbiło się w dużym stopniu na jego żywotności i spoistości, powodując wzrost konfliktów i tarć wewnętrznych.

Prasa.

- „Zielony Sztandar“ (t),
- „Wyzwolenie“ (t) Warszawa,
- „Piast“ (t) Kraków,
- „Codzienna Gazeta Ludowa“ — Grudziądz,
- „Goniec Nadwiślański“,
- „Gazeta Grudziądzka“ (3 t),
- „Głos Chełmiński“ (3 t),
- „Głos Chełmżyński“ (3 t),
- „Obrona Rolnika i Osadnika“ (2 t),
- „Gość Świąteczny“ (t) Grudziądz,
- „Tygodnik Ilustrowany“ Grudziądz,
- „Śląska Gazeta Ludowa“ (t) Kraków-Cieszyn,
- „Polska Ludowa“ (t) Warszawa.

Stronnictwo Ludowe.
Schemat organizacyjny władz.

Chłopskie Stronnictwo Rolnicze.

Charakterystyka i program.

Chłopskie Stronnictwo Rolnicze jest najmłodszą ludową organizacją polityczną i nie posiada tradycji ani historii. Jak z nazwy wynika terenem jej działania jest wieś.

Ponieważ Stronnictwo nie posiada opracowanego programu, przeto jego założenia programowe można poznać tylko na podstawie deklaracji ideowej, w której m. in. partja podkreśla, że:

dobro państwa jest między dobrami ziemskimi najwyższem prawem i celem,

jest rzeczą konieczną, aby zwłaszcza w dobie wszechstronnego na świecie, a także i w Polsce kryzysu, wzięło wraz z rządem całe społeczeństwo udział w przebudowie podstaw naszego życia;

w stosunku do Kościoła warstwy ludu polskiego zachowywać będą zawsze głębokie przywiązanie;

niezbędnem jest usunięcie z politycznego życia Polski pierwiastków osobistej nienawiści;

obywatele polscy zdają sobie sprawę z tego, że sianie nienawiści i uprawianie bezprogramowej, nieprzebiegającej w środkach i tylko negatywnej opozycji w stosunku do rządu, przekształcającej się nawet w opozycję do państwa, nic dobrego Polsce i ludowi nie przyniesie, a państwu, jako całości, zaszkodzi.

Jednocześnie Chłop. Stronnictwo stwierdza, że w stosunku do rządu zajmować będzie zawsze takie stanowisko, na jakie sobie rząd przez swą działalność zasłuży.

Jak z tego wynika, partja w stosunku do obozu Marszałka Piłsudskiego i rządów przezeń popieranych ustosunkowuje się rzeczowo. Zwalczana jest natomiast przez ugrupowania antyrządowe.

Jeżeli chodzi o wpływy terenowe, to stosunkowo największe posiada stronnictwo w województwach centralnych oraz w Małopolsce Zachodniej.

Do wybitniejszych działaczy należą: pos. dr. Michałkiewicz, pos. Fidelus, gen. sekr. Stronnictwa H. Dzendzel i inni.

Partja została zorganizowana przez pos. Stronnictwa Ludowego Kulisiewicza, Michalkiewicza i Fidelusa, którzy w różnych okresach czasu (pierwszy już we wrześniu 1931 r.) opuścili szeregi tego stronnictwa, nie mogąc pogodzić się z jego działalnością i taktyką. Za właściwy czas powstania ludowego Stronnictwa Rolniczego należy przyjąć marzec 1932 r. W kwietniu tegoż roku wydany został pierwszy okólnik organizacyjny i Tymczasowy Komitet Wykonawczy przystąpił do pracy przygotowawczej w terenie.

Partja nosiła pierwotnie nazwę Ludowego Stronnictwa Rolniczego, następnie Narodowo-Chłopskiego Stronnictwa Agrarnego, w końcu nazwę ustalono na Chłopskie Stronnictwo Rolnicze.

Prasa.

„Gazeta Chłopska“ (t) — Warszawa.

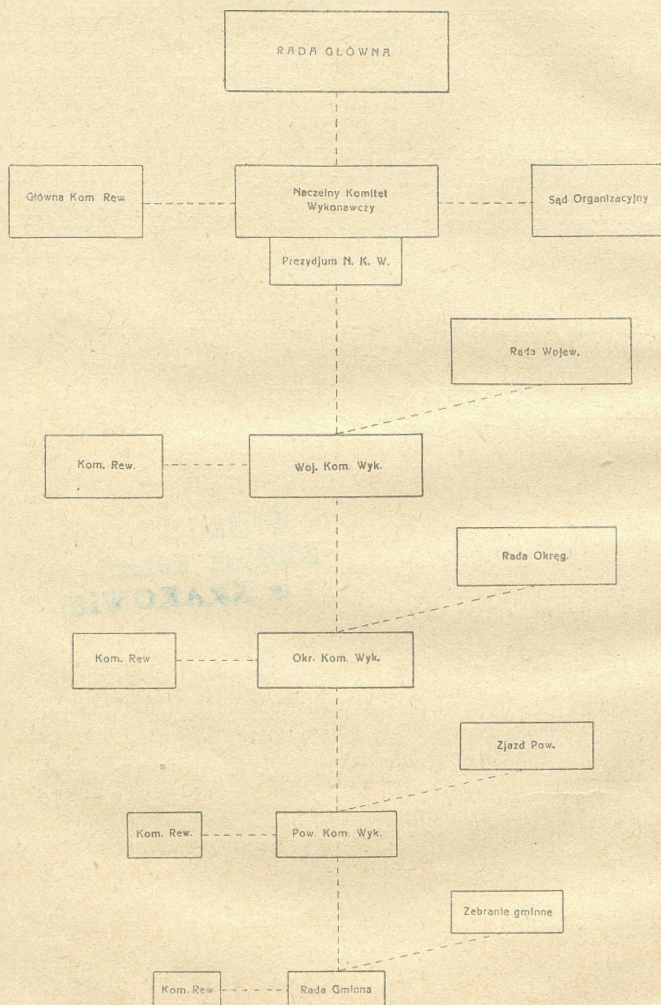
„Front Ludowy“ (t) Kraków,

„Piaś Wielkopolski“ (t) Poznań,

„Głos Ludu“ (t) Grudziądz.

BIBLIOTEKA
RODZINY KOLEJOWEJ
w KRAKOWIE

Chłopskie Stronnictwo Rolnicze.
Schemat organizacyjny władz.

Socjalizm.

Definicja.

Nie posiadamy ustalonej definicji socjalizmu. Różne autorytety różnemi słowami go określają. Do najbardziej treściwych będzie należeć następująca: *Socjalizm jest to system ekonomiczny, polegający na uspołecznieniu środków produkcji i rozdzielaniu dóbr materialnych za pomocą państwa demokratycznego.*

Socjalizm nie posiada podłoża indywidualistycznego, to jest nie wysuwa jak np. liberalizm jednostki na plan pierwszy, lecz przeciwnie — pragnie jednostkę podporządkować ogółowi.

Historja.

Już w starożytności widzimy ścieranie się różnych ideałów społecznych i próby ustalenia pewnych teorii ustroju społeczeństwa. Teorie te oparte były bądź na zasadzie indywidualistycznej, reprezentowanej przez Arystotelesa, bądź socjalnej — przez Platona.

Pierwsza polega na wysuwaniu na plan pierwszy w strukturze społecznej jednostki-obywatela i uznaje własność prywatną — druga wychodzi z założenia, że pierwszą rzeczą jest państwo i posuwa się w tem tak daleko, że ludzi niem rządzących pozbawia prawa własności, a nawet rodziny, aby nie absorbować ich sprawami prywatnemi ze szkodą dla spraw państwowych. (Platon nie budował jednak swej teorii z punktu widzenia interesów klas niższych, czyli proletariatu, jak to widzimy w dzisiejszym socjaliźmie).

Największy myśliciel średniowiecza św. Tomasz z Akwinu oparł swoją teorię na zasadach pośrednich, łącząc teorię Arystotelesa z chrześcijańskim poglądem socjalnym.

Historja socjalizmu w rozumieniu dzisiejszem datuje się od XVI wieku i da się podzielić na następujące okresy *):

I — romansów państwowych (od XVI do połowy XVIII wieku.

*) w/g prof. Kostaneckiego.

II — socjalizmu utopijnego (od połowy XVIII do połowy XIX wieku).

III — socjalizmu naukowego (od połowy XIX wieku).

I. Romanse państwowe.

W okresie pierwszym zagadnienia socjalne nie są przedmiotem prac o charakterze teoretycznym. Traktowane są natomiast raczej po literacku w formie fantastycznych powieści. Na pierwszym planie należy tu postawić dzieło Morusa p. t. „Utopja“, w którym autor przedstawia ustrój społeczny na wymaginowanej wyspie „Utopji“, gdzie własność prywatna nie istnieje, nieznany jest również pieniądz oraz wartość złota.

Większe znaczenie posiada również powieść Fenelona p. t. „Telemaka“. U nas znane są również dzieła autorów polskich, jak np. Krasickiego „Przygody Imć Pana Doświadczyńskiego“.

Powieści te, mimo że były tylko fantazjami, miały dość duże znaczenie, gdyż budziły wielu myślicieli do prac teoretycznych i przyczyniły się do zaktualizowania w danej epoce zagadnień socjalnych.

Myślicielem, który stoi na pograniczu okresu romansów państwowych i socjalizmu utopijnego — jest Rousseau. Jego „umowa społeczna“ (contract social) jest jeszcze raczej dziełem literata niż filozofa.

II. Socjalizm utopijny.

Socjalizm utopijny dąży do zasadniczej zmiany panującego ustroju społecznego w czasie najkrótszym, wychodząc z założenia, że ludzkość uczyni to sama, gdy zostanie społecznie uświadomiona. Utopiści wierzyli więc, że to uświadczenie przyjdzie nagle jednocześnie, oraz obejmie całe społeczeństwo, nie patrzyli więc na to zagadnienie realnie i życiowo.

O ile okres pierwszy był okresem twórczości artystycznej, to drugi — twórczości filozoficznej. Socjalizm utopijny był też ściślej związany z epoką romantyzmu i ten pierwiastek romantyczny wywarł swe piętno na teoriach, wysnuwanych przez ówczesnych myślicieli. Charakterystycznym dla socjalizmu utopijnego jest również to, że już uwzględnia w swych założeniach w dużej mierze interes proletariatu, zwłaszcza w Anglii, gdy np. we

Francji nawet Wielka Rewolucja w 1789 r. nie nosiła charakteru proletarjackiego, będąc walką burżuazji z feodalizmem; (przyczem należy zaznaczyć, że ze względu na ówczesną budowę gospodarczą organizmów państwowych najpierw powstała kwestja proletariatu rolnego, a dopiero później — przemysłowego).

Do wybitniejszych teoretyków socjalizmu utopijnego, należą między innymi Anglik Oven (Ouen) oraz Francuzi: Saint-Simon, Fourier i Prudhon.

Znaczenie Ovena polega głównie na tem, że on pierwszy wysunął konieczność (mimo, że sam był kierownikiem zakładów przemysłowych) uzyskania przez robotników pewnych zdobyczy socjalnych, ułatwiając im byt materialny. Według niego, robotnik sam powinien wywalczyć sobie te zdobycze, drogą organizowania się w wytwórcze związki spółdzielcze, co ma doprowadzić do zmiany gospodarczego ustroju prywatnego na społeczny. Jednocześnie Oven proponował stworzenie giełdy pracy w tem rozumieniu, że byłby to zakład, gdzie robotnik mógłby składać produkty swej pracy i pobierać inne, przyczem probierzem wartości towarów byłby nie pieniądz, lecz ilość pracy potrzebnej do wyprodukowania danego towaru. Oczywiście ten system ekonomiczny nie mógł wytrzymać próby życia.

Saint-Simon nie był właściwie w całym tego słowa znaczeniu socjalistą. Rola jego polega raczej na tem, że stworzył własną szkołę (saint-simonistów), w której jego uczniowie, kontynuując prace mistrza, znacznie się już zbliżyli do socjalizmu w rozumieniu dzisiejszem. Saint-Simon, będąc arystokratą i to początkowo bardzo zamożnym, ma dość duże znaczenie, jako bystry obserwator i krytyk ówczesnego życia społecznego oraz propagator ograniczenia prawa własności prywatnej w bardzo znamienity sposób, a mianowicie Saint-Simon domagał się takiej reformy prawa spadkowego, by państwo zostało wyłącznym sukcesorem własności, będącej w rękach prywatnych. Tą drogą państwo stałoby się głównym posiadaczem dóbr materialnych i mogłoby udzielać pomocy gospodarczej produktywnym warsztatom pracy.

Fourier nie był również socjalistą w całym tego słowa znaczeniu. Stworzył jednak podobnie jak Saint-Simon szkołę, która zbliżyła się już znacznie ku socjalizmowi.

Teorja Fouriera polegała na oparciu systemu społecznego na naturalnych skłonnościach i popędach ludzi, w przeciwieństwie

do ówczesnego systemu, który zdaniem Fouriera nakłada sztuczne więzy człowiekowi i jest przeciwny naturze ludzkiej.

Praktycznie rozwiązywał Fourier kwestje ustrojowe w ten sposób, że projektował organizowanie falang (falangsteryj), t. j. samowystarczalnych środowisk, złożonych z 2000 ludzi, którzy pracowaliby podług upodobań, raz np. na roli, później w przemyśle i t. d. Falanga byłaby swego rodzaju rodziną, gdzieby wspólnie nietylko pracowano, lecz i bawiono się.

Zyski od włożonego kapitału były dzielone wg. następującego rozdzielnika: $\frac{4}{12}$ otrzymałby kapitał, $\frac{5}{12}$ — praca, i $\frac{3}{12}$ — ludzie specjalnie uzdolnieni, znajdujący się w potrzebie.

Projekt stworzenia falang ma o tyle znaczenie, że były one właściwie kooperatywami, które jeszcze przez dzisiejszy socjalizm są uznawane, jako etap w drodze do uspołecznienia środków produkcji. Stąd też dość duże znaczenie Fouriera w historii socjalizmu, mimo że on sam socjalistą nie był, już choćby dlatego, że w falangach przewidywał udział rentującego kapitału.

Myślicielem, który przygował grunt Marksowi był Prudhon. Zrobił to przez swoje dzieło p. t. „Kontrydykcja Ekonomiczna”, w którym starał się wykazać sprzeczności w zjawiskach ekonomicznych ustroju ówczesnego. Znaczenie jego pracy polega na tem, że zastosował w niej wzorowaną później przez Marksa metodę dialektycznego rozumowania, polegającą na stawieniu tezy, przeciwstawianiu jej antytezy i rozumowem wysnuwaniu syntezy.

Prudhon nie posiadał konsekwentnego realnego programu. Przeciwstawiał się bowiem komunizmowi, twierdząc że prowadzi on do nierówności i opowiadał się za socjalizmem, a jednocześnie nie uznawał instytucji państwa, co pozwala kwalifikować go jako anarchistę.

Prudhon nie uznawał pieniądza i zysku. Proponował utworzenie banku zamiennego (coś na wzór Ovena giełdy pracy), gdzie producent mógłby wymieniać własne przedmioty wytwórczości na inne, przyczem wartość ich byłaby obliczana według czasu pracy i własnych kosztów (z wykluczeniem zysku).

III. Socjalizm klasyczny czyli naukowy.

Socjalizm naukowy przeistoczył się z utopijnego z chwilą wzrostu klasy proletariackiej t. zn. rozwoju przemysłu. Powstał on właściwie jako reakcja na teorię t. zw. Szkoły Manchesterskiej, która stanęła ściśle na gruncie prywatnej własności i wolnej konku-

rencji w handlu i przemyśle oraz wypowiedziała się zdecydowanie przeciwko wszelkiej ingerencji państwa w sprawy gospodarcze.

Twórcami Szkoły Manchesterskiej byli uczniowie znakomitego ekonomisty Smith'a, który był zwolennikiem indywidualistycznego kierunku, lecz on sam nie odmawiał jeszcze państwu prawa ingerencji.

Popularyzowanie tej skrajnej teorii ekonomicznej, a jednocześnie ciągły wzrost liczebny proletariatu, znajdującego się w bardzo ciężkich warunkach socjalnych, przyspieszyły rozwój teorii socjalistycznej, która nabrała cech filozoficzno-naukowych o nastawieniu wyraźnie życiowym i praktycznym.

Do twórców socjalizmu naukowego zaliczyć należy Niemców: Lassala i Rodbertusa, a przede wszystkim — Marksa. Wszyscy trzej posługiwali się, podobnie jak Prudhon (vide) dialektyczną metodą filozofa Hegla. Stąd tak wielka rola Hegla w kształtowaniu się myśli socjalistycznej, tembardziej, że przyjęła ona również jego zasadę ewolucji dziejów ludzkości.

Ferdynand Lassal nie należy jeszcze do stuprocentowych naukowców, gdyż teorie jego nie są pozbawione pierwiastka romantycznego. Rola jego polega głównie na trafnem i przekonującym krytykowaniu „Szkoły Manchesterskiej”.

Jeżeli chodzi o pozytywne wyniki jego pracy twórczej, to należy podkreślić znaczenie jego teorii znanej p. n. „prawa spiżowego”.

Według tej teorii płaca robotnika nie powinna być wyższa niż wymaga tego minimum egzystencji, gdyż dobrobyt potęguje rozmnażanie się klasy proletarjackiej, następuje zwiększenie podaży rąk pracy, co z kolei wpływa na zmniejszenie płacy.

Efektowne „prawo spiżowe” zyskało wielką popularność w Niemczech i uważane było za dogmat nienaruszalny; wprowadzone zostało nawet wbrew Marksowi do programu niemieckiej socjalnej demokratycznej partji. Po paru latach wykazana została jednak nierealność teorii Lassala i usunięto ją z programu.

Dość duże znaczenie posiada Lassal również jako pierwszorzędny i efektowny mówca, trybun ludu i jeden z pierwszych organizatorów masowego ruchu robotniczego.

Rodbertus był znacznie głębszym myślicielem niż Lassal. Prawo spiżowe tego ostatniego uznawał, jednocześnie jednak wytworzył własną teorię t. zw. „prawo zmniejszającej się kwoty pł-

cy". W myśl tej teorii, przy stałym wzroście techniki przemysłu, wzrasta wydajność pracy, a kwota przeznaczona na robociznę, staje się w ogólnych kosztach produkcji coraz mniejszą, czyli innymi słowy, przy jednakowych kosztach robocizny wzrasta z biegiem czasu produkcja.

Według Rodbertusa ma to duże znaczenie społeczno-ekonomiczne, gdyż zwiększona produkcja przy niezmiennych płacach (a więc zdolnościach nabywczych) szerokich sfer staje się nadprodukcją i wywołuje kryzys gospodarczy.

Nadto Rodbertus uzasadnia, że w myśl jego teorii, z powodu stałego wzrostu wydajności pracy przy niezminionej płacy zwiększa się dysproporcja pomiędzy skalą życia klasy posiadającej, a pracującej; powoduje to wzrost konfliktów pomiędzy tymi klasami.

Wychodząc z założenia swej teorii, Rodbertus domaga się uspołecznienia środków produkcji, uznając jednak, że proces uspołecznienia może trwać kilkaset lat.

Dla celów doraźnych wysuwa Rodbertus konieczność przyznania klasie robotniczej pewnych praw socjalnych, a przede wszystkim unormowania czasu i wydajności dziennej pracy.

Marksowi nie odpowiadały poglądy Rodbertusa, już choćby z tego względu, że założenia ich były dość rozbieżne.

Pierwszy bowiem nie uznawał państwa w ustroju współczesnym — drugi pragnął reform w oparciu o istniejący organizm państwowy.

O ile dwaj poprzedni myśliciele Lassal i Rodbertus mimo, że zaliczani są do teoretyków socjalizmu naukowego, nie dawali w swych pracach skryształizowanego programu, rzucając jedynie hasła oparte na swych teoriach, a co najważniejsze, zasadniczo nie odrzucali koncepcji ówczesnego ustroju państwowego, to Karol Marks różnił się od nich dość wyraźnie. Przedewszystkiem nie uznawał znaczenia reform socjalnych w ramach państwa ówczesnego, odrzucając zasadniczo jego koncepcję ustrojową.

Cała teoria Marksa jest bardzo realistyczna, czego nie można np. powiedzieć o pracach Lassala.

Do skoncentrowania swych zasad Marks oczywiście nie przyszedł od razu. Etapy jego myśli obserwujemy w dwóch podstawowych jego pracach „Manifeste Komunistycznym” i „Kapitał”. Obydwie odegrały doniosłą rolę w historii socjalizmu.

W „Manifeście“, ogłoszonym w 1843 r., Marks dowodzi, że historia ludzkości jest historią walki klas i określa ruch proletariatu, jako dążność do uspołecznienia środków produkcji. „Manifest“ ujmuje te zagadnienia dość ogólnikowo i ma nastawienie rewolucyjne.

W „Kapitale“ (I tom ukazał się w 1867 r., a dwa następne po śmierci autora w latach 1885 — 1894) Marks już szczegółowo rozwinął swe zasady, wysuwając trzy następujące teorie:

1) *Materjalizmu dziejowego*, wyrażającego się twierdzeniem, że wszelkie przejawy życia są zjawiskami wtórnymi, pochodnymi od warunków ekonomicznych. Punkt ciężkości wszelkich zagadnień, jakie nasuwa życie, leży w warunkach gospodarczych. Wszelkie zło i niesprawiedliwości społeczne są spowodowane współczesnym ustrojem ekonomicznym, który dzieli społeczeństwo na klasę pracy i kapitału, to jest wyzyskiwanych i wyzyskiwaczy. Socjalizm dąży więc do tego, by te klasy, zniwelować przez uspołecznienie środków produkcji. Marks nie wierzy, by to nastąpiło bez oporu ze strony kapitału, dlatego też w okresie przejściowym uznaje dyktaturę proletariatu.

2) *Nadwartości czyli wartości dodatkowej*, w myśl której Marks, wychodząc z założenia, że o wartości towaru stanowi praca potrzebna do wyprodukowania go, twierdzi, iż robotnik w ustroju kapitalistycznym otrzymuje tylko część wartości wyprodukowanego jego pracą towaru, pozostałą część wartości kapitalista zatrzymuje dla siebie. To nazywa właśnie Marks nadwartością (Mehrwert) i w tem widzi niesprawiedliwość ustroju kapitalistycznego.

3) *Ewolucji społecznej*, zgodnie z którą socjalizm naukowy, w przeciwieństwie do utopijnego, nie wierzy, by ludzkość została nagle uświadomiona i przeszła z ustroju kapitalistycznego na socjalistyczny. Uświadomienie to odbywa się ewolucyjnie w miarę upływu czasu. Marks posuwa się w tej teorii tak daleko, że twierdzi, iż ewolucja myśli ludzkiej w kierunku socjalizmu odbywa się bez świadomości i woli człowieka. Obowiązkiem zaś uświadomionego człowieka jest tylko oddziaływanie, celem przyspieszenia tej ewolucji.

Dla uzasadnienia tej teorii Marks wykazuje, że kapitał ma właściwość wzajemnego przyciągania się i koncentracji, stąd stale

obserwowany wzrost wielkich zakładów przemysłowych, powstawanie spółek akcyjnych, trustów i karteli, a zmniejszanie się małych przedsiębiorstw. W rezultacie ma to doprowadzić do skupienia wielkiego kapitału w paru rękach i do takiej dysproporcji stanu posiadania, że załamanie się ustroju kapitalistycznego nastąpi prawie automatycznie.

Teoria Marksa w porównaniu z innymi była kompletniejszą, wszechstronniejszą i głębszą niż poprzednio omawianych myślicieli i teoretyków socjalizmu. Dlatego też znalazła powszechne uznanie wśród socjalistów, była przez długi czas uważana przez nich za dogmat nienaruszalny i nieulegający krytyce.

Po pewnym jednak czasie, tu i owdzie, zaczęto pod wpływem wytwarzających się warunków, poddawać teorię Marksa krytyce i w ten sposób narodził się tak zw. „rewizjonizm“.

Najpierw narodził się on w Anglii, gdzie proletarijat znajdował się stosunkowo w najlepszych warunkach bytu. Na kontynencie ruch ten powstał później i był daleko słabszym. Z biegiem czasu wytworzyło się kilka „szkół socjalistycznych“ (W Anglii szkoła Fabjanów). — Bardzo znaczna jednak część socjalistów, zwłaszcza niemieckich, pozostała wierną Marksowi (t. z. „socjaliści ortodoksyjni“).

Do najwybitniejszych przedstawicieli kierunku ortodoksyjnego należy — Kautsky, rewizjonistycznego — Bernstein.

Krytyka zarzuca Marksowi przedewszystkiem nieścisłość w uznawaniu za wartość towaru — tylko pracy, potrzebnej do wyprodukowania go i nieuwzględnianiu innych elementów.

Rewizjoniści nie odrzucają jednak całkowicie teorii nadwartości, lecz uważają, że nie tylko praca robotnicza jest oceną wartości towaru. Ograniczają się przytem do wniosku, że kapitał otrzymuje zbyt dużo, a robotnik zbyt mało (Marks wogóle neguje prawo przedsiębiorcy do otrzymania części wartości towaru).

Dalej szkoła Bernstejna podważa teorię Marksa o ewolucji i koncentracji kapitału. Twierdzi mianowicie, że koncentracja następuje tylko w przemyśle, natomiast w rolnictwie odbywa się proces odwrotny, t. zw. rozdrabnianie własności. Spółki akcyjne nie są zaś objawem koncentracji kapitału w jednym ręku, gdyż właścicielami tego rodzaju przedsiębiorstw są zwykle większe masy ludzkie, nierzadko nawet robotnicy.

Nie ostał się również krytyce materjalizm dziejowy Marksa. Bernstein bowiem wykazuje, że nie wyłącznie stosunki ekonomiczne wpływają na kształtowanie się wszelkich przejawów życia społecznego, gdyż bywa przeciwnie — one zależą od czynników nawet takich, jak np. intelekt człowieka. Przykład tego jest zmiana stosunków gospodarczych naskutek zwiększonej mechanizacji produkcji.

Kierunek rewizjonistyczny zarzuca również Marksowi, że traktuje socjalizm zbyt po doktrynersku (odrzuca reformy społeczne, nie docenia znaczenia i roli związków zawodowych i t. p.) i nie uwzględnia praktycznych wyników walki o poprawę bytu proletariatu w ramach państwa kapitalistycznego.

Należy zaznaczyć, że rewizjoniści nie odrzucają Marksa w całości, przeciwnie uznają znaczenia jego teorii dla socjalizmu, starają się ją jednak odpowiednio komentować i reformować w miarę rozwoju stosunków gospodarczych.

Polska Partja Socjalistyczna.

(daw. Frakcja Rewolucyjna).

Charakterystyka i program.

PPS. (d. Fr. Rew.) różni się od PSS *) nie tylko swym rzeczowym ustosunkowaniem do rządów pomajowych.

Dążąc do zrealizowania programu innymi drogami, niż ta ostatnia, PPS. (d. Fr. Rew.) wyrobiła sobie odmienny pogląd na tak ważny problem jak solidarność proletariatu międzynarodowego. O ile bowiem w ciągu ostatnich lat PPS. starała się wszelkimi siłami zbliżyć do zachodnio-europejskich partii socjalistycznych, a nawet interesować ich stosunkami wewnętrznymi Polski, to d. Fr. Rew. wyszła z założenia, że solidarność proletariatu międzynarodowego kończy się tam, gdzie zaczyna się prestige własnego Państwa. Stąd niechęć partii do utrzymania stosunków z międzynarodowym ruchem socjalistycznym.

Program PPS. (d. Fr. Rew.) jest bardzo zbliżony do programu PPS.

Rola partii nie jest zbyt doniosłą w ogólnym życiu politycznym państwa. Natomiast w szeregu ośrodków robotniczych partja zdobyła już wpływy lokalne.

Podobnie jak PPS., Frakcja Rewolucyjna opiera swe istnienie na związkach zawodowych. Związki, znajdujące się pod jej wpływem, zjednoczone są w Centralnem Zrzeszeniu Klasowych Związków Zawodowych.

Pod całkowitym wpływem partii znajdują się następujące organizacje:

- 1) Stowarzyszenie Oświaty Robotniczej (SOR),
- 2) Społeczny Uniw. Robotniczy „Razem Młodzi” (Surm),
- 3) Robotnicza Organizacja Samopomocy (ROS.),
- 4) Stow. b. więźniów politycznych PPS. (d. Fr. Rew.).
- 5) Zrzeszenie Robotniczych Klubów Sportowych.

*) Patrz PPS.

Stosunkowo największe wpływy posiada partja w Warsza-
wie, woj. warszawskiem i kieleckiem.

Do wybitniejszych działaczy PPS. (d. Fr. Rew.) należą:
Rajmund Jaworowski, Tadeusz Szpotański, Adam Szczypiorski
i inni.

Historja.

Patrz PPS.

Organizacja.

Schemat organizacyjny tak jak PPS. z tą tylko różnicą,
że naczelna władza wykonawcza nazywa się nie Centr. Komitet
Wykonawczy, a „Centralny Komitet Robotniczy”.

Prasa.

„Walka” (t.) — Warszawa.

Polska Partja Socjalistyczna.

Charakterystyka i program.

Polska Partja Socjalistyczna jest najstarszem i najliczniejszym stronnictwem socjalistycznym w Polsce, skupiającem pod hasłem walki klasowej proletariatu głównie sfery robotnicze, a następnie chłopów bezrolnych i małorolnych (przeważnie służbę folwarczną) oraz częściowo inteligencję. Podstawą wpływów partji są klasowe związki zawodowe.

W stosunku do rządów Marszałka Piłsudskiego partja znajduje się w ostrej opozycji.

PPS. zarówno jeszcze w czasach prac niepodległościowych przed wojną światową jak i w Odrodzonym Państwie Polskiem odgrywała jedną z pierwszorzędnych ról w życiu politycznem. Tłumaczyć to należy nie tylko wielkością jej wpływów w pewnych sferach społeczeństwa polskiego, lecz również dobrą organizacją partji.

Do znacznej liczby członków doszła partja przez opanowywanie związków zawodowych, lub tworzenie nowych, zgóry pomysłanych, jako bazy pracy politycznej. Stosowanie hasel popularnych w masach robotniczych, pozwalało PPS. na utrzymywanie pod swemi sztandarami poważniejszej ilości zwolenników. Ilość ich do r. 1928 stale wzrastała. Od tego jednak czasu, jak można sądzić z wyników, przeprowadzonych wyborów komunalnych, wpływy P.P.S. nie wzrastają, raczej nawet maleją. Na terenie wiejskim P.P.S. nie może trwale ustalać swych wpływów z powodu ekspansji partyj ludowych, a zwłaszcza „Stronnictwa Ludowego”.

Partja należy do Międzynarodówki Socjalistycznej (Londyńskiej, lub Hamburskiej, popularnie zwanej „Drugą”). Utrzymuje przyjazne stosunki z partjami lewicowymi, a zwłaszcza ze Stronnictwem Ludowym.

Z Niezależną Socjal. Partją Pracy, mimo, iż ta doniedawna zasiadała równie w II Międzynarodówce, PPS. nie utrzymuje żadnych stosunków.

Z socjalistami mniejszości narodowych stara się znaleźć wspólną platformę pracy, lecz staranie jej w tym kierunku nie są zbyt owocne gdyż niepolski ogół socjalistyczny uważa PPS. za partję zbyt nacjonalistyczną.

Stosunkowo najłatwiej dochodzi PPS. do porozumienia z Deutsche Sozialistische Arbeitspartei Polens, z którą tworzy bloki wyborcze przy wyborach sejmowych i samorządowych.

Z Bundem nawiązywane kontrakty stale się rwały i obie partje, mimo wielokrotnych prób, nie potrafią bliżej z sobą współpracować.

Stosunków z Poalej-Sjon (prawicą) mimo, że są dość łatwe do podtrzymania, P.P.S. nie kultywuje, ponieważ ta partja żydowska posiada znikome wpływy, a utrzymywanie, bliższego kontaktu z nią wpływa na pogorszenie stosunków z Bundem.

Naogół PPS mimo starań w tym kierunku nie może osiągnąć roli kierowniczej w ogólno-socjalistycznym ruchu państwa, gdyż mniejszości narodowe ustosunkowują się do niej z rezerwą.

Do czasu XXIII Kongresu, odbytego w dn. 2-3-4/II-1934, P.P.S. w myśl wskazań programowych, przeciwstawiała się dyktaturze proletariatu, dążyła natomiast do wprowadzenia ściśle demokratycznego systemu rządzenia państwem. Wysuwając ze względów taktycznych hasła rewolucji społecznej, partja komentowała jednak samo pojęcie rewolucji nie jako przewrót, dokonany drogą gwałtu, lecz jako moment przejęcia władzy przez klasę robotniczą (choćby drogą uzyskania większości w parlamencie), co miałoby stanowić wyraźną linię graniczną, odcinającą przyszłość od czasów obecnych.

To stanowisko partji zostało jednak zasadniczo zmodyfikowane przez uchwałę Rady Naczelnej (14-15/X-1933), która przyjęła tezę, stwierdzającą konieczność „masowej walki chłopów i robotników oraz przezwyciężenie w masach iluzji, że jakakolwiek siła potrafi w ramach ustroju kapitalistycznego poprawić ich los bez zupełnego odrzucenia i złamania władzy klas posiadających w państwie”.

Nadto na Kongresie XXIII (2-3-4/II-34) zapadła znamienita uchwała, w myśl której partja przewiduje w wypadku objęcia władzy przez rząd robotniczo-włościański, stosowanie w okresie przejściowym dyktatury „niezbędnej dla uniemożliwienia wszelkich prób kontrrewolucji”.

Tak więc wynika z powyższych deklaracji, że PPS porzuciła metody demokratyczne i dopuściła możliwości posilkowania się siłą fizyczną zamiast kartki wyborczej. Zmiana ta nastąpiła na wezwanie II Międzynarodówki i w innych partjach, wchodzących w jej skład, naskutek warunków w jakich się znalazły prawie wszystkie partie socjalistyczne, zwłaszcza w środkowej Europie.

W programie swym PPS domaga się m. in.:

Jednoizbowego ciała ustawodawczego (skasowanie senatu);
rozszerzenia somorządów lokalnych, a zmniejszenia natomiast zakresu czynności władz administracyjnych;

oddzielenia Kościoła od Państwa;

autonomji dla mniejszości narodowych;

uspołecznienia pewnych gałęzi przemysłu, a przedewszystkiem kopalń i hut;

uspołecznienia (w formie uwłaszczania na rzecz gmin) przedsiębiorstw użyteczności publicznej, jak np. elektrownie, gazownie, tramwaje, apteki, jatki, piekarnie, domy mieszkalne i t. p.;

monopolu państwowego dla handlu artykułami pierwszej potrzeby;

upaństwowienia banków oraz lasów i wód;

przeprowadzenia radykalnej reformy rolnej, przyczem w przeciwieństwie do partyj chłopskich, wypowiada się raczej za wydzierżawieniem ziemi bezrolnym i małorolnym (a nie za dawaniem na własność).

Dążenie programowe wszystkich partyj socjalistycznych, należących do danej międzynarodówki, są w ogólnych zarysach jednakowe, program więc PPS tylko w szczegółach się różni od programu innych partyj, wchodzących w skład II Międzynarodówki.

Rozmieszczenie wpływów partji w terenie nie jest jednolite. Największym — cieszy się w woj. krakowskim, kieleckim, łódzkim, warszawskim i w Warszawie.

Pod całkowitym lub przemożnym wpływem PPS znajdują się: Związek Stow. Zawod. w Polsce (i związki w jego skład wchodzące), Tow. Uniwersytetu Robotniczego (TUR) Rob. Tow. Przyjaciół Dzieci, Stow. b. więźniów politycznych, Czerwone Harcerstwo, Zw. Rob. Stow. Sport., Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej i inne.

Do wybitniejszych działaczy należą: Ign. Daszyński, Norbert Barlicki, Mieczysław Niedziałkowski, Tomasz Arciszewski, Ka-

zimierz Czapiński, Kazimierz Pużak, Herman Liberman, Jan Kwa-
piński, Zygmunt Żuławski, Jan Stańczyk, Antoni Szczerkowski
i inni.

Historja.

Socjalizm polski zasadniczo nie jest młodszym od między-
narodowego ruchu socjalistycznego, gdyż już w założonem w r.
1864 w Londynie przez Marksa Międzynarodowem Stowarzysze-
niu Robotniczem istniała sekcja polska.

Socjalizm najszybciej krzewił się wśród polskiej emigracji
popowstaniowej, która chętnie asymilowała sobie hasła szerzone
na zachodzie Europy. Hasła te padały u emigrantów polskich
na grunt podatny, gdyż socjalizm zwracał się energicznie przeciw-
ko wszelkiej reakcji społecznej i politycznej, której najjaskraw-
szem uosobnieniem w oczach całego świata demokratycznego była
carska Rosja. Mimo popularyzowania tych haseł do utworzenia
jednolitej polskiej organizacji socjalistycznej zagranicą przez dłuż-
szy czas nie dochodziło. Powstawały jedynie luźne grupy, ogni-
skujące się dokoła poszczególnych pism socjalistycznych. Niektóre
z nich miały kierunek niepodległościowy (np. „Pobudka”), inne
ustosunkowywały się obojętnie lub niechętnie do sprawy niepodle-
głości Polski (np. „Przedświt”, „Walka Klas”).

W kraju (w b. Królestwie Polskiem) pierwszą poważniejszą
organizacją socjalistyczną była założona w 1882 r. przez Ludwika
Waryńskiego partja socjalno-rewolucyjna „Proletariat”. Nie wysu-
wała ona haseł niepodległościowych, a nawiązawszy kontakt z ro-
syjską partją socjalistyczną p. n. „Narodna Wola”, liczyła głów-
nie na ogólną rewolucję w Rosji i zdobycze socjalne po upadku
caratu. W. 1885 r. „Proletariat” został całkowicie przez represje
policyjne rozbitý, lecz w 1888 r. powstaje inny, tym razem z ini-
cjatywy Ludwika Kulczyckiego.

W r. 1889 powstaje Związek Robotników Polskich, który
obok Proletariatu prowadzi wytężoną pracę nad uświadomieniem
socjalnem mas robotniczych w b. Królestwie Polskiem, różniąc się
od partji Waryńskiego jedynie tem, iż całkowicie w programie
swym pomijał zagadnienie polityczne i był przeciwnikiem teroru.

Te dwie polskie, najpoważniejsze wówczas w b. zaborze ro-
syjskim, organizacje socjalistyczne po przeprowadzeniu kilku uda-
nych posunięć na terenie robotniczym i uzyskaniu poważnych
w tych sferach wpływów, zostały przy krwawem likwidowaniu

łódzkiego strajku powszechnego w maju 1892 r. częściowo zlikwidowane.

W r. 1883 została założona w Paryżu grupa „narodowo-socjalistyczna“, której organem była „Pobudka“.

W r. 1891 powstała drogą rozłamu w Proletariacie nowa organizacja p. n. „Zjednoczenie Robotnicze“, która przeciwstawiała się terrorowi, stosowanemu przez „proletarijczyków“.

W listopadzie 1892 r. odbył się w Paryżu zjazd wybitniejszych działaczy ważniejszych polskich grup socjalistycznych. Między innymi reprezentowane były:

- „Proletariat“,
 - „Związek Robotników Polskich“,
 - „Zjednoczenie Robotnicze“,
 - „Gmina Socjalistyczna“ (Grupa Pobudki),
 - „Grupa Socjalistów Polskich w Wilnie“ (J. Piłsudskiego)
- i inne.

Po tygodniowych naradach utworzono Związek Zagraniczny Socjalistów Polskich, którego celem było skonsolidowanie ruchu socjalistycznego w kraju i utworzenie jednej partji. Jednocześnie uchwalono program, w którym poraz pierwszy zupełnie wyraźnie określono swój stosunek do spraw narodowych przez domaganie się niezależnej polskiej republiki ludowej.

W kilka miesięcy po zjeździe (luty-marzec 1893) przez emisjarjuszy Zw. Z. S. P., działających pod kierunkiem Stanisława Mendelsohna, została założona w b. Królestwie Polskim Polska Partja Socjalistyczna, do której wstąpiła większość członków „Proletariatu“ i „Zjednoczenia“, a później i innych mniejszych grup socjalistycznych.

W tymże mniejwięcej czasie zostały założone podstawy organizacyjne partji i w dwóch pozostałych zaborach.

Na początku 1892 r. na zjeździe we Lwowie zapoczątkowano istnienie Polskiej Partji Socjal.-Demokratycznej (dla Galicji i Śląska), a na początku 1893 r. na zjeździe w Berlinie powołano do życia Polską Partję Socjalistyczną (dla Wielkopolski, Pomorza i Górnego Śląska).

Pod wpływem propagandy i agitacji kierunku kosmopolitycznego wystąpiła niebawem z PPS. (w b. Królestwie) grupa członków i wraz ze „Związkiem Robotników Polskich“ założyła „Socjalną Demokrację Królestwa Polskiego“, która połączywszy się

z grupą „Robotnika“ w Wilnie przybrała nazwę „Socj. Demokracja Królestwa Polskiego i Litwy“ (t. zw. „esdecja“).

PPS zapoczątkowała odrazu energiczną akcję, która doprowadziła do wielkiego wzrostu popularności partji w szeregach robotniczych i inteligencji. Nawet SDKP i L., orjentując się w sytuacji, przystąpiła formalnie (w r. 1896) do PPS. wbrew opinii swych zagranicznych przywódców z Różą Luxemburg na czele.

Z chwilą odrodzenia się w r. 1900 żywotności socjaldemokracji rosyjskiej SDKP i L., licząc na poparcie z jej strony, opuszcza szeregi PPS i tworzy znów odrębną partję.

W tym czasie PPS spotykają jeszcze dwie potężne straty: zostaje aresztowany jeden z jej wybitniejszych już wówczas przywódców, redaktor „Robotnika“ — Józef Piłsudski oraz przeprowadza secesję b. proletarijczyk — Ludwik Kulczycki.

Podczas wojny rosyjsko-japońskiej (r. 1904 — 1905) PPS prowadziła energiczną akcję, organizując szereg udanych strajków i manifestacji. Jednakże na tle ideologicznem począł się wówczas zarysowywać w partji konflikt pomiędzy starymi a młodymi, którzy zarzucali pierwszemu, iż partja niepotrzebnie akcentuje swój niepodległościowy charakter, zamiast solidaryzować się i iść ręką w rękę z socjal-demokracją rosyjską. W miarę rozwijania się konfliktu zaostrzały się stosunki między obydwoma grupami. Starszy na czele z Piłsudskim Józefem, Jodko-Narkiewiczem i in. założyli „Organizację Bojową“ (t. zw. OB); młodzi, na których czele znajdował się również Barlicki Norbert, utworzyli znów ze swej strony „Organizację Agitacyjną“ (t. zw. O. A.).

W 1906 r. rozłam dojrzał. „Młodzi“ rozpoczęli stopniową ewolucję w kierunku SDKP i L., która została w tym czasie w oczach opinji poważnie skompromitowana przez fakt ujawnienia, iż cała jej bojówka utworzyła organizację bandycką p. n. „Zmowa Robotnicza“.

W tymże roku na IX Zjeździe partji w Wiedniu Młodzi, będąc w większości, usunęli z partji „starych“, którzy niezwłocznie zorganizowali nową partję p. n. „PPS Frakcja Rewolucyjna“, podczas kiedy pierwsi nazwani zostali PPS-lewica.

W ciągu trzech lat wpływy Frakcji Rewolucyjnej tak wzrosły (a przeciwnie zmalały lewicy), że w r. 1909 na Zjeździe Wiedeńskim uchwalono przyjąć dawną nazwę PPS, wychodząc z założenia, że znakomita większość członków dawnej partji jest w szeregach Frakcji.

Po r. 1910 partja, spodziewając się wybuchu zawieruchy wojennej, przystąpiła do systematycznego szkolenia wojskowego młodzieży, niepodległościowej i zainicjowała utworzenie przygotowań do starcia zbrojnego z carską Rosją. Po okresie pracy ściśle konspiracyjnej, uzyskano możność zakładania w Małopolsce jawnych organizacyj wojskowych. Duszą i promotorem tych prac był Józef Piłsudski.

W r. 1912 powstały na tem tle tarcia w łonie partji. Część wybitniejszych działaczy uważała bowiem, że prace nad przysposobieniem wojskowem są nierealne i partja, prowadząc je, zaniedbuje właściwe swe zadanie — krzewienie hasła socjalistycznych. W rezultacie sporów na ten temat, część działaczy na czele z Feliksem Perlem i Tomaszem Arciszewskim opuściła partję w r. 1913, tworząc oddzielną organizację p. n. PPS Opozycja. Z chwilą jednak wybuchu wojny obie grupy znów się zespoliły.

Po wybuchu wojny PPS oficjalnie popierała legjony, a jej przedstawiciele zasiadali w Polskiej Organizacji Narodowej i w Najczelnyim Komitecie Narodowym.

W r. 1916 zgodnie ze stanowiskiem Piłsudskiego nastąpiła zmiana poglądu partji na politykę polską państw centralnych. Członkowie partji wydatnie zaczęli zasilać Polską Organizację Wojskową.

Po uzyskaniu niepodległości Polski PPS. zaczyna grać poważną rolę w życiu państwa.

W dn. 7 listopada 1918 r. PPS. przy współudziale innych grup lewicy, przede wszystkim „Wyzwolenia” utworzyła w Lublinie „Tymczasowy Rząd Ludowy”. Po powrocie z Magdeburga Piłsudski powołał gabinet z wybitnym podówczas działaczem partji J. Moraczewskim na czele.

Partja jeszcze dwukrotnie brała udział w rządzie: w 1920 r. (wicepremierem został Daszyński) i 1925 r. (dwie teki w gabinecie koalicyjnym Skrzyńskiego).

W kwietniu 1919 r. odbył się w Krakowie t. zw. „Kongres Zjednoczeniowy”, na którym następuje połączenie PPS z Polską Partją Socjalno-Demokratyczną Galicji i Śląska oraz P.P.S. b. zaboru niemieckiego w jedną Polską Partję Socjalistyczną.

Następny Kongres w r. 1920 uchwalił nowy program pióra Fel. Perla (przy współpr. Daszyńskiego, Niedziałkowskiego i Zarembki), do dziś obowiązujący. PPS musiała w nim odrzucić hasła rewolucyjne i przystosować swoją ideologję do zmienionych wa-

runków. Jednocześnie partja opowiedziała się przeciw komunizmowi na rzecz socjal-demokracji, przeciw federacji z ZSRR na rzecz pełnej niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej.

Z tezami temi nie zgodziła się pewna, zresztą dość nieliczna grupa t. zw. opozycja, która opuściła szeregi PPS. zasilając Komunistyczną Partję Robotniczą Polski (utworzoną 16 grudnia 1918 r.).

Kongres partji, odbyty w 1921 r. w Łodzi uchwalił przystąpienie do 2½ Międzynarodówki (Wiedeńskiej Wspólnoty Pracy) i wyniósł uchwałę, zabraniającą swym członkom zasiadania w rządach za wyjątkiem robotniczo-włościańskich.

W 1923 r. PPS wzięła udział w obradach zjednoczeniowych Międzynarodówek socjalistycznych i oficjalnie przystąpiła do nowoutworzonej Międzynarodówki „Socjalistycznej” (Londyńskiej lub Hamburskiej, zwanej też II-gą Międzynarodówką).

Po wyborach do Sejmu w 1919 r. PPS otrzymała 34 mandaty (na ogólną liczbę 347). W 1922 r. otrzymała 41 mandatów poselskich i 7 senatorskich.

Przewrót majowy w 1926 r. PPS. poparła i głosowała następnie na Zgromadzeniu Narodowym za kandydaturą Marszałka Piłsudskiego na stanowisko Prezydenta Rzeczypospolitej, a później na kandydata Marszałka Piłsudskiego — prof. I. Mościckiego.

Wybory do Sejmu w r. 1928 wykazały wzrost wpływów partji. Charakterystyczne jest jednak, że wzrost wpływów nastąpił prawie wyłącznie w okręgach rolniczych, podczas gdy tak ważne ośrodki przemysłowe jak Warszawa i Zagłębie Dąbrowskie wykazały ich znaczny spadek. Punkt oparcia partji zaczął się po mału przesuwac z miasta na wieś, co dla PPS, jako partji robotniczej, jest bardzo znamienne.

Po wyborach nastąpiło zaostrzenie tarć między CKW partji. a Warszawskim Okręgowym Komitetem Robotniczym, znajdującym się pod wyłącznym wpływem jego prezesa — posła R. Jaworowskiego (Antka). Obok różnic powstałych na tle ustosunkowania się partji do rządów pomajowych, zaczęły rozsadzać spójność partji względy natury osobistej, powodowane krytyką działalności prezydium W.O.K.R. przez C.K.W.

W październiku 1928 r. wyłamał się z szeregow PPS Warszawski Okręgowy Komitet Robotniczy i utworzył samoistną organizację, przyjmując historyczną nazwę PPS (d. Frakcja Rew.). Nowa partja z miejsca sięgnęła po wpływy na ośrodki robotnicze poza Warszawą, skupiając dokoła siebie mniejsze lub większe grupy członków PPS, niezadowolonych z taktyki centralnych władz partji. Do poważniejszych z pośród nich należała grupa śląska b. posłów Biniszkiewicza i Rumpfelda, która już przedtem opuściła szeregi PPS w wyniku sporów na tle organizacyjnym.

W pierwszych dniach listopada 1928 r. obradowały jednocześnie w Sosnowcu i Katowicach Kongresy PPS i PPS (d. Fr. Rew.). Obydwa lwia część obrad poświęciły sprawie rozłamów i następstw stąd wynikających.

Do Klubu Poselskiego PPS (d. Fr. Rew.) przystąpiło 10 b. posłów PPS i jeden BBWR (poseł Rudolf Burda).

Z chwilą rozłamu drogi PPS i Francji Rewolucyjnej całkowicie się rozbiegły, przyczem różnica leżała nietylko w programie politycznym lub społecznym obydwóch grup, lecz w taktyce i ustosunkowaniu się obydwóch grup do rządu. Pierwsze stosuje wobec niego opozycję zasadniczą, druga — ustosunkowuje się rzeczowo.

W listopadzie 1929 r. wzięła żywy udział w organizowaniu „centrolewu” (bloku taktycznego, utworzonego pod hasłem walki z rządami Marszałka Piłsudskiego)¹⁾.

Do wyborów w r. 1930 partja poszła w bloku p. n. „Związek Obrony Prawa i Wolności Ludu”, w skład którego weszły stronnictwa, wchodzące w skład „centrolewu” (prócz Ch.D.).

W rezultacie wyborów partja otrzymała 23 mandaty do sejmiku i 5 do senatu.

W sejmie wybranym w 1930 r. P.P.S. prowadziła jeszcze ostrzejszą opozycję wobec rządów pomajowych, głosując prawie zawsze przeciwko wszelkim przedłożeniom rządowym, nie wyłączając ustaw budżetowych i o poborze rekruta.

W lutym (2-3-4/1934 r.) odbył się XXIII Kongres, na którym zapadły doniosłe uchwały w sprawie stosowania dyktator-

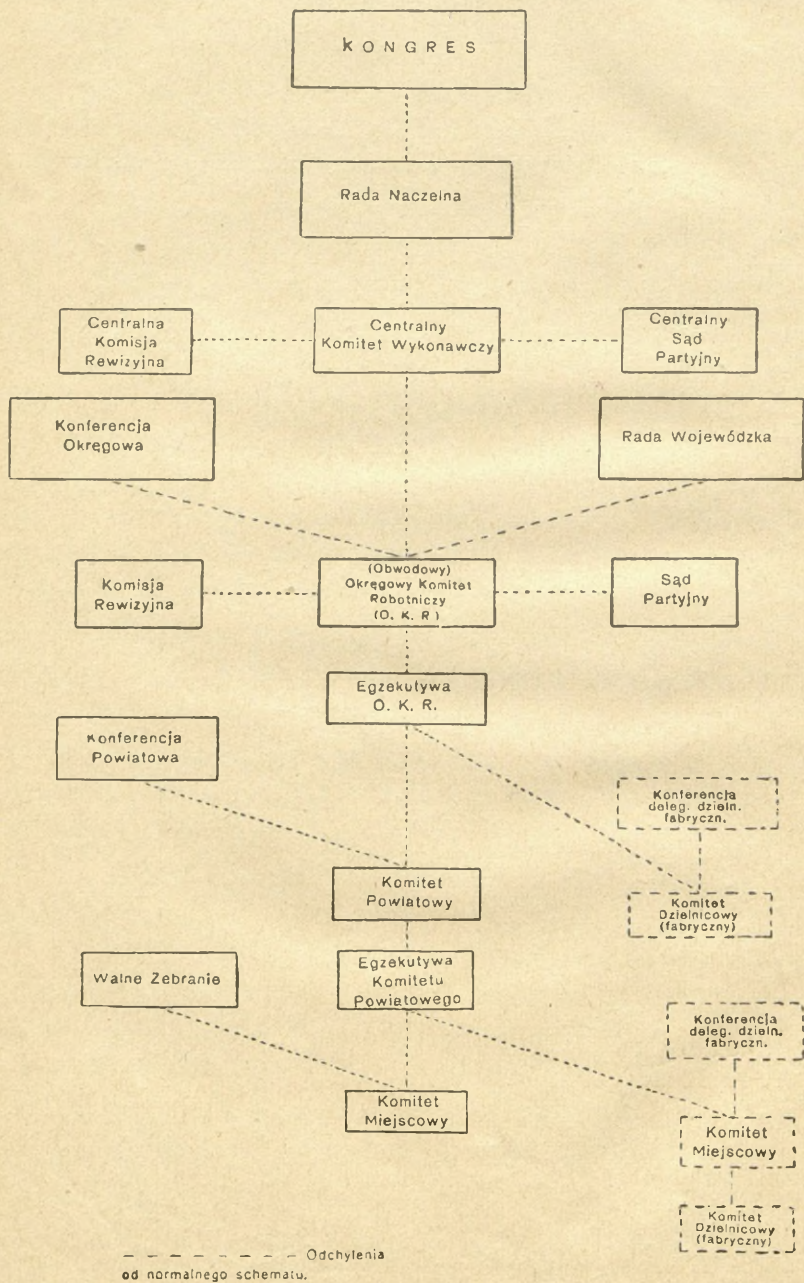
¹⁾ „Piast”, „Wyzwolenie”, Stron. Chłopskie, Ch.D., N.P.R. i P.P.S.

skich metod rządzenia w pierwszym okresie po dojściu do władzy rządu robotniczo-chłopskiego (patrz program PPS). Uchwała ta jest punktem zwrotnym w historii PPS i całej demokracji polskiej.

Prasa

„Robotnik” — Warszawa,
„Naprzód” — Kraków (odbitka „Robotnika”),
„Gazeta Robotnicza” — Katowice (odbitka „Robotnika”),
„Życie Robotnicze” (t) — Radom.

Schemat organizacyjny władz.

Narodowi Socjaliści.

Pod wpływem sukcesów hitleryzmu w Niemczech powstało w Polsce w ciągu roku 1933 kilka ugrupowań politycznych o programie narodowo-socjalistycznym. Każda z tych grup stara się operować popularnymi hasłami, aby w ten sposób pozyskać jak najwięcej zwolenników. Zasadniczo programy tych partyj niewiele różnią się od siebie; są to wszystko hasła skrajne, oscylujące pomiędzy narodowym socjalizmem a narodowym komunizmem. W pierwszym więc rządzie u wszystkich nich dominuje hasło walki z żydami, walki z kapitalizmem, z wyzyskiem sfer pracownicznych, hasła nacjonalistyczne oraz wyzwanie do zastąpienia kapitalistycznego systemu gospodarczego odpowiednio zmodyfikowanym systemem socjalistycznym. Naogół żadna z partyj nie posiada dotychczas naukowo opracowanego i skomentowanego programu.

Z powodu prowadzenia działalności zagrażającej bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu, większość tych partyj została w połowie 1934 roku przez władze zawieszona i rozwiązana. Obecnie istnieje tylko parę ugrupowań narodowo-socjalistycznych, z których najważniejszymi są:

Partja Narodowych Socjalistów (siedziba władz w Warszawie).

Narodowo-Socjalistyczna Partja Pracy (Wilno),

Polska Partja Narodowo-Socjalistyczna (Łódź),

Narodowo Społeczna Partja Radykalna (Katowice).

Narodowo - Socjalistyczna Partja Robotniczo - Włościańska (Wilno).

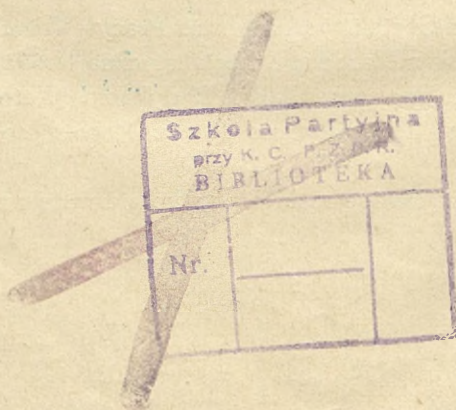
Na większą uwagę zasługuje tylko pierwsza z nich.

Partja Narodowych Socjalistów.

Jest to organizacja, która jeszcze nie skryształizowała się organizacyjnie. Ośrodkiem jej działalności jest Warszawa. Wykazuje pewną żywotność. Program jej nie różni się zasadniczo od programu innych ugrupowań narodowo-socjalistycznych. Umundurowanie składa się z maciejówki, bluzy koloru szarego i spodni koloru czarnego.

Emblematem partji jest skrzyżowany młot i sierp oraz pionowo umieszczony miecz Chrobrego.

Organem prasowym jest pismo „Narodowy Socjalista”.

Radykalny Ruch Uzdrawienia.

Pokrewnym ruchowi narodowo-socjalistycznemu jest Radykalny Ruch Uzdrawienia—stronnictwo polityczne, które wzorując się na ruchu hitlerowskim w Niemczech, usiłuje podobne hasła i metody przeszczepić na teren Górnego Śląska.

Ze względu na to, że założyciel i przywódca tej organizacji Józef Kowal z Lipin (zwany też Kowalem Lipińskim) wykazuje dużo przedsiębiorczości i ruchliwości, a nadto ściągą do swych szeregów popularnymi hasłami bezrobotnych, R. R. U. uzyskał na terenie Górnego Śląska pewne wpływy. Członkowie partji nie przedstawiają jednak elementu zwartego i skonsolidowanego wewnętrznie.

Z powodu dopuszczenia się ekscesów antyżydowskich władze zawiesiły i rozwiązały kilka lokalnych organizacyj Rad. Ruch Uzdrawienia na terenie woj. śląskiego.

Prasa.

„Front Polski Zbudzonej“ — (dwt.) — Katowice.

~~BIBLIOTEKA
RODZINY KOŁEJOWEJ
- KRAJ WIE~~

SKŁAD LICZBOWY KLUBÓW POSELSKICH.

Klub Blok Bezp. Współpracy z Rządem	249
„ Narodowy	59
„ Parlamentarny Posłów Str. Lud.	38
„ Zw. Parlamentarnego Polskich Socjalistów	22
„ Ukraiński	16
„ Chrześcijańskiej Demokracji	8
„ Narodowej Partji Robotniczej	8
„ Parlamentarny Chłopskiego Str. Rolniczego.	6
„ Koła Żydowskiego	6
Niemiecki Klub Parlamentarny	5
Klub Ukr. Socj. Radyk.	5
„ Posłów Ruchu Narodowego *)	4
„ Komunistycznej Frakcji Poselskiej	4
„ Chrześc. Społeczny	3
Chrześcijański Klub Ludowy	3
Żyd. stron. ortodoksyjne „Agudas Izrael”	1
Dzikich	7
Razem.	444

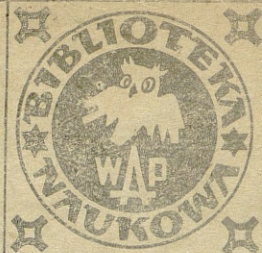
SKŁAD LICZBOWY KLUBÓW SENACKICH.

Klub Bezp. Bloku Współ. z Rządem	73
„ Narodowy	12
„ Zw. Parl. Pols. Socjalistów	5
„ Senatorów Ludowych	6
Zespół Senatorów Chrześc. Dem. i Nar. Partji Robotniczej	4
Klub Ukraiński	4
„ Niemiecki	3
Dzikich	4
Razem.	111

*) Posłowie, należący do Związku Młodych Narodowców.

SPIS RZECZY.

Przedmowa	3
Wstęp	5
Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem	11
Monarchistyczna Organizacja Wszechstanowa	16
✓ Zjednoczenie Zachowawczych Organizacyj Politycznych	18
Związek Pracy Mocarstwowej	25
Stronnictwo Narodowe	27
Obóz Wielkiej Polski	35
Sekcje Młodych Stronnictwa Narodowego	39
Obóz Narodowo-Radykalny	42
Związek Młodych Narodowców	45
Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji	48
Zjednoczenie Chrześcijańsko-Społeczne	55
✓ Narodowa Partja Robotnicza	56
✓ Narodowe Stronnictwo Pracy	61
✓ Partja Pracy	63
✓ Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast	65
Stronnictwo Ludowe	67
Chłopskie Stronnictwo Rolnicze	78
Socjalizm	81
Polska Partja Socjalistyczna (d. Fr. Rew.)	90
Polska Partja Socjalistyczna	92
Narodowi Socjaliści	103
Partja Narodowych Socjalistów	104
Radykalny Ruch Uzdrawienia	105
Skład liczbowy Klubów poselskich i senackich	106

30864

2.